

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΣΤ'.

ΜΑ·Ι·ΟΣ 1953

ΑΡΙΘ. 138

ΠΡΟΣ ΜΙΑΝ ΠΛΗΡΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΠΡΟΝΟΙΑΝ (*)

“Ότε ὁ Ἴδρυτής τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ Henri Dunant τοῦ 1859 μετὰ τὴν μάχην τοῦ Solferino, κατὰ τὸν Γαλλοαυστριακὸν πόλεμον, ἐπὶ Ναπολέοντος τοῦ Γ', ἀντελήφθη τὴν ἀπάνθρωπον ἐγκατάλειψιν τῶν τραυματιῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἤσθάνθη ὁποῖον ἀνοσιούργημα ἐτελεῖτο ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ ἤψωσε φωνὴν οἴκτου ὑπὲρ αὐτῶν, οὐδεὶς ἕως τότε εἶχεν ἔλθει εἰς συναίσθησιν τοῦ ἀνοσιουργήματος τούτου. Προηγήθησαν καὶ ἄλλαι μάχαι τοῦ αὐτοῦ πολέμου, οἱ πόλεμοι τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Α' ἐπὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πεδίου, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τὸν 19ον αἰῶνα μόνον, ἀλλ' οὐδεὶς λόγος ἐγένετο, οὐδεμία σκέψις ἐφέρετο πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς τούτους μετὰ πᾶσαν μάχην ἐγκαταλελειμμένους μένοντας συνανθρώπους τραυματίας.

Ἐναφέρω τὴν σκληρὰν μάχην τοῦ 1815 μετὰ τὸν Ναπολέοντος τοῦ Α' καὶ τῶν συμμάχων εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Λειψίας. Εἶναι δυνατόν εἰς ταύτην καὶ εἰς ἄλλας εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν παρακειμένας πόλεις, νὰ μὴν ἐγένετο ἡ κατάστασις τῶν ἐγκαταλελειμμένων τραυματιῶν ἀντιληπτή; Βεβαίως θὰ προσήρχοντο εἰς τὰς πόλεις ταύτας ἐλαφρῶς ἢ βαρῶς τραυματισθέντες καὶ θὰ εὗρισκον ἐκεῖ πρόχειρον περίθαλψιν ἀπὸ φιλανθρωπῶς διατεθειμένων πολιτών. Καὶ θὰ ἐγένετο λόγος περὶ ἄλλων, οἵτινες παρέμενον εἰς τὸ πεδίου τῆς

μάχης ἄνευ τινὸς περιθάλψεως οὐδὲ ἐκδηλώσεως συμπαθείας καὶ ἀπέθνησκον ἐκεῖ χωρὶς οὐδεὶς νὰ φροντίζη περὶ αὐτῶν! Ταῦτα μόνον παροδικῶς συνεχίζουν! Εἶναι ἀφάνταστον πόσον ὀλίγον συγκινεῖ ἡ ἐκ συνηθείας ἀντιμετώπισις καὶ τοῦ σκληροτέρου πόνου! Θὰ ἐλέγετο τότε «αὕτη εἶναι ἡ κατάστασις»; Ὁ στρατιώτης εἶναι ἐπόμενον ὅτι θὰ τραυματιοθῇ, θ' ἀποθάνῃ! Μὲ τοιαύτην ἐπιπολαίαν σκέψιν ἀντιπαρήρχετο ὁ πολὺς κόσμος τὸ φρικιαστικὸν γεγονός! Συνεκινούντο οἱ παρατυχόντες ἀπὸ τὴν ἐκαστοτε παρακειμένην περίπτωσιν, συνησθάνοντο ἴσως τὸν πόνον τοῦ πρὸ αὐτῶν τραυματίου, ἀλλὰ τίποτε πλέον τούτου! Αὐτὸς εἶναι ὁ πόλεμος ἐσκέπτετο μοιρολατρικῶς ἕκαστος τῶν παρισταμένων. Εἰς τὴν σκέψιν γενικωτέρας ριζικῆς ἀντιμετώπισεως τῆς ὀδυνηρᾶς καταστάσεως οὐδεὶς ἐπροχώρει. Αἱ μεμονωμένα περιπτώσεις συνεχίζουν παροδικῶς καὶ παρήρχοντο!

Ἐως ὅτου ἕνας Dunant ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ συνόλου τῶν ἐπικαλουμένων τὸν θάνατον πρὸς λύτρωσιν ἀπὸ τῶν φρικαλέων δεινῶν, νὰ θέσῃ πρῶτος τὸ ἐρώτημα, ἂν μοιρολατρικῶς ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι ἢ μήπως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὗρεθῇ ἄλλη λύσις! Καὶ ἐσκέφθη νὰ ἰδρῦσῃ Σύλλογον ἐπίκουρον τῶν ἐν πολέμῳ τραυματιῶν καὶ ἰδρυσεν τὸν Διεθνῆ Ἐρυθρὸν Σταυρὸν.

Ἐν παραλληλίσωμεν τὴν κατάστασιν ἐκείνων τῶν μετὰ τὴν μάχην ἐγκαταλελειμμένων τραυματιῶν, μὲ τὴν σημερινὴν τῶν ἐν μέσῃ εἰρήνῃ καταπονομένων καὶ εἰς κατάστασιν κοινωνικῆς ἀθλιότητος διαβιούντων ἀτόμων θὰ εὗρωμεν πλεῖστα τὰ κοι-

(*) Ἐξ ἀφορμῆς τῆς Ἐκθέσεως τῶν πεπραγμένων τοῦ Συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς» κατὰ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῆς 17ης Φεβρουαρίου 1953.

νά! Ἀπέναντι τοῦ τότε ἐγκαταλειμμένου τραυματίου ἀνευρίσκομεν τὸν ψυχικῶς σήμερον πάσχοντα καὶ τάλαιπωροῦμενον, τὸν ἐν ἀπογνώσει τὸν θάνατον, ὡς λυρωτὴν, αἰτοῦντα, ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Βαρῆος ψυχικῶς τραυματισμένος ὡς ἐκ τῆς σκληρότητος, τῆς κακοβουλίας, τῆς πλεονεξίας ἢ καὶ ἀδιαφορίας τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἀνίκανος νὰ βοηθήσῃ ἑαυτὸν, εὐρίσκεται οὕτως εἰς κατὰ πολὺ δεινότεραν θέσιν τοῦ σωματικῶς τραυματισθέντος. Καθ' ὅσον ὁ εἰς ἀναμένει ἴασιν ἢ θάνατον ὡς τὸ τέλος τῶν δεινῶν, ὁ ἕτερος καὶ ἐν ἀπελπισίᾳ εὐρισκόμενος ὑποχρεοῦται νὰ διεξαγάγῃ τὸν πρὸς διαβίωσιν ἀγῶνα, παρὰ πᾶσαν ἀτομικὴν, οἰκογενειακὴν ἢ κοινωνικὴν ἐναντιότητα.

Ἐὰν ἕκαστος ἡμῶν ἤθελε μὲ ἀνοικτὰ τὰ μάτια νὰ ἀτενίσῃ γνώριμον ἢ γείτονα, τὸν ὁποῖον ἴσως καθ' ἡμέραν συναντᾷ ἀλλὰ ἀντιπαρέρχεται χωρὶς τὴν ἐκδήλωσιν ἰδιαίτερου δι' αὐτὸν ἐνδιαφέροντος, θὰ ἀνεκάλυπτε πόσον ἀφαντάστως συχναὶ εἶναι αἱ περιπτώσεις οἰκογενειακῆς δυστυχίας καὶ κοινωνικῆς καταπτώσεως, πόσον πολυάριθμα τὰ ἄτομα τὰ διαβιοῦντα ἐκτὸς παντὸς ἠθικοῦ νόμου, εἴτε ἐξ ἰδίας πνευματικῆς καθυστέρησεως, εἴτε ἐξ ἑλλείψεως πνευματικῆς διαιταγωγίας, εἴτε ὑπ' αὐτῆς τῆς σκληρότητος τῆς κοινωνίας πρὸς τοῦτο ἐξωθούμενα.

Συνεχίζοντες τὸν παραλληλισμὸν θὰ διαπιστώσωμεν ὅτι αἱ ἐλάχισται περιπτώσεις κοινωνικῆς ἀπαθλιώσεως, τὰς ὁποίας τυχὸν ἀνακαλύπτει ἡ ἰδιωτικὴ φιλανθρωπία, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ὀλίγους τραυματίας, οἵτινες μετὰ τὴν μάχην κατέφειγον εἰς παρακειμένας πόλεις καὶ περιεθάλλοντο ἀπὸ παρατυχόντας πολίτας. Καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἐλαφρότερον τραυματισθέντες καὶ δυνάμενοι νὰ βοηθήσουν πῶς ἑαυτοὺς καὶ ἀναζητήσουν ἀρωγὴν. Οἱ βαρῆος τραυματισθέντες παρέμενον ἄγνωστοι καὶ ὑπέκλυτον εἰς τὰ τραύματα καὶ τὴν ἀπάνθρωπον ἐγκατάλειψιν. Πρὸς τοὺς τελευταίους τούτους ἀντιστοιχοῦν οἱ κοινωνικῶς βαρῆος πάσχοντες, οἱ ἄγνωστοι καὶ ἀφανεῖς καὶ ἐγκαταλειμμένοι, ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ σκότους

διαβιοῦντες.

Ἡ εὐήμεροῦσα κοινωνία δὲν ἀντιλαμβάνεται τούτους. Εἰς τὰς ἐμφανιζομένας τυχὸν ὀλίγας περιπτώσεις παρέχει παροδικὴν ὑλικὴν βοήθειαν καὶ ἐπαναπαύεται ὅτι ἐξετέλεσεν φιλανθρωπικὸν καθήκον. Τοὺς πολλοὺς καὶ βαρῆος πάσχοντας ἀγνοεῖ. Πολλὸ μᾶλλον καθόσον οὗτοι ἀποφεύγουν τὴν δημοσιότητα, ἀποκρύπτουν τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν ἀπαθλιώσιν, ἐντρέπονται νὰ ἐμφανισθοῦν ἢ ἀπογοητευμένοι καὶ ἀποκαρδιωμένοι ἀποστρέφονται τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδουν τὸ αἷτιον τῆς κακοδαιμονίας των καὶ μένουσιν ἐγκαταλειμμένοι ὅπως οἱ εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Ἄλλ' ὅπως τότε δὲν ἦτο μὲν ἄγνωστος εἰς τὸ πολὺ κοινὸν ἢ ἀπάνθρωπος ἐγκατάλειψις τραυματιῶν, ἀλλ' οὐδεὶς πρὸ τοῦ Dupant ἀντελαμβάνετο τὴν ἐντολὴν νὰ βοηθήσῃ τούτους, οὕτω καὶ ἡ σημερινὴ κοινωνία, διαισθάνεται τὴν κοινωνικὴν κακοδαιμονίαν, ἀλλ' ἐπαναπαύεται ἕκαστος εἰς τὴν ἐπιπολαίαν σκέψιν: Αὕτη εἶναι ἡ σημερινὴ κοινωνία! Εἰς τί θὰ ἠδυνάμην ἐγὼ ὁ μόνος νὰ ὠφελήσω;

Πρέπει νὰ ἐγερθῇ πάλιν εἰς Dupant καὶ νὰ βροντοφωνήσῃ ὑπὲρ τῶν ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ πεδίου μάχης ἐγκαταλειμμένων; Νὰ ζητήσῃ ὀργάνωσιν ἥτις νὰ ἐπιμεληθῇ τούτων, ὡς ὁ Ἐρουθὸς Σταυρὸς τῶν τραυματιῶν; Ἀλλὰ ἐκεῖ τὸ θέμα ἦτο ἀπλούστερον καὶ ὁ Dupant συνέλαβεν καὶ ὑπέδειξεν ἀμέσως τὴν λύσιν. Ἐχρειάζετο ὀργάνωσις ἀτόμων, ἰατρῶν, νοσοκόμων κλπ. καὶ συλλογὴ χρημάτων πρὸς παρασκευὴν τῶν ὑλικῶν μέσων ἀρωγῆς. Οἱ τραυματῆαι ἐπεκαλοῦντο διὰ φωνῆς πόνου καὶ ἀπελπισίας τὴν ἀρωγὴν. Ἐνῶ ἐνταῦθα οἱ ἔχοντες ἀνάγκην ἀρωγῆς εἶναι ἄγνωστοι, κρυπτόμενοι ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ σκότους καὶ ἡ ἀνεύρεσις τούτων δὲν εἶναι εὐχερῆς. Τὸ δὲ σημαντικώτερον εἶναι ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἀρωγῆς διὰ ὑλικῶν μέσων, ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ ἀνεύρεσις, ἢ μᾶλλον ἡ ἀνακάλυψις τῶν τοιούτων ἐν κοινωνικῇ ἀπαθλιώσει διαβιοῦντων, ψυχικῶς πασχόντων καὶ τραυματιῶν καὶ ἡ παροχὴ ἀποτελεσματικῆς ἀρωγῆς ἀπαιτεῖ ψυχικὰ ἐφόδια! Οἱ τὸ βαρύτερον τοῦτο ἔργον ἀναλαμβάνοντες πρέπει αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ διαθέ-

τούν τὰ ψυχικὰ ταῦτα ἐφόδια, τὴν ψυχικὴν διάθεσιν καὶ ἰκανότητα, ὅπως κατὰ τοῦ σκότους παλαίοντες, ἀνέυρουν τοὺς δεομένους ἀρωγῆς, ἔλθουν εἰς ψυχικὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τούτων καὶ παράσχουν τὰ πνευματικὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων καὶ μόνον ἀποτελεσματικὴ ἀρωγὴ καὶ διάσωσις εἶναι δυνατή. Πνευματικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ παράσχη ποικιλοτρόπως μόνον ἡ χριστιανικὴ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη.

Ἐπάρχει ἢ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενη ψυχικὴ διάθεσις; Εἶναι δυνατόν νὰ κινήσῃ ἡ ψυχή; Ἐὰν εὐρεθῶν οἱ πρόθυμοι Σαμαρεῖται ὅπως ἀναλάβουν τὸ ἐπίμοχθον ἔργον; Ἡ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ ψυχὴ ἔδωσε πρὸ πολλοῦ τὴν ἀπάντησιν, ἀπάντησιν θετικὴν, καὶ ἔμπρακτον. Καὶ πλεόν τούτου, ἀνεκάλυψεν ὅτι ὅσον πλεόν ἐπίμοχθον τὸ ἔργον, κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον ἀποτελεῖ πηγὴν χαρᾶς, ἰδίας ψυχικῆς ἀνορθώσεως τοῦ πρὸς τοῦτο συμβάλλοντος.

★

Ἡ πατροπαράδοτος ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑποδειχθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καλλιεργηθεῖσα καὶ εὐρύτατα ἐφαρμοσθεῖσα φιλανθρωπία, ἵδρυσεν ἤδη πρὸ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, εἰς τὰς ὑποδοῦλους ἐπαρχίας, πλείστα φιλανθρωπικὰ Ἰδρύματα, πολλαπλασιαζόμενα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν πρωτεύουσαν. Τὰ Ἰδρύματα ταῦτα ἀποβλέπουν εἰς τὴν περιθαλίπν καὶ μέριμναν διὰ τὸ γῆρας, τὴν νόσον, τὴν ἀναπηρίαν, τὴν ὀρφάνειαν: νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα κ.τ.τ. τὰ ὁποῖα περισυλλέγουν καὶ φροντίζουν τοὺς ἐμφανῶς πάσχοντας καὶ αἰτοῦντας τὴν φιλάνθρωπον κοινωνικὴν ἀρωγὴν. Ἀλλὰ τὰ τόσον εὐεργετικὰ ταῦτα ἰδρύματα ἀγνοοῦν τὰς κατηγορίας τῶν κοινωνικῶς δυσπραγούντων καὶ καταπεσόντων αἰτινας ἀποκρύπτονται ἐντὸς τῆς κοινωνίας.

Παρ' ὅλην τὴν πολιτικὴν ἀστάθειαν καὶ οἰκονομικὴν δυσπραγίαν τὸ Κράτος κατέβαλλεν ἀξιόλογον προσπάθειαν διὰ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν ἰδρύσεως πλείστων νοσοκομείων καὶ ἄλλων φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων, τοῦ Ἰδρυματος κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων καὶ ἄλλων μέσων

προστασίας τῆς ὑγείας τοῦ λαοῦ. Οἱ Βασιλεῖς διὰ τῶν ἔργων τῶν Ἐρῶνων τῶν καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυματος, διὰ τῆς λειτουργίας τῶν παιδουπόλων, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ διὰ τῶν ἔργων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ὁ Ἐρμηθὸς Σταυρὸς διὰ τῆς ἀναπτύξεως εὐρείας κοινωνικῆς προνοίας καὶ ἄλλαι φιλάνθρωποι ὀργανώσεις δι' ὁμοίων ἔργων μεγάλως συνετέλεσαν εἰς ἀνακούφισιν, πληρῶσιν ἐπείγουσῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ καὶ διάσωσιν τμημάτων αὐτοῦ. Ἀλλὰ αἱ εἰς τὰ βῆθη τῆς κοινωνίας ἐν κρυπτῷ παραμένονσαι καὶ εἰς τὸ πολλαπλάσιον ὡς ἐκ τῶν δεινῶν ἐθνικῶν περιστάσεων προκύπτουσαι περιπτώσεις κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς καταπτώσεως περὶ τῶν ὁποίων ἐνταῦθα ὁ λόγος, παραμένουν συχνάκις ἀνεπηρέαστοι. Οἱ πάσχοντες μένου ἀφανεῖς καὶ ἀγνοούμενοι.

Μονομερεῖς τοιαῦται περιπτώσεις γίνονται βεβαίως ἀπὸ τὸν παρακείμενον συνάνθρωπον, τὸν συγγενῆ, τὸν φίλον ἢ γείτονα ἢ καὶ τὸν ὅλως ξένον ἀντιληπταί. Πολλοὶ τούτων εὐρίσκουν τὴν ἀναγκαίαν πνευματικὴν περιθαλίπν, διὰ πολλὰς ἐκ τούτων προκύπτει ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνορθώσις, με ἐπακόλουθον τὴν πνευματικὴν δι' ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἰκανοποίησιν. Ἀλλ' αἱ περιπτώσεις αὗται παραμένουν μεμονωμέναι, ἢ ἀνέυρσις αὐτῶν τυχαία, οὐδὲ ἐπακολουθεῖ πάντοτε ἡ πνευματικὴ συμπαράστασις καὶ ἀποτελεῖ σκληροτέραν ἀπογοήτευσιν, ἢ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς κοινωνικῆς δυσπραγίας, τυχὸν ἐπιδεικνυομένη ἀδιαφορία, ἴσως ἢ ἐλλείψει κατανοήσεως ἐπίκρισις! Πρὸς ἀποφυγὴν τούτων ὅλων, πρὸς ἀνάκληψιν τῶν ἀποκρυπτομένων περιπτώσεων, ἀπαιτεῖται εἰδικὴ ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καθοδηγούμενη Ὀργάνωσις.

Ἡ Ὀργάνωσις αὕτη κατέστη ἐπὶ μᾶλλον ἀναγκαία, ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς δυσπραγίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἥτις προέκυψεν ἀπὸ τὰς ἐθνικὰς περιπετείας τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, τοὺς πολέμους, τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, τὴν συρροὴν τῶν ἐν ἀπαθλίψει προσφύγων, καὶ ἔτι περισσότερον μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον, κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατοχῆς καὶ τῆς ἀπαισίας ἀνταρσίας. Πάντα ταῦτα ἐπηύξησαν τὴν κοινωνικὴν κακοδαμονίαν, καὶ προεκάλεσαν

διὰ τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν ἀφάνταστον ἠθικὴν κατάπτωσιν ἐντὸς τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀκατανόητον ἀδιαφορίαν τῆς κοινωνίας διὰ τοὺς κοινωνικῶς καὶ ἠθικῶς καταπεσόντας.

Τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ἀναζητήσεως τῶν ἀξιοθρηνητῶν καὶ ἀποκρουπτομένων τοιούτων περιπτώσεων, τῆς ψυχικῆς προσπελάσεως τούτων καὶ παροχῆς πνευματικῆς ἀρωγῆς, βασιζομένης ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης, ἀνέλαβον κατὰ τὴν δυσχερῆ περίοδον τῆς κατοχῆς, μετὰ τὸν Ἑλληνοϊταλικὸν πόλεμον, μέλη τῶν Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων ὁ «Ἀπόστολος Παῦλος» ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν καὶ ἐμπνευσμένην ἡγεσίαν τοῦ αἰμνήστου Νικολάου Ἀνωποπούλου.

Ἡ ὑπὸ τῶν **Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων** ὀργανωθείσα **Ἱατρική Προνοία** ἐξετέλεσεν εἰς δυσχερεστάτην ἐθνικὴν περίοδον ὑπέροχον κοινωνικὸν ἔργον, ἀφοσιώσασα τὴν μερίμναν αὐτῆς εἰς ἐξυπηρέτησιν τῶν οἰκογενειῶν τῶν στρατευθέντων, τῶν εἰς τὰ νοσοκομεία νοσηλευόμενων τραυματιῶν καὶ ἀναπήρων. Ὅποιους καρποὺς ἀπέδωσεν ἡ ἀνιδιοτελής, ἀκούρατος, ἐπὶ γνησίας χριστιανικῆς πίστεως βασιζομένη ἐργασία τῆς Προνοίας, τὰ πνευματικὰ μέσα τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησεν πρὸς ἐπίτευξιν ὑπερτάτου σκοποῦ, τὰ ἀξιοθαύμαστα ἀποτελέσματα τῆς προσπαθείας ταύτης, τὰ ὑπέροχα διδάγματα ἅτινα ἐκ ταύτης προέκυψαν, ὡς ἡ ἀναγνώρισις ὁποῖαν ἠθικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἀποτελεσματικὴν ἐνίσχυσιν δύναται νὰ ἐπιφέρει ἡ πνευματικὴ συμπαράστασις πρὸς ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις, πρὸς τὸν πνευματικῶς ἐνισχυόμενον ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν πρὸς τοῦτο μεριμνῶντα καὶ κοπιᾶζοντα, πάντα ταῦτα ἐκτίθενται εἰς τὴν «**Χρυσὴν Βίβλον**» κοινωνικῆς Προνοίας, τὴν ὁποῖαν πᾶς ἐργάτης κοινωνικῆς προνοίας πρέπει νὰ ἔχη ὡς ἐγκόλπιον καὶ ὁδηγόν. Ἐννοῶ τὸ βιβλίον τὸ ὁποῖον συγκεντρώνει ἅπαντα τ' ἀνωτέρω διδάγματα ὑπὸ τὸν τίτλον: «**Εἰς τὴν ὑπὲρ εἰς τῆς ἀγάπης**», τὸ ὁποῖον ἤδη εἰς τρίτην ἐκδοσὶν εὐρίσκειται πρὸ ἡμῶν.

Ὁ Σύλλογος «**Τὸ Ἑλληρικὸν Φῶς**» ὅστις ὡς μέλημα αὐτοῦ ἔθεσεν τὴν πνευματικὴν ἐξυγίανσιν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ Ἑλλη-

νικοῦ λαοῦ, συναισθανόμενος τὴν ἀνάγκην ἰδιαίτερας μερίμνης ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν, τῶν ἐκπεσόντων ἐκ τοῦ ὑγειοῦς ρυθμοῦ κοινωνικῆς διαβιώσεως, μὴ ἀρκοῦμενος εἰς τὴν τυχαίαν κατ' ἄτομον μερίμναν, ἀλλὰ ὡς βασικὸν σκοπὸν θέσας τὴν συνολικὴν καὶ συστηματικὴν παροχὴν ἀρωγῆς εἰς ἅπαντα, κατὰ τὸ δυνατόν, τὰ δυσπραγοῦντα μέλη τῆς κοινωνίας, ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν πρὸς πληρεστέραν ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος, παρὰ τὴν πρακτικὴν ἀσκήσιν προνοίας, τὴν θεωρητικὴν κατάρτισιν ἐργατῶν κοινωνικῆς προνοίας καὶ ἐκπαίδευσιν καταλλήλων στελεχῶν. Πρὸς τοῦτο ὠργάνωσε **Κέντρον Σπουδῶν** διὰ τὴν μόρφωσιν τοιούτων, πρὸς διεξαγωγὴν κοινωνικῆς προνοίας εἰς ὁλοκλήρως εὐνοιομένη κλίμακα μέχρις οὗ συμπεριληφθῆ εἰς ταύτην τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ.

Ἡ προσπάθεια αὕτη εὗρεν ἐξαίρετον ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς κοινωνίας. Ἀπὸ Ὀκτωβρίου τοῦ 1952 ἐπηκολούθησεν σειρά ἐβδομαδιαίων φροντιστηριακῶν μαθημάτων, μὲ θέμα τὴν **κοινωνικὴν μόρφωσιν τῆς Ἑλληνίδος καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς νεάνιδος**. Δὲν θὰ ἀνεμένε τις τὴν συμμετοχὴν τοσοῦτων μελῶν, — ἤδη 400 τακτικῶν καὶ πλέον ἢ 200 παρακολουθούτων ἐπισκεπτῶν, περιοριζομένων ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως χώρου — καὶ τὴν ἐκδήλωσιν τοιοῦτου ζήλου πρὸς ἐμπρακτον θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν συνεργασίαν.

Παρὰ τὴν θεωρητικὴν ἐκπαίδευσιν διὰ τοῦ **Κέντρου Σπουδῶν** πρέπει νὰ ἐξαρθῆ τὸ ἔργον ἐτέρας ὀργανώσεως, ἥτις συμπαρίσταται καὶ ἐνισχύει τὴν προσπάθειαν τοῦ Συλλόγου «**Ἑλληρικὸν Φῶς**», καὶ ἥτις ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀπὸ εὐρυτέρας ἀπόψεως ἐκπαίδευσιν νεαρῶν ἀτόμων εἰς τὸ πεδῖον τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς. Τὸ **Ἰνστιτοῦτον Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς**, παρὰ τὰ ἐν αὐτῷ διδόμενα ἐβδομαδιαῖα μαθήματα, ἐξέδωκε σειρὰν περισοποδῶστων ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν συναφῶν πρὸς κοινωνικὰ ἐκπαιδευτικὰ θέματα καὶ προβλήματα τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ἀπαύγασμα μακρᾶς καὶ ἐμβριθοῦς μελέτης.

Εἶναι ἐπίσης ἀξία ἰδιαίτερας ἐξάρσεως ἡ ἀπὸ δεκαπενταετίας πρὸς τὴν αὐτὴν κα-

τείθουνσι τελουμένη συστηματικὴ ἐργασία ἑτέρου ὄργάνου τῶν Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων, τοῦ παρόντος περιοδικοῦ «*Ἄ κ τ ἰ ν ε σ*», τοῦ ὁποίου ἡ πνευματικὴ καθοδήγησις εὐρυτάτην εὐρίσκει ἀπήχησιν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ πρόθυμος ἔμπρακτος συνεργασία τῶν μελῶν τῶν παρακολουθοῦντων τὰ φροντιστηριακὰ μαθήματα τοῦ Κέντρου Σπουδῶν, ἔφερε εἰς τὴν ὀργάνωσιν μεταξὺ αὐτῶν *Κύκλων Κοινων. μορφώσεως*, ἐντὸς τῶν ὁποίων δι' ἀνταλλαγῆς σκέψεων καὶ πορισμάτων πείρας, εἰς ἑβδομαδιαίας συγκεντρώσεις, καλλιεργεῖται καὶ προάγεται ἡ κοινωνικὴ ἐκπαίδευσις. Μέχρι τέλους τοῦ 1952 ἐλειτοῦρησαν 50 τοιοῦτοι Κύκλοι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πρωτευούσης καὶ 14 εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐξ ὧν 3 εἰς τὴν Κύπρον, διαρκῶς ἐπὶ πλέον ἐπεκτεινόμενοι. Οἱ κύκλοι, ἐκ 30-50 προσώπων ἕκαστος, ἀποτελοῦν οἱ μὲν ἐκ κυριῶν καὶ γενιδῶν, Κύκλους Κοινωνικῆς Μορφώσεως Ἑλληνίδος, οἱ δὲ ἐκ κυρίων Κύκλους Ἐθνικοῦ Πνευματικοῦ Ἀγῶνος, ἀμφότεροι πρὸς πνευματικὴν καθοδήγησιν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ συνεργαζόμενοι.

Ὡς πρακτικὴ ἐκδήλωσις τῶν συνεντεύξεων κατὰ κύκλους προέκυψαν οἱ *Φάροι*, ἧτοι περιφερειακαὶ κατὰ συνοικίας ὀργανώσεις τῶν κύκλων μὲ κέντρον μίαν πνευματικὴν ἐστίαν. Οὗτοι ἀποτείνονται πρὸς τὸν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καταπονοῦμενον, μακρὰν πάσης πνευματικῆς κινήσεως διατελοῦντα ἐργατικὸν κόσμον. Διὰ καθ' ἑκάστην Κυριακὴν γενομένων συγκεντρώσεων καταβάλλεται προσπάθεια πνευματικῆς καθοδηγήσεως ἀπ' ἑνὸς ἀποτετιομένης πρὸς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ ἀπ' ἑτέρου πρὸς ἐνηλίκους, πρὸς διαφώτισιν, πνευματικὴν συμπαραστάσιν καὶ μόρφωσιν τῶν εἰς τὰς συγκεντρώσεις ταύτας προσερχομένων. Περιλαμβάνουσι δὲ οὗτοι περὶ τὰ 50 τακτικὰ μέλη καὶ περὶ τοὺς 200 ἀκροατάς.

Ἡ ἄμεσος αὕτη ἐπικοινωνία ἐργατῶν κοινωνικῆς προνοίας μετὰ τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ, ἐπὶ χριστιανικῆς ἀντιλήψεως στηριζομένη, παρὰ τὴν ἀποσκοπομένην διαφώτισιν καὶ πνευματικὴν καθοδήγησιν

τοῦ συνόλου τοῦ λαοῦ, συντελεῖ ἀποτελεσματικῶς, ὅπως, κοινωνικῶς δυσπραγοῦντα καὶ ὑπὸ βαρεῖαν ψυχικὴν δυσχέρειαν διατελοῦντα μέλη τῆς κοινωνίας, προσερχόμενα, διανοίξωσι πρὸς τοὺς μετὰ χριστιανικῆς ἀγάτης πρὸς αὐτοὺς ἀποτετιομένους τὸν ἑσωτερικὸν ἄνθρωπον. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τοιαύτης πνευματικῆς ἐπικοινωνίας, ὁ ψυχικῶς τάλαιπωρούμενος καὶ ἠθικῶς καταπεσὼν ἀποκτᾷ τὸ θάρρος ὅπως ἐμπιστευθῆ εἰς τὸν εἰς ψυχικὴν ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ ἐρχόμενον συνάνθρωπον, τὸν ὁποῖον ἀναγνωρίζει ὡς φίλον, εἰλικρινῶς δι' αὐτὸν ἐνδιαφερόμενον, πᾶσαν καταπονοῦσα αὐτὸν ψυχικὴν δυσπραγίαν. Ἡ ἐπακολουθοῦσα διὰ τῆς πνευματικῆς συμπαραστάσεως ἐξυγιάνσις θέλει ἀποτελέσει ἑκάστοτε βαρυσήμαντον παράγοντα πρὸς πνευματικὴν ἀνύψωσιν ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ.

Ἡ πρόθυμος καὶ εἰς ὅλον ἐνδυνάστευτον κλίμακα ἐκδηλουμένη ἐπιθυμία συνεργασίας ἀτόμων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων, εἰς τὸ Κέντρον Σπουδῶν Κοινωνικῶν Ἐργατῶν, ἀποτελεῖ εὐδαίμων γεγονὸς ἀναφορικῶς πρὸς τὴν κατανόησιν τοῦ ὅλου ἔργου καὶ γενικὴν ἀναγνώρισιν τῆς κοινωνικῆς ἐπιβαλλομένης ἀνάγκης ὁλοκληρωτικῆς μερίμνης διὰ τοὺς δυσπραγοῦντας συνανθρώπους. Τὸ οὕτω διεγερόμενον διὰ τὰ πάσχοντα ταῦτα μέλη τῆς κοινωνίας ἐνδιαφέρον σὺν τῷ χρόνῳ ἐπιτεινόμενον, καὶ εἰς ὅλον ἐνδυνάστευτον στρώματα τῆς κοινωνίας ἐξαπλοῦμενον, θέλει συνεπιφέρει τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἀφύπνισιν τῆς κοινωνίας, ὅπως ἀναγνώριση αὕτη τὴν ἠθικὴν αὐτὴν ὑποχρέωσιν ἀπέναντι παντὸς ψυχικῶς δυστυχοῦντος καὶ ἠθικῶς καταπονομένου ἀλλὰ καὶ ὑλικῶς ἕνεκα ἀντιξῶων περιστάσεων δυσπραγοῦντος μέλους αὐτῆς.

Ὅπως δὲ ἡ εὐδορία συμμετοχῆ τῶν λαῶν πρὸς διάσσωσιν τῶν ἐν πολέμῳ τραυματιῶν, διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν Ἐρυθρῶν Σταυρῶν ἀφύπνισε κράτος καὶ κοινωνίαν ὅπως ἀναλάβουν ὁλοκληρωτικὴν μέριμναν ὑπὲρ αὐτῶν, ὥστε σήμερον νὰ φαίνεται ἀκατανόητον πῶς ὑπῆρξεν ἐποχὴ,—καὶ ὄχι πρὸ μακροῦ παρελθόντος,—κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κοινωνία ἔμενεν τελείως ἀσυγκίνητος ἐκ τῆς ἀπανθρώπου ἐγκαταλείψεως τῶν ἀτυχῶν τούτων, οὕτω διὰ τῆς συστηματικῆς ἀσκή-

σεως ὀλοκληρωτικῆς κοινωνικῆς προνοίας θέλει καὶ πάλιν ἡ κοινωμία ἀφρητισθῆ, ὥστε ν' ἀναγνωρισθῆ ἡ φιλάνθρωπος ὑποχρέωσις τοῦ συνόλου ἀπέναντι παντὸς τῆς ἀρωγῆς αὐτοῦ ἀναγκαιοῦντος μέλους.

Δὲν ἀποβλέπει δὲ ἡ ἀρωγὴ αὕτη μόνον εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων διαβιώσεως τοῦ λαοῦ, ὡς ἴσως πιστεύεται, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται παρὰ τούτων καὶ ἡ πνευματικὴ συμπαράστασις παντὸς ψυχικῶς καταπονουμένου, ὅπως τοιοῦτοι, καὶ παρὰ πᾶσαν ἕλικὴν εὐημερίαν, οὐδέποτε θὰ ἀπολείπουν. Ἡ

πνευματικὴ συμπαράστασις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης, ἥτις πρὸς ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις παρέχοντος καὶ ἀπολαμβάνοντος εὐεργετικῶς ἐπενεργεῖ, καθοδηγεῖ πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν τῆς ἐν τῇ κοινωμίᾳ ζωῆς, ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ βασικὴν προϋπόθεσιν τοῦ ἔργου: «Γιὰ μιὰ καινοὺργια Ἑλλάδα».

ΜΑΡΙΝΟΣ ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου
Ἀκαδημαϊκός

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΜΜΑΟΥΣ ΤΗΣ ΧΑΡΑΣ

Ἡ μέρα εἶναι γελαστὴ
—χαρὰ Θεοῦ—
μέρ' ἀνοιξιὰτικη,
γεμάτη θάμπος...
Παντοῦ, δλόγυρά μας,
φῶς καὶ χρώματα.
Ὁ κάμπος χρυσοπράσινος
ἀπ' τὰ μεστά, τ' εὐλόγημένα στάχυα
—θάλασσα λὲς κυματιστῆ,
ποὺ μύρια ἀρώματα
ζεφύρων τῇ χαϊδεύουν.
Καὶ πλάϊ στοὺς ὄχτους,
παπαροῦνες φλογερές,
μὲ τὰ λευκὰ τὰ χαμομήλια παραβγαίνουν
στοὺς φόντους τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ.

Ἡ μέρα τούτῃ εἶναι γιὰ μᾶς,
χαρᾶς τραγοῦδι ἀδελφέ μου
—γιορτάσι θεϊκό.
Ἐλα, πρωτοῦ ἡ νύχτα φτάσει,
τὸ δρόμο ἄς πάρουμε μαζὺ
γιὰ τὸ χωριὸ τ' ὄνειρευτὸ
—γλυκό μου χωριουδάκι τῆς ἀγάπης,
τὸ καλντερίμι σου, χαρὰ σ' αὐτὸν
ποὺ θὰ πατήσει.

Στὴ στράτα θὰ κινήσουμε
γοργὰ τὸ δεῖλι.
Κι' ἡ δυσμικὴ καθὼς πορφύρα
θὰ καίει τὸ τοπεῖο,
μακρυνὲς θ' ἀπλώνονται
στὰ πόδια μας σκιεὲς
κι' ἀναμεσὸ τους δέξ,

καὶ μὴ Ἄλλη θὲ
νὰ ξεχωρίζει πὶδ Μεγάλῃ.
Ἐκεῖ ποὺ θὰ βαδίζουμε,
οἱ καρδιὲς μας θ' ἀνοιχτοῦν
—τὸν πόνο τους θὰ ποῦν,
θ' ἀνιστορήσουν τὸν καῦμό
ποὺ καίει τὰ σωθικά μας·
—θλίψεις μικρὲς,
μὰ κι' ἀγωνίες τῆς ζωῆς μεγάλες...
Πῶς ξαλαφρώνει ὁ δρόμος τοῦτος τὶς ψυ-
χές!

Καὶ πέρα στὸ ἀπόσωμα τοῦ δρόμου,
στῆς δύσης τῇ χρυσοσκονῇ λουσμμένο,
παραμυθῆνιο ὑψώνεται
τὸ χωριουδάκι τῆς χαρᾶς.
Καρδιὲς ἐκεῖ προσμένουν φλογερές·
κι' εἶν' τὸ τραπέζι πάντοτε στρωμένο
γιὰ τὶς ψυχὲς τὶς καθαρές.
Κι' Αὐτὸς
ποὺ θὰ βλογῆσει,
τοῦ δείπνου τὸ ψωμί καὶ τὸ κρασί,
ἀθόρητος σὰν αἶθρα μυρωμένη,
αἰώνια, στ' ἀγιασμένο
παραστέκει τὸ τραπέζι...

Στὴν Ἑμμαοὺς σὰν φτάσουμε,
χαρὲς μεγάλες—
μᾶς προσμένουν μυστικὲς,
χαρὲς οὐράνιες τῆς ἀγάπης
ἀδελφέ μου.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

ΠΩΣ ΞΑΝΑΒΡΗΚΑ ΤΟ ΘΕΟ

Κάποτε σέ μιὰ συνάντησι μερικῶν ἐπισημόνων, καθὼς ἡ συζήτησις προχωροῦσε καὶ καθένας εἶχε νὰ διηγηθῆ καὶ κάποια ἀπ' τὶς πολλὰς ἐπιτυχίες του, ἕνας εἶχε τὴν ἔμπνευσι ν' ἀρχίσῃ νὰ διηγηθῆ τὴν πιὸ συγκλονιστικὴ ἀποτυχία του, πού ὅμως θὰ μπορούσε νὰ ἦταν πείρα καὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ κανένας δὲν τολμοῦσε νὰ ὁμολογήσῃ πρῶτος. Αὐτὸ ἔγινε αἰτία ὥστε καὶ οἱ ἄλλοι ν' ἀνοίξουν τὴν καρδιά τους καὶ νὰ εἰπῆ καθένας ὅ,τι ἐθάρυνε τὴν ψυχὴ του. Κι' ὅταν ἡ βραδιά ἐτελείωσε καθένας ἔφευγε ξαλαφρωμένος καὶ με περισσότερο θάρρος κι' ἀκόμη μὲ περισσότερες γνώσεις, πού προέρχονταν ἀπ' τὴν εἰλικρινῆ πείρα τῶν ἄλλων συναδέλφων του.

Κάτι τέτοιο θὰ προσπαθῆσω κι' ἐγὼ νὰ κάνω μαζί σου ἀγαπητέ μου ἀναγνώστα, ἐκθέτοντας τὴν πείρα τῆς ζωῆς μου, πού ἴσως νάχη ὁμοιότητες μὲ τὴ δική σου. Δὲν θὰ σταθῶ σὲ λεπτομέρειες, πού δὲν θὰ σ' ἐνδιαφέρουν, οὔτε θὰ σοῦ διηγηθῶ τὶς ἐπιτυχίες μου γιατί κι' αὐτὲς δὲν θὰ σ' ἐνδιαφέρουν, ἀλλὰ θὰ σοῦ μιλήσω γι' αὐτὸ πού στάθηκε ἡ κυριώτερη δυσκολία στὴ ζωὴ μου κι' εἶχε γίνῃ κάτι σὰν ἐφιάλης, ἀπὸ τὸν ὅποιον ὄχι μόνον δὲν μπορούσα, ἀλλ' οὔτε φανταζόμουν, πῶς ἦταν δυνατόν ν' ἀπαλλαγῶ.

Πολλὲς φορές τῶρα τελευταία μ' ἀπασχόλησε ἡ σκέψις· μὰ δὲν ὑπῆρχαν τότε ἄνθρωποι, πού θὰ μπορούσαν νὰ μὲ βοηθήσουν; Κι' ἂν ὑπῆρχαν τί ἔκαναν; Ἄν καὶ οἱ αἰτιάσεις μου αὐτὲς εἶναι ἄδικες, καθὼς θὰ ἰδῆ κανεὶς παρακάτω, δὲν στάθηκα πολὺ σ' αὐτὲς, γιατί γρήγορα ἔδωσαν τὴ θέσι τους σέ μιὰ ἄλλη σκέψις, πού ἀπὸ κατῆγορο μὲ μετέβαλε μονομιάς σὲ κατηγορούμενο. Κι' ἡ σκέψις αὐτὴ ἦταν· Μὰ μήπως καὶ σήμερα δὲν ὑπάρχουν ἄνθρωποι, πού βρίσκονται στὴν ἴδια μὲ τὴ δική μου τότε θέσι; Καὶ τότε γιατί τὸ παραπάνω ἐρώτημα νὰ τὸ ἀπευθύνω πρὸς τοὺς ἄλλους κι' ὄχι πρὸς ἐμένα; Μήπως ἀρὰ γὰρ ἡ πείρα ἢ δική μου δὲν θάταν ἕνας ὀδηγὸς γιὰ πολλούς, ἂν ὄχι γιὰ ὄλους αὐτούς, πού σήμερα παραδέρνουν ἀνικανοποίητοι, βασιανίμενοι κι' ἀπληγισμένοι ἐκεῖ πού τοὺς παραπλάνησε ὁ ἑαυτοῦς τους καὶ ὁ κόσμος, ὅπως ἄλλοτε κι' ἐμένα;

Οἱ σκέψεις αὐτὲς μ' ἔκαναν νὰ καθῆσο

καὶ ν' ἀναπολήσω τὴ ζωὴ μου.

Γεννήθηκα σ' ἕνα μικρὸ χωριό, περίπου χιλίων κατοίκων, ἀπὸ γονεῖς χριστιανοὺς λόγῳ καὶ ἔργῳ. Ἡ φιλοξενία κι' ἡ ἐλεημοσύνη στάθηκαν παντοτεινὸ γνώρισμα τοῦ σπιτιοῦ μας. Ἡ δικαιοσύνη κι' ἡ ἀγαθοεργία ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πατέρα, πού φαίνεται γι' αὐτὸ ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ σεβαστὰ πρόσωπα τοῦ τόπου. Στὸ σπίτι μας κυριαρχοῦσε ἐπίσης ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἄλλους. Μετὰ τὸν πατέρα καὶ τὴ μάνα ἱεραρχικῶς ἐρχόταν ὁ Κυριάκος. Ἦταν δὲ ὁ Κυριάκος ὁ ὑποτακτικὸς πού φρόντιζε γιὰ τὰ ζῶα, τὰ χωράφια καὶ τὶς ἄλλες δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ μας. Ἀκόμη καὶ τὸ χαρτζιλίκι μου πολλὲς φορές τῶπαίρνα ἀπὸ τὸν Κυριάκο, πού μὲ τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν τιμιότητά του εἶχε γίνῃ σεβαστὸ καὶ ἀξιότιμο μέλος τοῦ σπιτιοῦ μας. Ὅλοι λυπηθήκαμε καὶ πιὸ πολὺ ἐμεῖς οἱ μικροὶ ὅταν ὁ Κυριάκος ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀμερική, ὅπου, ὅπως ὕστερα μάθαμε, πρόκοψε πολὺ. Ἀλλὰ κι' ὁ Ἀγάθος πού τὸν ἀντικατέστησε, δὲν διέφερε ἀπὸ τὸν Κυριάκο.

Ἀγαποῦσα τοὺς γονεῖς μου, γιατί ἔβλεπα τὴν ἀγάπη τους, τὶς φροντίδες καὶ τὰ σχέδια πού ἔκαναν γιὰ μένα. Ἀγαποῦσα καὶ τὸ Θεό, τὸν ὅποιον μοῦ γνώρισαν μὲ διηγήσεις παρμένες ἀπ' τὴ μακρόχρονη πείρα τῆς κοπιαστικῆς ἀλλὰ πετυχημένης ζωῆς τους. Οἱ γονεῖς μου ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Πάτερ ἡμῶν» δὲν μὲ εἶχαν μάθει ἄλλες προσευχὲς, γιατί δὲν ἔλεγαν κι' οἱ ἴδιοι. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ καὶ σήμερα ἀκόμη δὲν λυπᾶμαι τόσο, σὰν πιάνω τὸ νοῦ μου νὰ γυρίζῃ ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ὅταν ἀκούω νὰ ἀπαγγέλλονται οἱ πιὸ βαθυστόχαστες προσευχὲς, φτιαγμένες ἀπ' τοὺς πιὸ σοφοὺς κι' ἄγιους ἀνθρώπους. Ἡ προσευχὴ ὅμως, πού μ' ἔμαθαν οἱ γονεῖς μου, ἦταν ἐκείνη πού ἔβγαίνει ἀπ' τὶς χαρὲς τῆς ἡμέρας πού πέρασε καὶ τοὺς πόθους τῆς ἄλλης πού θὰ ἐρχόταν. Κι' ἡ προσευχὴ αὐτὴ γινόταν πιὸ θερμὴ στὴν ἀστροφεγγιὰ τῆς γυνχτας ἢ στὰ χαράματα τῆς αὐγῆς καὶ νυχτὰ στὴν ὁμρφιά τῆς φύσεως, μέσα στὴν ὁποία κυλάει ἡ ζωὴ τῆς ὑπαίθρου. Κι' ἡ προσευχὴ αὐτὴ μὰς ἔδινε μιὰ ψυχικὴ γαλήνη, πού προερχόταν ἀπ' τὴ βεβαιότητα πῶς τὶς ὑποθέσεις μας τὶς ἀναθέταμε στὰ ἐπιδέξια καὶ παντοδύναμα χέρια ἐνὸς σοφοῦ, καλῶ-

καρδου καὶ πιστοῦ φίλου τοῦ σπιτιοῦ μας.

Μικρὸς πῆγαινα πάντοτε στὴν ἐκκλησία ἀκολουθοῦντας τὸν πατέρα. Ὑστερότερα ἀκολουθοῦσε ἡ μάνα με τὸς ἄλλους δύο.

Τὸ Δημοτικὸ τῶν γαλα στο χωριό μου. Γιά τὸ Ἑλληνικὸ καὶ τὸ Γυμνάσιο πῆγα στὴν κοντινότερη πόλι. Μὰ τὸ ξεμάκρμα αὐτὸ ἀπ' τὸ σπίτι, οἱ συναναστροφές κι' ἡ ἡλικία ἀλλάξαν τὸ ἐσωτερικὸ μου κι' ἀπὸ ἀληθινὸ καὶ γαλήνιο ποῦ ἦταν, τὸ μετέβαλαν σὲ ψεύτικο καὶ φουσιωμένο. Ἄλλὰ ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ ἔγινε τόσο σιγὰ καὶ βαθμιαία ὥστε ἔσθυσε ἀπ' τὸ μυαλό μου τὴ θύμιση τῆς παληᾶς ἐκείνης, γαλήνιας καὶ εὐτυχιωμένης περιόδου τῆς ζωῆς μου.

Στὶς διακοπές γύριζα στὸ σπίτι καὶ βοηθοῦσα τοὺς γονεῖς μου, ποῦ τόσο μ' ἀγαποῦσαν κι' ἐκαμάρωναν γιά τὶς σπουδές μου. Δὲν μπορῶ ὅμως νὰ βεβαιώσω πὼς καὶ σ' ἐμὲ συνέβαινε τὸ ἴδιο. Ἐφταιγε γι' αὐτὸ ὁ Μάξ Νορντάου, λασσαρισμένος ἀπ' τὸν Ἀναστάση, τὸ μπακάλη τῆς μικρῆς πόλης, ποῦ ἀπὸ μικρὸς εἶχε πάει μπακαλόπαιδο στὴν Πάτρα, ἀπ' ὅπου γύρισε κάνοντας τὸν πολυῦξερο καὶ διαβασμένο; Πόσες φορές δὲν τὸν ἐξέλεπα νὰ παίρνη ὕφος ἐκατὸ σοφῶν καὶ νὰ λέη γιά κάποιο γνωστό μας ποῦ ὅλο βαρυστέναζε γιά τὸ ποῦ θάμεναν τὰ παιδιά του, σὰν αὐτὸς θά πέθαινε ἀπ' τὴ φθισί «μὴν τὸν πιστεύεις» κἀνει πὼς κλαίει τάχα γιά τὰ παιδιά του, ἐνὼ φοβᾶται γιά τὸν ἑαυτὸ του, ποῦ θά πεθάνη» διάβασε τὰ «κατὰ συνθήκην ψεύδη» καὶ θά ἰδῆς ἂν ἔχω δίκην». Ἡ ἔφταιγε τὸ βιολογικὸ ἄλλαγμα τοῦ ἑαυτοῦ μου; Δὲν ξέρω. Ἀκόμη καὶ σήμερα δὲν μπόρεσα νὰ ξεχωρίσω τὸ ὄργανικὸ ἀπ' τὸ ψυχικὸ, τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ πνεῦμα. Μὰ πάντα μου ἔρχονται ἀπὸ τοῦ τὰ λόγια τοῦ Siebeck: «δὲν ὑπάρχει σῶμα χωρὶς ψυχὴ» ἀλλὰ καὶ «δὲν ὑπάρχει ψυχὴ χωρὶς σῶμα». Βέβαια τοὺς ἤθελα τοὺς γονεῖς μου, γιατί χωρὶς αὐτούς, χωρὶς τὰ ὕλικά τους μέσα, χωρὶς τὴν ἀσφάλεια ποῦ μοῦδινε ἡ ὑπαρξὴς τους, τίποτα δὲν θά μπορούσα νὰ κάνω. Ἀλλὰ σ' ἐμένα εἶχε γίνεῖ μιά βαθειὰ μεταβολή, ποῦ μάρανε τὴν παληὰ ἐκείνη τρυφερότητα οἱς σχέσεις μας.

Τὸν Θεὸ ὅμως τὸν ἐφοβόμουν. Τὸν φανταζόμουν πάντα ὠργισμένον ἐναντίον μου. Βέβαια δὲν εἶχε ἄδικο νὰ τὰχη μαζί μου. Ἄλλὰ μπορεῖ ἄρα γο κανεῖς ποτὲ νὰ τὸν ἱκανοποιήσῃ; Δὲν εἶναι ἓνα ὄν, ποῦ ὅλο ζητάει καὶ τίποτα δὲν δίνει; Σ' αὐτὴν τὴν κατάστασι ποῦ βρισκόμουν πολλὰς φορές εὐχόμουν νὰ βρισκόνταν ἓνας ποῦ θά μπορούσε νὰ μὲ πείσῃ γιά τὴν ἀνυπαρξία του! Ἄλλὰ κι' ἂν ὑπάρχη, πόσο θάθελα νὰ μὴν ἔχω νὰ κάνω μαζί του! Δὲν θάθελα ἀπ' αὐτὸν οὔτε ἀμοιβὴ γιά τὶς καλές μου πράξεις, οὔτε νὰ μὲ τιμωρήσῃ γιά ὅ,τι νομίζεται ἀντίθετο στὴ θέλησί του, ἀμαρτωλὸ.

Νὰ τὸν ἀγνοῶ καὶ νὰ μ' ἀγνοῆ. Νὰ ζήσω ὅπως ζήσω καὶ μιά μέρα νὰ σθῶσα, νὰ ἐξαφανισθῶ, χωρὶς νὰ μείνη ὑπόλειμμα τῆς ὑπάρξεώς μου, ποῦ θά ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ὑποβληθῆ σὲ κάποια μακροχρονι τιμωρία.

Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν προσευχόμουν στὸ Θεό, ἢ κι' ἂν ἔλεγαν τὰ χεῖλη μου καμιά λέξι ἦταν γιά νὰ μὴ ποῦ κἀνη κακὸ, πολὺ δὲ σπάνια γιά νὰ μὲ βοηθήσῃ σὲ καμιά δυσκολία, πράγμα ποῦ τώρα δὲν ἐπίστευα, γιατί οὔτε τὴν διάθεσι τοῦ ἀναγνώριζα, ἀλλ' οὔτε καὶ τὴ δύναμι νὰ μεταβάλῃ πράγματα, ποῦ ἐξηρτῶντο ἀποκλειστικά ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους. Τὴν ζωὴ τὴν φανταζόμουν σὰν κάτι ποῦ τραβάει ἔτσι στὰ τυφλά, ἀκολουθώντας τὸ τίποτε ἢ ἀγνωστούς κι' ἀστάθμητους νόμους, ἴσως τοὺς φυσικούς, γιατί οὔτε τὴν βαθύτερη οὐσία τους εἶναι ἀγνωστοὶ στοὺς ἀνθρώπους καὶ γι' αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ τοὺς ἀλλάξουν κι' ἔτσι νὰ ἐπιδρᾶσουν στὴν πορεία τῆς ζωῆς. Μέσα στὴ ζωὴ καθένας τραβάει παρασυρμένος ἀπὸ τὰ ρεῦματα, ποῦ σχηματίζουν οἱ ἐποχές, οἱ φυσικαὶ καταστάσεις κι' οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι. Σπράχνεται καὶ σπράχνει ὡς ποῦ νὰ φθάσῃ... ποῦ; Στὸ ἀγνωστο, στὸ χάος. Ἐν' ἀγρίμι ποῦ κυνηγάει καὶ κυνηγιέται, ὥσπου νὰ πῆσῃ ξεροὸ κἀτω ἀπ' τὰ διαγκάματα τῶν ἄλλων ἢ ἀπ' τὴν ἐξάντλησι ποῦ φέρνει ἢ φθορὰ τοῦ χρόνου, χωρὶς νὰ προφθάσῃ νὰ χορτάσῃ τὴ ζωὴ, χωρὶς νὰ μάθῃ τὸ σκοπὸ τῆς. «Θεὲ μου τί θάδινα νὰ μὴν εἶχα γεννηθῆ!» Ἄλλὰ σὲ ποιὸν μιλάω; Γιατί κι' ἂν ὑπάρχη, ἐμένα θεὸ ν' ἀκούσῃ;

Στὴν ἐκκλησία ἐξακολουθοῦσα νὰ πηγαίνα, ἔτσι ἀπὸ συνήθεια ἢ καὶ ἀπὸ ντροπή. Ἀναθά καὶ κανένα κερὶ γιά ν' ἀποδιώξω τὸ κακὸ. Δὲν πρέπει, σκεφτόμουν, νὰ περιφρονηῖ κανεῖς τὴν πείρα τῶν ἄλλων. Νὰ τὴν ἐλέγχη βέβαια. Ἄλλὰ ἐδῶ τί νὰ ἐλέγῃς;

Ἔτσι σὲ μιά ἀπ' τὶς διακοπές ποῦ βρέθηκα στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ μας, ἤμουν πρωτοετῆς φοιτητής, ὁ ψάλτης μοῦ πρότεινε νὰ διαβάσω κάτι. Ἄλλὰ πρὶν προφθάσω ν' ἀπαντήσω με πρόλαβε ὁ ἄλλος λέγοντας: «τώρα... τοῦτος ἐδῶ τὰ παράτησε αὐτά». Καὶ τὰ λόγια του συνώδευε μιά χειρονομία ὅχι καὶ τόσο τιμητικὴ γιά μένα. Εἶν' ἀλήθεια πὼς αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη φορά, ποῦ ἐνοιώσα ντροπὴ γιά τὸν ἑαυτὸ μου. Ὡστε οἱ ἄλλοι εἶχαν καταλάβει αὐτὸ ποῦ ἐγὼ ἔκρυθα ὅχι μόνον ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ κι' ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μου; Εἶχαν ἀντιληφθῆ τὴ μεταβολή, ποῦ εἶχε γίνεῖ στὸν ἐσώτατο ἑαυτὸ μου κι' εἶχε κἀμει ἓναν ἄλλον, διαφορετικὸν ἀπ' τὸν πραγματικὸ, ποῦ εἶχα κληρονομήσει ἀπ' τοὺς γονεῖς μου κι' εἶχα μορφώσει μέσα στὸ περιβάλλον τοῦ σπιτιοῦ μου; Ντράπηκα, ἀλλὰ τί νὰ κάνω; Βέβαια θάπρεπε νὰ ἀλλάξω, ἀλλὰ τί ν' ἀλλάξω; Ἀλλάζεις κάτι

που γνωρίζεις πώς είναι και ξέρεις πώς πρέπει να γίνει. 'Αλλά ν' αλλάξεις τ' άγνωστο;

*

Τό χρόνο έκεινον θα πήγαινα στρατιώτης. Λίγες μέρες πριν φύγω ή μάνα μου με πήρε ιδιαιτέρως και με φωνή που έδειχνε πως είχε νοιώσει τὸ τί συνέβαινε σ' έμένα, μου είπε: «Παιδί μου! Δέν πέρασαν ακόμη τρία χρόνια από τότε που χάσαμε στο στρατό τὸν άμοιρο άδελφό σου. Τώρα πäs σου. 'Ο Θεός κι' ή Παναγία νάνα μαζί σου κι' ή προσευχή μου πάντα θα σε συντροφεύη. 'Αλλά ποιός ξέρει! Γι' αυτό το παιδί μου πήγαινε νά έξομολογηθής για νάχης τὸ Θεό μαζί σου. Στὸ μοναστήρι τ' 'Αϊ-Νικόλα ακουσα πὸς είναι ένας άγιος γέρος. Πήγαινε παιδί μου για νάβρης την ειρήνη, πού σου λείπει».

Χρόνια τώρα φαίνεται, ή λεπτή και γεμάτη άγάπη καρδιά της μάνας, σαν ένα ραντάρ κατέγραφε τις αποκλίσεις στην πορεία της ζωής μου κι' άποζητούσε την κατάλληλη στιγμή πού θα μπορούσε νά επέμβη. Τά δάκρυα πού συνώδευαν τά λόγια της δέν ήξερες άν ήσαν για τὸ χωρισμό μας ή για τὸν πεθαμένο άδελφό μου, ή (γιατί όχι;) για τὸν πεθαμένο έαυτό μου.

Όση σκληρότητα με τὸ χρόνο κι' άν έχης άποκτήσει, δέν μπορείς νά μη καμφθής στις παρακλήσεις μιäs καρδιάς, πού πάλλει όλη από άγάπη και τρυφερότητα για σένα. 'Αλλά τά λόγια αυτά της μάνας έκαναν και κάτι άλλο. Σάν κάποια παράξενη έλπίδα λές κι' έμπασαν μέσα στην ψυχή μου. Γιατί νά μη δοκιμάσω; Τι είχα άλλωστε νά χάσω; Τὸ μοναστήρι τ' 'Αϊ-Νικόλα ήταν έφτά ώρες μακριά απ' τὸ χωριό μας κι' έτσι σαν άγνωστος πού θα ήμουν θα μπορούσα ν' άποκαλύψω τις άσχημες πλευρές μου. 'Αλλά κι' ὁ άγιος εκείνος γέρος! Μόνον ένας άγιος θα μπορούσε νά εισδύση στο άδυτο έσωτερικό μου και νά κατορθώση αυτό, πού ὅπως αίσθανόμουν, μόνο με θαύμα θα γινόταν. Γι' αυτό την άλλη ήμέρα τὸ πρωί κίνησα για τὸ μοναστήρι. Είν' αλήθεια πὸς τώρα με είχε εγκαταλείψει ή παράξενη έκεινη έλπίδα, πού είχα νοιώσει την προηγούμενη ήμέρα. Ποιός ξέρει ὅμως σκέφθηκα, ίσως νά μου ξαναόρθη και ν' αλλάξη τή διάθεσί μου.

Σάν έφθασα τὸ μοναστήρι ζήτησα τὸν πνευματικό, πού ὅπως μου είπαν ήταν στην έκκλησία. Στήν πόρτα συνήνητσα έν' αγαθὸ γεροντάκι, πού έβγαине από μέσα χαρούμενο και γελαστό. Παρ' όλα του τά χρόνια μούκαμε τόπο νά περάσω. Σάν μπήκα μέσα, εκεί σ' ένα στασίδι, στο μισοσκόταδο μιäs παλιᾶς βυζαντινῆς έκκλησίας διέκρινα κάποια μορφή, πρὸς την ὁποία κι' έπροχώρησα. Πὸς ήταν δέν θυμάμαι ή μάλ-

λον δέν μπορώ νά ειπῶ γιατί από συγκινησι και σαστισμάρα δέν τὸν κύτταξα καθόλου. Κάτι μου είπε και τότε άρχισα νά λέω. 'Απὸ ντροπή κι' άδαημοσύνη δέν ήξερα τί έλεγα και δέν άργησα νά σταματήσω. 'Ο γέροντας με τή μακρόχρονη πείρα του έμπειρο ψυχολόγου κατάλαθε πολὺ περισσότερα από ὅσα εγὼ έφανταζόμουν και γι' αυτό περιωρίσθηκα μόνο σε κάποια προσευχή, πού δέν έπρόσεξα καθόλου. Σήμερα, ὅτερα από τόσα χρόνια, την φαντάζομαι περίπου σαν κάτι τέτοια: «Θεέ μου, ρίξε μιä άκτίνα του φωτός Σου και βότση τὸ έσωτερικό αὐτοῦ του νέου για νά μπορή νά διακρίνη και νά περιγράφη την άκαταστασία, πού βασιλεύει εκεί μέσα».

Σάν έφυγα απ' τὸ μοναστήρι ή ντροπή μου για τις άνοησίες και τις άνακρίβειες πού είπα ήταν μεγάλη. Μά ακόμα μεγαλύτερη ήταν ή άπελιψία, πού με είχε καταλάβει. 'Η έξομολόγησι, σκέφθηκα, είνε για τὸς καλοὺς ανθρώπους, για τὸς άγιους, σαν τὸ αγαθὸ γεροντάκι πού είχε πους πριν από μένα, σαν τὸν πατέρα ακόμα και τή μάνα. 'Ενῶ εγὼ εἰμ' ένας χαμένος. Κανεις δέν μπορεῖ νά με σώση.

*

Δέκα μήνες άργότερα βρισκόμουν στη φάλαγγα της καθόδου τῶν νεωτέρων μυριων. 'Εκει ένα βράδυ, σαν είχε σουρουπώσει, σε μιä απ' τις ελάχιστες στάσεις της έξαντλητικής και άδιάκοπης έκεινης πορείας, καθώς ήμουν εξηνητημένος απ' τις τόσες σωματικές και ψυχικές καταπονήσεις, μ' έπαιρνε ὁ ύπνος. Όταν ξύπνησα, θα ήσαν περίπου μεσάνυχτα. Κύτταξα γύρω μου, αλλά δέν διέκρινα κανένα. 'Η μονάδα μου είχε φύγει και στο σκοτάδι με είχε εγκαταλείψει. 'Οδηγημένος απ' τὸν πολικό άστέρα τράθηξα κατά τή δύσι. Κάπου κάπου συναντούσα και κανένα άλλον ξεκομμένο κι' έκάναμε βουθή παρέα. Τὸ πρωί βρήκα ένα συντεταγμένο ξένο τμήμα και μέσα σ' αυτό τὸ φίλο μου τὸ Σωτήρη από την Καλαμάτα, στὸν ὁποῖο είχε συμβῆ περίπου ὅ,τι και σ' έμένα. Τὸ Σωτήρη τὸν ξεχώριζα απ' τὸς άλλους, γιατί ήταν ένα σεμνὸ κι' άφοβο παλληκάρι. Μά πὸς πολὺ τὸν αγαπούσα γιατί ήξερε νά λέη και παράξενες ιστορίες απ' την άγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸς ανθρώπους. Εἶδες; μούλεγε σαν βγήκαμε στη Χίο κι' εμάθαμε απ' τὸ Θόδωρο τὸν μεταγωγικό, ὅτι αἰχμαλωτίσθηκα ή μονάδα μας από άντάρτες. Αὐτὸς γλύτωσε κρυμμένος σε κάτι θάμνους. Εἶδες; πάλι έλεγε ὁ Σωτήρης, πὸς ὁ Θεός από άγάπη μας έδωσε τὸν ύπνο. Μά σὺ δέν είπες, άπαντούσα, πὸς ὁ Θεός ὄλους τὸς αγαπάει; Τότε γιατί άφησε νά πιάσουν τὸν Κώστα; Τὸν τρίτον της παρέ-

ας, ἕνα χαρούμενο, μὰ πολὺ ἄμυαλο παλληκάρκι. Ἀπὸ ἀγάπη, ἀπαντοῦσε ὁ Σωτήρης. Ἀπὸ ἀγάπη γιὰ νὰ σκεφθῆ κατὰ πόσο ἦταν σωστός ὁ δρόμος ποῦχε πάρει. Καλὰ μὰ τὸ διοικητὴ μας, τὸν ἅγιο ἐκεῖνο μπάριμπο Βασίλη ὅπως τὸν λέγαν οἱ φαντάροι; Κι' ἀκόμα ὄλ' αὐτὰ τὰ παλληκάρια πού ἄφισαν τὰ κορμιά τους στὴν ἄξενη κι' ἐχθρική ἐκεῖνη χώρα; «Ἐ καὺμενε» ἀπαντοῦσε ὁ Σωτήρης, «μπορεῖς ἐσὺ ν' ἀποθηκεύσης σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν καρσθὰνα τὶς θάλασσες τοῦ κόσμου; Τότε πῶς ζητᾶς τὸ μυαλουδάκι τὸ δικό μου νὰ χωρέσει τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ; Ἐνα σχέδιο πού ξεπερνᾷ τὸ σήμερα καὶ τὸ αὔριο, κι' ἀκόμη ὀλόκληρη τὴ ζωὴ μας καὶ χάνεται στὰ βᾶθη τῆς αἰωνιότητος, μὲ τὴν ἀδιάκοπη τοῦ Θεοῦ φροντίδα γιὰ τὶς ἀθάνατες ψυχές μας;»

Παράξενο παιδί, ἀλήθεια, ἐκεῖνος ὁ Σωτήρης! Πόσο εὐχόσουν στὴ συζήτησι, πού ἔκανες μαζί του νὰ βγαῖνης νικημένος! Γιατὶ εἶχε ὁ Σωτήρης μιά φιλοσοφία τῆς ζωῆς, πού δὲν τὴν ἔλεγε σὰν δάσκαλος, τάχα νὰ σὲ διδάξῃ, ὅπως ἔκαναν κάτι ἄλλοι λέγοντας ἀνοησίες, ἀλλὰ σοῦ τάλεγε... ἔτσι ἀπὸ ἀγάπη. Ἦταν σπουδαστὴς τοῦ Πολυτεχνείου, ὁ Σωτήρης. Καὶ στίς μακρυνές καὶ σκοτεινές νύχτες τοῦ χειμῶνα τῆς χρονιάς ἐκείνης κάτω ἀπ' τὸ ἀντίσκηνο ἢ σὲ καμιά καλύβια τοῦ καταυλισμοῦ μας καὶ τί δὲν ἤξερε νὰ λέγῃ γιὰ τὴν ἀρμονία, τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια στὴ φύσι. Καὶ πότε πότε σταματοῦσε γιὰ νὰ μὲ ἐρωτήσῃ «γιὰ πές μου, μπορεῖ ὄλ' αὐτὰ νάγιναι τυχαία; Δὲν ἀισθάνεσαι νὰ διακρίνεται πίσω ἀπ' ὄλη αὐτὴ τὴ σοφία καὶ τὴν τέχνη ἢ σκιά ἐνός σοφοῦ τεχνίτη, γεμάτου ἔγνοια καὶ φροντίδα γιὰ τὰ δημιουργήματά του; Ἐσὺ σὰν φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς πού εἶσαι θάχης πιὸ πολλὲς ἐυκαιρίες ἀπὸ μᾶς τοὺς ἄλλους γιὰ νὰ ἰδῆς ὄλη τὴ μεσστρία καὶ ἀγάπη μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ἐφτιαξε τὸ τελειότερο δημιουργήμα του, τὸν ἄνθρωπο. Πῶς τὸ κάθε τι ἐκεῖ μέσα ἔχει ἕνα ὀρισμένο σκοπὸ καὶ πῶς τὸ ἕνα βοηθεῖ τὸ ἄλλο γιὰ νὰ ἐπιτελεθῆ τὸ σκοπὸς αὐτός καὶ νὰ διατηρηθῆ ἡ ὑγεία, ἡ ζωὴ». Περιεργος τέλος πάντων αὐτός ὁ Σωτήρης. Ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ πλάσματά του μὲ εἶχε κάμει σιγά-σιγά νὰ τὸ πιστεύω. Μὰ ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπάει κάθε ἄνθρωπο, ἀκόμη δὲ κι' ἐμένα, αὐτὸ δὲν μπορούσε νὰ τὸ χωρέσει τὸ μυαλό μου. Ὁ Θεὸς ἔλεγε, σὰν καλὸς πού εἶναι, μόνο μὲ τοὺς καλοὺς θὰ θέλλῃ νάχῃ νὰ κἀνῃ κι' αὐτοὺς ἀγαπᾷ. Ἐνῶ ἐμένα; «Καὶ σένα, καὶ σένα» ἀπαντοῦσε ὁ Σωτήρης «καὶ θάρρη ἡμέρα πού θὰ τὸ καταλάβῃς».

★

Τὸν ἄλλο χρόνο γύρισα στὸ Πανεπιστήμιο. Ἐκεῖ γιὰ πρώτη φορὰ ἦλθα σ' ἐπαφή μὲ τὴν θεωρητικὴ οὕτως εἶπειν ἄρνησι, πού γιὰ πεδίο τῆς εἶχε ἕνα ἀπὸ τὰ μαθήματα τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἱατρικῆς καὶ ἀρχηγὸ κάποιον καθηγητὴ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀξία τοῦ ὁποίου πολλὰ τότε ἔλέγοντο. Θυμᾶμαι τὴν ἀντίδρασι πού προκαλοῦσαν οἱ διαδόσεις γύρω ἀπὸ τὶς πεποιθήσεις τοῦ σὲ μιά μεγάλη μερίδα φοιτητῶν. Ἐνῶ πάλιν ἄλλοι, πού ἀποτελοῦσαν τὸν κύκλο τῶν θαυμαστῶν καὶ συνάμα διαφημιστῶν του, χαρακτηρίζαν τοὺς πρώτους ὡς ὀπισθοδρομικούς, θρησκόληπτους καὶ ἀναίδεις, πού τολμοῦσαν νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν αὐθεντία τοῦ καθηγητοῦ, πού ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα του εἶχε ἀφήσει τὴ σταδιοδρομία του σ' ἕνα μεγάλο Πανεπιστήμιο τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οἱ συζητήσεις στὰ διαλειμματα μεταξὺ τῶν φοιτητῶν ἔδιναν καὶ ἔπαιρναν, ἐνῶ τὰ ἐπισημῶς ἀπὸ τῆς ἔδρας λεγόμενα δὲν ἦσαν τέτοια πού νὰ πείθουν κάθε φοιτητὴ ὅτι εἶναι μιά «ἐπίπλοκος μηχανή», ἡ ὁποία ἐκτός τῆς συνήθους εἰς τὰς μηχανὰς ἐνεργείας, ἀπέκτησε «προϊούσης τῆς διαπλάσεως τὴν εὐφύιαν τοῦ πληθύνεσθαι, ἥτοι τὴν εὐφύιαν τοῦ τηρεῖν εἰς τὸν αἰὶ χρόνον τὸ εἶδος...».

Βεβαίως ἡ καρδιά ἐργάζεται ὡς μιά ἀντλία, ἡ ὁποία ἀναρροφᾷ τὸ αἷμα ἀπὸ τὸ πηγάδι τοῦ φλεβικοῦ συστήματος τοῦ σώματος καὶ διὰ συστήματος βαλβίδων καὶ σωλῆνων τὸ ἐξακοντίζει εἰς τὴν περιφέρειαν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν κυττάρων, τῶν ἰστῶν καὶ τῶν ὀργάνων.

Βεβαίως καὶ ἡ παραγωγή ἐνεργείας διὰ τῆς πέψεως τῶν τροφῶν ἔχει τὴν ὁμοιότητά της εἰς τὴν παραγωγὴν ἐνεργείας διὰ τῆς καύσεως τοῦ ἀνθρακος εἰς τὰς μηχανάς.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπορρόφησης καὶ ἀποβολῆ τοῦ ὀξυγόνου ὑπὸ τοῦ αἵματος ἐντὸς τῶν πνευμόνων ἔχει τὴν ἀναλογίαν της εἰς τὴν ἀπορρόφησην καὶ ἀποβολὴν τῶν ἀερίων ὑπὸ τῶν ὕγρων.

Καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τοῦ ὕδατος ὑπόκειται εἰς τοὺς νόμους τῆς διαπιδύσεως.

Καὶ ὅμως κάποια διαφορά ὑπάρχει:

Οὕτω ἡ ἀντλία ἐργάζεται ἀποδίδουσα πάντοτε σταθερὰ ἐνέργειαν, ἐνῶ ἡ καρδιά ἐργάζεται ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ συχνότης τῶν καρδιακῶν συστολῶν, ἡ ἔντασις τῶν καρδιακῶν παλμῶν καὶ ἡ ποσότης τοῦ ἀνὰ πᾶσαν συστολὴν ἐκπεμπομένου αἵματος ἀνταποκρίνονται ἀπολύτως καὶ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ὀργάνων καὶ ἰστῶν.

Καὶ ἡ παραγωγή θερμότητος καὶ ἐνεργείας διὰ τῆς καύσεως τῶν τροφῶν προσαρμόζεται ἐπίσης εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ὀργανισμοῦ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς θερμότητα καὶ ἐνέργειαν.

Καὶ ἡ ἀπορρόφηση καὶ ἀποβολὴ τῶν ἀερίων δὲν διαταράσσεται ἐκ τῆς διαταραχῆς τῶν παραγόντων οἵτινες τὸ διέπουν, ὅπως εἶναι λ.χ. ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ποσότης τοῦ ὕγρου, ἡ πίεσις τῶν ἀερίων, ἀλλὰ ἐπιτελεῖται ὁμαλῶς τόσο κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅσον καὶ κατὰ τὸ θέρος, τόσο εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὅσον καὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων, τόσο εἰς τοὺς πληθωρικούς, ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἀναμεικτούς, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἀναγκῶν τοῦ ὄργανισμοῦ.

Καὶ εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ ὕδατος διεισπύσθη ὅτι τὸ ἐνδοθῆμιον τῶν τριχοειδῶν δὲν εἶναι μίαν νεκρὰ μεμβρᾶν, ἀλλὰ μίαν ζῶσα, λειτουργοῦσα ἀναλόγως τῶν ἀνάγκων στιγμῆν ὑφισταμένων συνθηκῶν ἐντὸς τοῦ ὄργανισμοῦ καὶ τῆς ὑπαρχούσης ἀνάγκης. Καὶ τότε ἐπενοήθη ὁ ὅρος «μηχανὴ ἐπιπλοκός».

Ὡστε ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς «μηχανῆς ἀνθρωπος» ὡς «ἐπιπλόκου» εἶχε ὡς σκοπὸν νὰ συγκαλύψῃ ὅλα αὐτὰ, τὰ ὁποῖα δὲν ἠρμηνεύοντο διὰ τῶν νόμων τῆς μηχανικῆς, διὰ τῶν νόμων τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας.

Αὐτὴ δὲ ἡ «εὐφυΐα», μίαν δηλ. πᾶν ἄλλο ἢ μηχανικὴ λειτουργία, περιέπλεκεν ἀκόμη περισσότερο τὰ πράγματα. Καὶ τέλος ἡ «προϊούσα διάπλασις» μετέθετε τὸ ζήτημα εἰς μίαν περιοχὴν, ὅπου τὰ μέσα τῆς ἀμειγρῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης δηλ. τὸ πείραμα καὶ ἡ παρατήρησις δὲν εἶχον ἐφαρμογὴν. Ὡστε καὶ ἐδῶ περὶ πίστεως ἐπρόκειτο, ἀδιάφορον ἂν τὸ περιεχόμενον τῆς ἡτο διαφορετικόν.

Ἀπὸ τὸν ἄλλο χρόνον ἄρχισαν τὰ κλινικὰ μαθήματα, τὰ μαθητὰ δηλ. πάνω στοὺς ἄρρώστους. Οἱ καθηγητὰ τῶν κλινικῶν μαθημάτων δὲν ἐφαίνοντο νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ κοσμοθεωρητικὰ ζητήματα. Ἐν τούτοις εἰς μερικούς ἐξ αὐτῶν με ἐπικεφαλῆς τὸν σεβαστὸν καθηγητὴν κ. Μ. Γερουλᾶνον καὶ τὸν ἀείμνηστον καθηγητὴν Κ. Μέρμηγκαν ἦτο καταφανὴς ὁ σεβασμὸς τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὅτι συνέβαινε ἐδῶ, τὸ ἴδιο διεπίστωσα ὅτι συνέβαινε καὶ στὸ ἐξωτερικόν. Ἦσαν ὀλίγοι (πάντως περισσότεροι ἀπ' ὅ,τι ἐδῶ σὲ μᾶς) ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις ἦσαν ἐμφανεῖς. Ἐνῶ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἀδιάφοροι καὶ πολὺ ὀλίγοι οἱ δεδηλωμένοι ὀλισθαί.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν ἐπιστήμην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ παθολογικὴ φυσιολογία ἀπετέλει τὴν βᾶσιν τῆς κλινικῆς διδασκαλίας. Ἐπὶ τῆ βᾶσει δὲ τῶν δεδομένων ταύτης εἶχον ἐπινοηθῆ διάφορα «διαγνωστικὰ σχήματα», τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ ἐξοικονομήσουν χρόνον εἰς τὸν ἰατρὸν καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσουν νὰ φθάσῃ τὸ ταχύτερον εἰς τὴν ἔδραν τῆς νόσου, τὴν ὁποίαν νὰ

νοσηλεύσῃ ἐπὶ τῆ βᾶσει τῶν βιολογικῶν γνώσεων. Ἀλλὰ τὰ «διαγνωστικὰ ἐρευνητικὰ σχήματα» ἀπεδεικνύοντο στὴν πράξι ἀτελεῖ ἢ νὰ περιλάθουν ὅλες τὶς περιπτώσεις. Κάθε ἄρρωστος χρειάζοταν τὸ δικόν του «διαγνωστικὸν ἐρευνητικὸν σχῆμα». Καὶ τὸ σχῆμα αὐτὸ δὲν σχηματιζόταν μόνο μετὰ τὸ ὑλικὸ πού περιείχαν τὰ εἰδικὰ συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς πληροφορίες πού θὰ παρείχε κάθε ἄρρωστος, ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἄρρώστειά του, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλον τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ νοσηλεία τῶν νόσων ἐπὶ τῆ βᾶσει τῶν βιολογικῶν γνώσεων, ὕστερα ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐνθουσιασμοὺς πού εἶχε προκαλέσει, ἀπεδεικνύετο ἀνεφάρμοστος, διότι εἰς τὴν θεραπείαν ἐνεφανίσθησαν σὺν τῷ χρόνῳ ἄλλα ἀντιλήψεις, διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνας, πού ἴσχυαν εἰς τὴν παθολογικὴν φυσιολογίαν, κεφαλαϊδούσης ὅμως σημασίας διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἁρρώστων.

Ὅλα αὐτὰ ἦσαν διαπιστώσεις πού ἐδειχναν ὅτι δὲν ἦτο σωστός ὁ δρόμος πού οἱ ἰατροὶ εἶχον ἀκολουθήσει, μετὰ τὴν ἐλπίδα βεβαίως νὰ δυνηθοῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰς ἐπικλήσεις μιᾶς ἀνθρωπότητος ἀφορητὰ βασανιζομένης ἀπὸ τὰς τεραστίας ἐκτάσεις καὶ ὀλέθρου ἐπιδημίας καὶ νόσους, εἰς μίαν περίοδον τῆς ἱατρικῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ μὲν πνευματικὸς ἐξοπλισμὸς εἶχε παραμεληθῆ, τὰ δὲ ὑλικά ἐφόδια ἦσαν ἐντελῶς ἀνεπαρκῆ διὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ γεγονός δὲ αὐτὸ, τὸ ὅτι δηλ. αἱ ἀνωτέρω διαπιστώσεις εὗρον τοὺς ἰατροὺς εἰς μίαν κατάστασιν πνευματικῆς ὑποθρηψίας, ὑπῆρξε τὸ κυριώτερον ἐμπόδιον διὰ νὰ εὗρουν καὶ νὰ βαδίσουν τὸν ὀρθὸν δρόμον, ὕστερα ἀπὸ τὴν διαπίστωσιν τοῦ ὅτι ὁ μέχρι τότε ἀκολουθοῦμενος ἦτο ἐσφαλμένος. Γι' αὐτὸ στὴν ἀρχῆ, πολὺ ὀλίγοι, οἱ «ἐκλεκτοὶ» κάθε ἐποχῆς προχώρησαν πρὸς τὸν ὀρθὸν δρόμον, ἐνῶ ἡ μεγάλη μάζα στάθηκε διστακτικὴ, μὴ γνωρίζοντας ἀκόμη τί νὰ κάνῃ. Χρειάσθη καίρὸς πολλὸς καὶ ἡ πείρα τῶν «ὀλίγων» γιὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους νὰ προχωρήσουν διστακτικὰ καὶ ψηλαφητὰ στὴν ἀρχῆ πρὸς τὴν συνθετικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς μιᾶς ψυχροσωματικῆς προσωπικότητος καὶ τῆς νόσου, ὡς μιᾶς ψυχροσωματικῆς δυσαρμονίας πού ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθῆ ἀποτελεσματικῶς, ὑπὸ ὀρισμένους πάντως, ἀλλὰ συγκεκριμένους προϋποθέσεις. Δὲν ἐνδιαφέρει βεβαίως ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ἡ μερὶς ἐκείνη, ἡ ὁποία εἶτε ἀπὸ προκατάληψιν, εἶτε ἀπὸ σκοπιμότητα, εἶτε ἀκόμη ἀπὸ πνευματικὴ νωθρότητα ἐξηκολούθησε νὰ βαδίξῃ τὸν παλῶ δρόμον τῆς ὑλιστικῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς «μιᾶς ἐπιπλόκου μηχανῆς, ἥτις ἀπέκτησε προϊούσης

τῆς διαπλάσεως τὴν ἐφυῖταν τοῦ πληθύνεσθαι...»!

Ὁ ὑποφαινόμενος δὲν ἀποκρύπτει ὅτι ἀνῆκε εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν, τὴν κατηγορίαν δηλ. ἐκείνην, ἣ ὅποια ὀδασ τὰς περὶ ψυχασωματικῆς δυσαρμονίας καὶ ψυχασωματικῆς ἰσορροπίας ἀντιλήψεις ἐθεωρεῖ ὡς θεωρητικὰς καὶ ἀφηρημένας, χωρὶς δυνωσότητας πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, πράγμα πού κυρίως ἐνδιέφερε τοὺς ἰατροὺς. Γι' αὐτὸ στάθηκε καὶ ἐγὼ μαζὺ μὲ τὸς πολλοὺς στὸ σταυροδρόμι τῆς ἀμηχανίας, προσπαθώντας νὰ καλλιεργήσω καὶ νὰ ἀναπτύξω τὸ συγκεκριμένο, τὸ ἀπτό, πὸν τότε ἦ πρόδοος τῆς βιολογίας καθ' ἑκάστην μᾶς παρείχε.

Σ' αὐτὴν τὴν κατάστασι γύριζα ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ καὶ ἄρχιζα τὴν ἐπαγγελματικὴ μου σταδιοδρομία...

*

«Ὅλοι οἱ ἰατροὶ γνωρίζουν ὅτι διαφέρει τὸ νὰ ἐργάζεται κανεὶς εἰς ἓνα Νοσοκομεῖον ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τῶν διδασκάλων χωρὶς ἀτομικὴν εὐθύνην, ἀποβλέποντας κυρίως εἰς τὴν ἀπάκτησιν ἐιδικῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ τοῦ χρησιμεύσουν κατόπιν καὶ κάνοντας εἰς κάθε περίπτωσι καὶ ὀλίγην ἐφαρμογὴν τῶν βιολογικῶν αὐτῶν γνώσεων, ὅπως πάνω-κάτω καὶ προκειμένου περὶ τῶν πειραματοζῶων τοῦ ἐργαστηρίου, ἀπὸ τὸ νὰ ἐργάζεται ἐκτός τοῦ Νοσοκομείου, φέροντας ὄλο τὸ βάρος τῶν συνεπειῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης μὲ τὴν ὅποιαν ὁ ἄσθενής καὶ ἡ οἰκογένειά του πὸν περιβάλλουν. Καὶ ὅλοι γνωρίζουν πόσον τὸ βάρος αὐτὸ τῆς εὐθύνης συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἀναπτύσσεται ἕνας δεσμός μὲ τὸν ἄρρωστο, τὸν ὅποιον δὲν βλέπει πλέον ὡς τὸ ὑπ' ἄριθ. 7 λ.χ. κρεβάτι τοῦ θαλάμου του 212, ἀλλὰ ὡς ἓνα ἰδικόν του πρόσωπον, μὲ πὸν ὅποιον θὰ μοιρασθῆ τὴν ἐπιτυχίαν ἢ ἀποτυχίαν τῶν προσπαθειῶν του. Τὸ πράγμα αὐτὸ γίνεται αἰτία νὰ προσέξῃ ὁ ἰατρός πράγματα, τὰ ὁποῖα πρὶν διέφευγον τὴν προσοχὴν του. Ἔτσι λ.χ. δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ τοῦ κἀνη τεραστίαν ἐντύπωσιν μίαν ἐκ τῶν ὑστέρων δικαιολογημένην ἀπαισιοδοξίαν ἐνὸς ἀσθενοῦς διὰ τὴν ἑκδοσὴν μίαν ὀσούου, ἣ ὅποια ἀπὸ καθαρῶς ὀργανολειτουργικῆς ἀπόψεως ἐξεταζομένη, δὲν ἐδικαιολόγει καμμίαν ἀνησυχίαν, ὅπως καὶ ἀντιθέτως μίαν ἐπαληθευομένην αἰσιοδοξίαν εἰς περιπτώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐφαίνοντο ὡς ἀπελπιστικά. Τὸ ὅτι ἐκτός τοῦ κόσμου αὐτοῦ τοῦ ὀργανικοῦ, τοῦ ἀπτοῦ, ὑπάρχει καὶ ἄλλος κόσμος μὴ ὀρατός, ἀλλ' ἐξ ἴσου ἀληθινός, μὲ τὸν ὅποιον ὁ ἄνθρωπος, εἰς ὀρισμένας περιστάσεις τῆς ζωῆς του, ἐπικοινωνεῖ καὶ λαμβάνει πληροφορίαν, ἦτο βεβαίως κἀτί, τὸ ὅποιον δὲν θὰ ἠρνεῖτο ἡ ἰατρικὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης,

διότι ὅσον καὶ ἂν ὁ κόσμος αὐτὸς διέφευγε τὰ μέσα τῆς ἐργαστηριακῆς ἐρεύνης, ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τὰς ὁποίας ἦσκει ἐπὶ τῶν ὀργάνων, ἦτο καταφανὴς καὶ μεμαρτυρημένος. Ἄλλωστε ἡ «ιδιάζουσα ψυχικὴ δύναμις» περὶ τῆς ὁποίας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἤρχιζε νὰ γίνεται εὐρύς λόγος, οὐδὲν ἄλλο ἦτο παρὰ μίαν μαρτυρίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἄλλου κόσμου, μὴ ὀργανικοῦ. Ἀλλὰ περὶ τῆς ὕψης τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ὅπως καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπαφῆς μετὰ τούτου, πράγμα πού κυρίως μᾶς ἐνδιέφερον ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως, οὐδεμίαν πληροφορίαν ἢ ἰατρικὴν ἠδύνατο νὰ μᾶς παρασχοῖ. Γι' αὐτὸ ἠρκοῦμεθα εἰς μίαν αὐτοσχέδιον «τόνωσιν τοῦ ἠθικοῦ» τοῦ ἀρρώστου, ὡς τὴν ὀνομάζομεν, χωρὶς οὔτε ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, οὔτε ἐκ τῶν πληροφοριῶν τῆς συνειδήσεώς μας νὰ εἴμεθα ἰκανοποιημένοι.

*

Τὸ καλοκαίρι τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐνθυμοῦμαι ἓνα ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ μου βίου.

Ἐνας νέος ἡλικίας 25 περίπου ἐτῶν, ὁ ὁποῖος μόλις πρὸ διμήνου ἀνελάμβανε τὴν πραγματῶσιν μίαν ἱερῆς ἐπιδιώξεως διὰ κάθε ἄνθρωπον, τὴν συγκρότησιν οἰκογενείας, προσεβάλλετο ὑπὸ αἰμοσφαιρινοῦ πυρετοῦ, μίαν μορφῆς ἐλονοσίας βαρείας προγνώσεως, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ὁποίας ὄχι μόνον ὄλα τὰ τότε ἐν χρῆσει θεραπευτικὰ μέσα ἦσαν ἀμφιβόλου ἐνεργείας, ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ αἱ γνῶμαι περὶ τῆς τηρητέας θεραπευτικῆς ἀγωγῆς ριζικῶς δίστανον, μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μισαλλοδοξίαν. Ἡ νόσος ἐντὸς 24ῶρου κατέληξεν εἰς ἀνουρίαν, ἐπηκολούθησεν οὔραικόν κῶμα καὶ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ ὄρας εἰς ὄραν ἀνεμένετο τὸ μοιραῖον. Κατὰ τὸ τελευταῖον συμβούλιον ἀπεφασίζετο ἡ ἐφαρμογὴ θεραπευτικῆς ἀγωγῆς, ἣ ὅποια ἐθεωρήθη ὡς συμβιβάζουσα τὰς διίσταμένας ἀπόψεις, ἡ ἐκτέλεσις τῆς ὁποίας ἀνετίθετο εἰς τὸν ὑποφαινόμενον, ὡς νεώτερον, ἀλλὰ καὶ ὡς θεράποντα ἰατρὸν τῆς οἰκογενείας. Ἄτυχῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ συμβουλίου καὶ τῆς θεραπείας ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον.

Ἡ ψυχικὴ καταπόνησις τῆς ὁποίας ἐπὶ τόσας ἡμέρας εἶχον ὑποστῆ ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τῆς ἐπιστήμης, ὄχι τόσοσιν εἰς τὸ νὰ καταπολεμήσῃ τὴν νόσον, ὅσον εἰς τὸ νὰ χαράξῃ σαφῆ πορείαν, ἀνεξαρτήτως τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα αὐτὴ θὰ εἶχε καὶ ὁ θάνατος ἐνὸς ἀτόμου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς πάλης εἶχε γίνεῖ ἓνα κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἐξέσχισαν τὸ παραπέτασμα καὶ ἔφησαν νὰ φανῆ ἓνα χάος, ἓνα ἀπέραντο κενό, γιὰ τὴν κάλυψιν τοῦ ὁποῖου δὲν ἐπῆρουν οὔτε αἱ βιολογικαὶ μου γνώσεις, οὔ-

τε όλο τó άλλο γνωσεολογικό ύλικό, πού είχα έως τότε σχηματίσει.

Ένας όργανισμός, με ένα θαυμάσιο σύμπλεγμα όργανικών λειτουργιών, ύστερα από μιá δραματική πάλη, έκειτο πτώμα, πού σε λίγο θάρχιζε νά ύποκύπη εις τόν άδυσώπητον νόμον τής άποσυνθέσεως.

Ένα όν, μέχρι πρό όλίγου άκόμη με συγκινήσεις και επιδιώξεις, με επιθυμίας και δεσμεύσεις, διήρχετο τó κατώφλιον μιáς άγνωστου χώρας, από τής όποιαν ούδεις έπέστρεψεν διά νά μάς φέρη πληροφορίας.

Ό θάνατος, αυτό τó μυστήριο, πού προκαλεί τόν φόβο ή τή φαταλιστική ύποταγή! Έλλά ποιός θ' άποφύγη τήν έπίσκεψή του; Ίδου προβλήματα για τή λύσι τών όποιων δέν άρκοϋσαν οί γνώσεις και ή πείρα τής έπιστήμης. Γιατί τó πείραμα κι' ή παρατήρησις, δέν μπόρεσαν νά μάς πούν έστω και κάτι άναφορικά με τήν προέλευσι τής ζωής, τήν έννοια και τó σκοπό της. Δέν μπόρεσαν νά μάς μιλήσουν για τó τί γίνεται ύστερ' από τήν άναστολή τών όργανικών λειτουργιών, τήν άποσύνθεσι τών όργανικών στοιχείων, τόν θάνατο.

★

Τά χρόνια περνούσαν, τó έπάγγελμα με άπορροφούσε έξ όλοκλήρου, μά τó άπέραντο κενό, με τó σκιαχερό άγνωστο έμενε πάντα μέσα στήν ψυχή μου, άφαιρώντας κάθε πληρότητα και κάθε μονιμότητα στις ίκανοποιήσεις τής ζωής. Τις άναζήτησα παντού, στήν εύκολη χαρά, πού προσφέρει ή ζωή, μά και στή δύσκολη, πού προέρχεται άπ' τή σκληρή και καρποφόρο εργασία. Μά κάθε φορά στήν ίδια διαπίστωσι κατέληγα: «αυτό ήταν όλο;» Τις άναζήτησα άκόμη και στήν άναπαράστασι περιστατικών κι' έπεισοδίων τής χαρούμενης κι' εύτυχισμένης παιδικής ζωής, ίσως έλπίζοντας νά βρω τó σημείο τής άποκλίσεως και νά έπανέλθω στήν άρχική, τήν άθώα κι' ήρεμη γραμμή πορείας, από τήν όποιαν σε κάποια περίοδο τής ζωής μου είχα εκτραπή. Έλλά γρήγορα καταλάβαινα, πώς με τέτοια μέσα δέν σβύνουν βιώματα μιáς όλοκλήρου ζωής, πού είχάν άφήσει βαθειά τά ίχνη τους μέσα στο ύποσυνειδητό μου. Ήταν φανερό πώς έκείνο πού χρειαζόταν ήταν μιá ψυχολογική τακτοποίησης όλων αυτών τών βιωμάτων, μιá κατασίγασις μιáς μυστηρώδους κατηγορούσης φωνής, μιá συμφιλίωσις μ' έναν άγνωστο προσθεβλημένο. Χρειαζόταν λύτρωσις. Έλλά με τή διαπίστωσι αυτή κατέληγα πάλιν στο άγνωστο, στήν άμηχανία, στήν άδράνεια.

Στό Θεό πίστευα τώρα' κι' όταν άκουγα ή διάβαζα κάτι, πού απέβλεπε στο νά κλονισή τήν πίστι σ' Αύτόν και στή δημιουργία,

δυσφορούσα. Έλλά τά πάρα πέρα από τήν πίστι αυτή, ένόμιζα ότι δέν παίριαζαν στον είκοστό αιώνα. Κάποιος φόβος με συνείχε νά προχωρήσω παρά πέρας, μήπως αυτό πού θάκανα θα ήταν άταίριαστο και μεμπτό για έναν έπιστήμονα, όχι βέβαια γιατί αυτό θ' άντετιθετο στήν έπιστημονική μας γνώσι, άφου ή έπιστήμη είχε πλήρη άγνοια πών πραγμάτων αυτών, όσο από ένα άόριστο πνεύμα τής εποχής έκείνης, πού στήν πραγματικότητα δέν ήταν άλλο άπ' αυτό πού όνομάσαμε μόδα. Γι' αυτό δέος με κατέλαβε όλος μιá μέρα του 1938 ένας παιδικός φίλος μου μίλησε για τήν «Χριστιανική Ένωσι Έπιστημόνων», τήν όποιá στήν προκατελλημένη φαντασία μου φαντάσθηκα σαν μιá έξώκοσμη προσπάθεια άποτυχημένων ανθρώπων, μακριά από τή σύγχρονη ζωή, με τις άξιώσεις και τις προσφορές της.

★

Βρισκόμαστε στον Σεπτέμβριο του 1940, όταν στον ηλεκτρικό σταθμό τής Όμονοίας θέλησα νά πάρω άπ' τó περίετρο κάτι νά διαβάσω. Ήταν Δευτέρα πρωί κι' έφημερίδες δέν υπήρχαν. Έτσι εκεί πού κύτταζα διέκρινα ένα άγνωστο περιοδικό, με τόν τίτλο «Ακτίνες». Για μιá στιγμή φαντάσθηκα πώς θα ήταν κάποιο ίατρικό περιοδικό, ίσως τó δελτίο τής άκτινολογικής έταιρείας. Έδωκα πέντε δραχμές και τó πήρα κι' άρχισα νά τó ξεφυλλίζω. Μά γρήγορα άντελήφθηκα, πώς ήταν κάτι άλλο. Για νά λύσω τήν άπορία μου γύρισα στο κύριο άρθρο κι' άρχισα νά τó διαβάζω. Ό τίτλος του ήταν «Δυό λέξεις» και θέμα τó διαζύγιο. Άπ' τήν πρώτη στιγμή έβλεπες, πώς ό άρθρογράφος κατείχε τó θέμα κι' ήξερε τί ζητούσε. Μου άρεσε άκόμη ή σπιριτάδα, τó όμορφο χιούμορ κι' ή άκακη επιθετικότης του, πράγμα άσυνειθιστο σ' αυτόν έδω τόν τόπο. Δέν μπορούσα νά φαντασθώ άρθρογράφο, πού νά μην έκπέμψη μύδρους έναντιον τών άντιφρονούντων. Για πρώτη φορά έβλεπα ένα άλλο είδος έπιθετογραφίας, τήν άκακη, τή φιλική επιθετικότητα. Ήταν κι' αυτή επιθετικότης σωστή, αλλά δέν έτραυματίζε, γιατί κάτι έλειπε από μέσα. Ήταν ή επιθετικότης του καλού κολυμβητού, πού ρίχνεται μ' όρμη για νά σώση ένα πού κινδυνεύει νά παρασυρθη στή φουρτουνασιαμένη θάλασσα. Ήταν τó «έγώ» στήν ύπερησία όχι του «έγώ» αλλά του «αυτός». Όλα τάβρισκα σωστά έκει μέσα. Σωστά και από ήθικής και από κοινωνικής άπόψεως. Βέβαια δέν μπορεί νά σαθρή οικογένεια και δέν μπορεί νά ύπαρξη έθνος με άποστολή στήν ίστορία, χωρίς τήν οικογένεια, πού έχθρός της είναι τó διαζύγιο. Έλλά αυτά τά επί πλέον τί χρειαζότουσαν; Γι' αυτό στάθηκα με κάποια

δυσκολία κι' ἀκόμη με κάποια δυσπιστία στην πληροφορία που παρείχε ἐν κατακλείδι ὁ ἀρθρογράφος «...εἰς πείσμα ὄλων τῶν ὀρθολογισμῶν ὄλων τῶν αἰώνων, ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος ἐπιστρέφει εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν». Μὰ εἶναι ἀρὰ γε αὐτὸ ἀλήθεια ἢ μήπως τὸ περιοδικὸ γράφεται ἀπὸ θεολόγους, γιὰ λόγους προπαγάνδας; Προχώρησα στ' ἄλλα ἄρθρα «Υλογονία καὶ κοσμογονία» φιλοσοφικὸ ἄρθρο. «Ψυχικὴ ὑγιεινὴ τῆς παιδικῆς ἡλικίας» θέμα ἰατρικῆς ψυχολογίας. «Σημερινὸς κατευθύνσεις στὴν τέχνη» «ὁ οὐμανισμὸς καὶ ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος». «Ὅλα θέματα καθ' αὐτὸ ἐπιστημονικὰ, μὴ θεολογικά. Κι' ὅμως σέ καθένα ἀπ' αὐτὰ μπορούσε νὰ διακρίνης τοῦ κυρίου ἄρθρου τὴν κατακλείδα «εἰς πείσμα ὄλων τῶν ὀρθολογισμῶν ὄλων τῶν αἰώνων, ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος ἐπιστρέφει εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν». «Ἔβλεπα τὴν πίστι νὰ εἶναι ἐγκατεστημένη μέσα στὸ σοβαρὸ ἐργαστήριον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης». «Ἔβλεπα γιὰ πρώτη φορὰ τὴν πίστι ὡς στοιχεῖο ἀπαράιτητο στὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευνα, γιὰτὶ ὀδηγεῖ τὸ πνεῦμα ἐκεῖ, πού δὲν ἔχουν ἐφαρμογὴ τὰ μέσα τῆς ἀμιγυοῦς ἐπιστήμης. «Ἔβλεπα τὴν πίστι, ὄχι τὴν ἀφηρημένην, ἀλλὰ τὴν χριστιανικὴν, τὴν ἀπλὴν πίστι νὰ ὁμολογῆται ἀπὸ μιὰ ἀτέλειωτη σειρὰ σοβαρῶν ἐπιστημόνων, καθέννας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλάμπρυνε τὴν ἐπιστήμη. Κι' ἔβλεπα με ἀληθινὴν κατάπληξι τὴν ἐπιστήμη νὰ ὑπερμύνεται τῆς πίστεως κι' ὄχι νὰ τὴν πολεμᾷ, ὅπως ἀόριστος καὶ συγκεχυμένα ἐφανταζόμουν. Τί κρίμα, σκέφθηκα, πὺ τὸσα χρόνια τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα δὲν μᾶς ἔδιναν καμιά πληροφορία γιὰ τὸ τόσο σοβαρὸ αὐτὸ θέμα, ἀλλὰ περιωρίζοντο νὰ μᾶς παρέχουν τεχνικὲς γνώσεις, ἀνεπαρκεῖς καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόλησί μας! Τόσα χρόνια οἱ ἀκαδημαϊκοὶ διδάσκαλοί μας με τὴν ἀδράνεια καὶ τὴ σιωπὴ τους εἶχαν διευκολύνει τὴ δημιουργία μιᾶς ἀτμοσφαιρᾶς ἀρνήσεως, ἐν ὀνόματι δῆθεν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ τὸσον ξένης πρὸς τὰ συμπεράσματα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης. Κι' ἔτσι τοὺς περισσότερους ἀπὸ μᾶς κατελάμβανε κάποια νευρικότης, σὰν ἐγγίγγαμε θέματα πίστεως, μήπως κι' ἔκαναμε κάτι ἀταίριαστο γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴν μᾶς ἀξιοπρέπειαν.

★

«Υστερα ἀπὸ ἓνα περίπου μῆνα ἐξερράγη ὁ ἀλθωνικός πόλεμος καὶ ἀκολούθησαν οἱ γνωστοὶ ἐκεῖνοι μῆνες τοῦ ἀγῶνος, τῆς ἀγωνίας, τῶν ἐνθουσιασμῶν, καὶ τελικὰ τῆς ἀπογοητεύσεως. Γυρίζοντας ἀπὸ τὸ μέτωπο βρήκα ὄλα τὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ, καθένα τυλιγμένο με τὸ περιτύλιγμά του,

κι' ἄρχισα νὰ τὰ διαβάζω, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο. Στὴ σελίδα 270 τοῦ τεύχους Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1940 γύρισα πολλές φορές γιὰτὶ διαβάζα τὰ παρὰ κάτω: «Στὶς 8 Δεκεμβρίου τοῦ 1912 ὁ Ἐρνέστος Ψυχάρης ἐξεκινούσε ἀπὸ τὸ Ντακάρ γιὰ τὴ Γαλλία. Δυὸ μῆνες ἀργότερα, μέσ' στὴ μικρὴ ἐκκλησοῦλα τῶν Μαριταίν, στολισμένη γιορτάσιμα καὶ φωταγωγημένη, γονατιστὸς ὁ ἕγγονος τοῦ Ρενάν, με μιὰ φωνὴ δυνατὴ, μὰ πολὺ συγκινημένη ὁμολογεῖ ἐπίσημα τὴν πίστι του στὸ Χριστό». «Ἐ, εἶναι καιρὸς, σκέφθηκα, κι' ἐγὼ πὺ δὲν ἔχω τὸ ἐλαφρυντικὸ τῆς προγονικῆς ἀπιστίας, νὰ δώσω ἓνα τέλος στὴν περίοδο αὐτὴ τῆς ἀποστασίας με τὴν ἀμφιβολία, τὸ φόβο καὶ τὴν ἀγωνία. Εἶναι καιρὸς νὰ ζητήσω τὴ συγγνώμη Ἐκεῖνου πὺ χρόνια τώρα κάθε ὦρα καὶ κάθε στιγμή, προσέβαλλα με τὶς σκέψεις καὶ τὶς πράξεις μου. Εἶναι καιρὸς ἔμπρακτα νὰ Τὸν εὐχαριστήσω, πὺ ἀκούραστος χρόνια καὶ χρόνια με κυνηγοῦσε στ' ἀπόκρισμα βουνα καὶ στ' ἄβτα φαράγγια, ὅπου με παρέσυρε τὸ κατώτερο ἐγὼ μου, με τὴ λαχτάρα νὰ προλάβῃ τὴν πτώσι μου στὸ βάραθρο τῆς ὀριστικῆς ἀπωλείας.

Γονάτισα με τὴν ἐλπίδα νὰ κλείσω τὴν περίοδο ἐκείνη τῆς ζωῆς μου. Προσευχήθηκα ὅπως μπορούσα, ὅστερ' ἀπὸ χρόνων ἀσυνείδητη ἀποστασία. Ζήτησα συγγνώμη. Μὰ καμιά ἀπάντησι δὲν πήρα. Φαίνεται πὺς αὐτὸ μονάχα δὲν ἀρκοῦσε. Χρειαζόταν κάτι ἄλλο. Ἴσως αὐτὸ πὺ ἔκανε τὸ γεροντάκι στοῦ μοναστηρίου τ' Αἰ-Νικόλα νὰ θγαίνει χαρούμενο καὶ γελαστό. Φαίνεται πὺς χρειαζόταν νὰ θυμηθῶ μιὰ μιὰ τὶς προσβολὲς πὺ εἶχα κάνει στὸ Θεό. Ποιὸς ξέρει γιὰτὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν τὸν τρόπο ἔχει ἐκλέξει! «Ἴσως μ' αὐτὸν νὰ τονώνεται ἡ θέλησις σ' αὐτὸν τὸν δύσκολο κι' ἀδιάκοπον ἀγῶνα. Ἴσως... χίλια Ἴσως. «Ὅλα αὐτὰ ἦσαν σωστά. Ἀλλὰ πὺς νὰ θυμηθῶ ὄλες μου τὶς πράξεις; Πὺς νὰ τὶς ταξινομήσω; Πὺς νὰ τὶς χαρακτηρίσω; Μήπως καὶ κάποτε ἄλλοτε δὲν εἶχα μάταια προσπαθήσει; Θυμῆθηκα τότε τὶς δέκα ἐντολές, πὺ μαθαίναμε στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, στὸ μάθημα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ποιὲς ἀρὰ γε νὰ ἦσαν; Τότε μοῦρθε στὴ σκέψι κάποιον γνωστὸ βιβλιοπωλεῖο, πὺ στὴ βυτρίνα τοῦ εἶχα ἰδῆ πολλὰ τέτοια βιβλία. Πῆγα ἐκεῖ καὶ ζήτησα μιὰ Παλαιὰ Διαθήκη. Ἀλλὰ ὄταν τὴν πήρα στὰ χέρια μου κι' ἄρχισα νὰ τὴν ξεφυλλίζω, γρήγορα κατάλαβα πὺς καὶ μ' αὐτὴ τίποτα δὲν θὰ γινόταν, ἔστω κι' ἂν τὶς τόσες σελίδες τῆς εὗρισκα αὐτὸ πὺ ζητοῦσα. Τότε σκέφθηκα νὰ ρωτήσω τὸν κύριο πὺ με περιπειοίτο γι' αὐτὸ πὺ με ἀπασχολούσε. Ἀλλὰ ἔλα πὺ θὰ με εἰρωνέυετο! «Ἐσὺ μορφωμένος ἀνθρώπος δὲν ντρέπεσαι

νά λές τέτοια πράγματα», τὸν φανταζόμουν νά λήη ἢ τὸ λιγώτερο νά σκέπτεται. Μά ἔλα πού ἔπρεπε νά δοθῆ ἕνα τέλος; Καὶ ἡ ἀπόφασις ἐλαμβάνετο. «Δὲν μοῦ λέτε παρακαλῶ» ψιθύρισα σιγά, ἀπὸ φόβος νά μὴ μ' ἀκούσουν ἄλλοι «θὰ ἤθελα κάτι ἔτσι πού νά μὲ βοηθήσῃ νά κάνω μιὰ αὐτοκριτικὴ ὑπάρχει τίποτα σχετικό»; «Καὶ βέβαια ὑπάρχει» ἦταν μιὰ τόσο ἠχηρὴ ἀπάντησις πού μ' ἔκανε νά τρομάξω καὶ νά κυττάξω γύρω μου, μήπως κί' εἶχα γίνει ἀντικείμενο εἰρωνικῶν σχολίων, ἀπὸ τοὺς ἄλλους πού ἦσαν ἐκεῖ μέσα. Μά τίποτ' ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν εἶχε συμβῆ κί' ὥσπου νά γυρίσω πάλιν πρὸς τὸν συνομιλητὴν μου, αὐτὸς μοῦ πρότεινε ἕνα μικρὸ βιβλιαράκι, μὲ χρωματιστὸ ἐξώφυλλο κί' ἕνα ταιριαστὸ τίτλο, προσθέτοντας: «ἔχετε κανένα πού θὰ σὰς βοηθήσῃ νά κάνετε αὐτοκριτικὴ»; Σ' ἀρνητικὴ ἀπάντησί μου, μοῦ εἶπε πῶς θὰ μποροῦσε αὐτὸς νά μὲ συστήσῃ σ' ἕνα γνωστὸ του, ἀπὸ τὸν ὅποιον κί' ὁ ἴδιος εἶχε πάρει μεγάλη ὠφέλεια, γιὰτ' ἦταν ἕνας ἀγαθὸς καὶ ἔμπειρος λευίτης.

Ὅταν ὕστερα στὸ γραφεῖο μου ἔσχιζα τὸ περιτύλιγμα κί' ἄρχιζα νά διαβάζω ἔβλεπα σὲ κάθε σελίδα, σὲ κάθε παράγραφο νά ξετυλίγεται μπροστά μου, σὰν σὲ μιὰ κινηματογραφικὴ ταινία, ὀλόκληρη ἡ ζωὴ μου. Δὲν αἰσθανόμουν ὅμως τώρα λύπη οὔτε φόβος, ἀλλὰ εἶχα τὴ χαρὰ πού δίνει ἡ προσδοκία τῆς βέβαιης καὶ ταχείας θεραπείας. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἐκεῖνης ἡμέρας μπροστά σ' ἕνα μεγάλον Ἑσταυρωμένο στάθηκα μὲ συγκίνησι γιὰ λίγο. Ὑστερα κάθησα, κί' ἄρχισα νά διηγοῦμαι ὅλη τὴ ζωὴ μου. Καὶ πρῶτα παράξενο ὡς τότε γιὰ μένα καμιὰ ντροπὴ δὲν αἰσθανόμουν. Μιὰ ἀλλοιώτικη, μιὰ ἀνέκφραστη χαρὰ μὲ εἶχε πλημμυρίσει. Τὸ σκιαχτερὸ ἄγνωστο σὰν τὴν πυκνὴ ὀμίχλη στὴν ἐπίδρασι τοῦ πρωῖνου ἡλίου εἶχε διαλυθῆ καὶ μιὰ

ἄγνωστη ὡς τώρα χώρα ἀνείπωτης ὀμορφιάς καὶ γαλήνης ἀπλώνονταν ἐμπρὸς μου. Κί' ὁ ὡς τὰ τώρα θυμωμένος ἠγεμόνας τῆς ἔσπευδε χαρούμενος κατ' ἐπάνω μου γιὰ νά μὲ καλωσορίσῃ. «Ἐ παιδί μου» ἔλεγε ὁ καλόκαρδος καὶ στοργικὸς λευίτης «σβῦσαν τὰ περασμένα, ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα νά προσέχῃς. Ἄς εὐχαριστήσωμε τὸ Θεὸ πού σ' ἔφερε ἔως ἐδῶ πέρα. Κί' ἄς τὸν παρακαλέσωμε νά στείλῃ τὸ ἔλεός του. Εἶναι ἄλλωστε τόσο καλός!» Τὴν προσευχὴ πού ἔκανε παρακολούθησα λέξι πρὸς λέξι. Ἐκεῖ εἶδα πῶς δὲν ἦμουν ὁ πρῶτος, κί' ἀσφαλῶς οὔτε ὁ τελευταῖος. Μιὰ ἀτέλειωτη σειρὰ ἀπὸ τελῶνες, ἁμαρτωλοὺς καὶ παραστρατημένους εἶχε τρέξει ἄλλοτε στὸ Χριστὸ κί' Ἐκεῖνος πρόθυμα τοὺς ἔδινε τὴ συγγνώμη, τὴ λύτρωσι. Μά παίρνοντάς τὴν δὲν παρέλειπαν νά φέρνουν τὸ μῆνυμά της καὶ στοὺς ἄλλους μὲ τὰ μέσα πού διέθετε καθένας. Ὁ Ματθαῖος μὲ τὴν ἱστορικὴ ἀπολογία, ὁ Παῦλος μὲ τὴν ἀνθρωπολογικὴ θεολογία, ὁ Λουκᾶς μὲ τὴν ἱατρικὴ καὶ τὴν ἱστορία. Καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα μὲ τὸν Pasteur, τὸν Krehl τὸν Siebeck καὶ τὸν Γεροῦλᾶνο φέρουν τὸ μῆνυμά της στὴ θεωρητικὴ σκέψι καὶ τὴν καθημερινὴ πράξι, στὸ γραφεῖο, στὸ σπίτι, στὸ ἐργαστήρι καὶ σὲ κάθε σημεῖο ἐπαφῆς μὲ τοὺς ἄλλους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐπίσης ἀπευθύνεται ἡ ἴδια φωνή, «ἡ φωνὴ τῆς κλήσεως», πού προέρχεται ἀπὸ ἕναν κόσμον ἀόρατον καὶ μακρυνόν, μὰ τόσο κοντὰ σὲ καθένα κί' ἀληθινόν. Κί' ὁ κόσμος αὐτός, ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος, θραύει τὰ δεσμὰ πού δημιουργοῦν οἱ προκαταλήψεις καὶ τὰ ἄκαμπτα συστήματα καὶ ἀποκαλύπτει παράγοντας πρωταρχικῆς σημασίας διὰ τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ φυτικὴν, ζωώδη καὶ ἀγγώδη μεταβάλλουν εἰς πνευματικὴν, ὅπου ὑπάρχει ἔννοια, σκοπός, ἁρμονία καὶ εἰρήνη.

ΑΘ. Π. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

ΤΗΝ ΩΡΑ ΑΥΤΗ.

Στὸ ρημοκλήσι τοῦ βουνοῦ
τὴν ὥρα αὐτὴ τοῦ δειλινοῦ
φέρνω σὲ Σένα Παναγιά
θυμάρη, σχίνο, λυγαριά

καὶ μπρὸς σὲ ἴκονισμα παλῆθ
σκύβω καὶ κάνω ἕνα σταυρὸ
τὴν ὥρα αὐτὴ τοῦ δειλινοῦ
στὸ ρημοκλήσι τοῦ βουνοῦ.

ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΒΑΛΙΑ

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην πρόκειται νὰ γίνῃ λόγος διὰ μίαν μερίδα τῶν συμπολιτῶν μας, ἑξαιρετικὰ συμπαθῆ, ἢ ὁποῖα ὅμως γενικῶς δὲν ἔλκυει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πολλῶν εἴτε διότι δὲν τοὺς ἐδόθη ἢ εὐκαιρία νὰ ἐξετάσουν τὰ ζητήματά της, εἴτε διότι δὲν ἔλαβον ποτὲ τὸν κόπον νὰ σκύψουν ἐπάνω εἰς τὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζουν τὰ ἀτυχήσαντα ἐκεῖνα ἄτομα εἰς τὴν κοινωνίαν μας, τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν ἀναπήρους.

Μὲ τὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν θὰ ἀσχοληθῶμεν σήμερον, καὶ μὲ τὴν ἐργασίαν ἣτις γίνεται εἰς τὴν χώραν μας καὶ τὰς προσπάθειάς αἱ ὁποῖαι καταβάλλονται, διὰ νὰ εὗρουν αἱ ἀτυχεῖς αὐταὶ ὑπάρξεις τὴν θέσιν των μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν.

Τὸ θέμα εἶναι ἀπέραντον, πολυσχιδῆς καὶ πολυσύνθετον καὶ δὲν θὰ ὑπεισέλθωμεν βέβαια εἰς ἐπιστημονικὰ λεπτομερείας, οὔτε καὶ εἰς συγκριτικὰς περιγραφὰς τῶν ἀναπηρικῶν προβλημάτων, ὅπως ἀντιμετωπίζονται ἐδῶ εἰς τὸν τόπον μας καὶ εἰς ἄλλας χώρας.

Ἐν τῇ ιδιότητί μου ὡς μέλους τῆς Διεθνοῦς Ἑταιρίας Μερύμνης ὑπὲρ τῶν Ἀναπήρων ἀπὸ δεκαπενταετίας περίπου καὶ Ἀντιπροέδρου τοῦ Δ. Σ. αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1951, θὰ προσπαθῆσω μὲ συντομίαν νὰ δώσω μίαν ἀνάγλυφον εἰκόνα τῆς ἐργασίας, ἢ ὁποῖα ἐπιτελεῖται ἐδῶ καὶ ἢ ὁποῖα εἶμαι εὐτυχῆς νὰ ἠμπορῶ νὰ βεβαιώσω, ὅτι δὲν ὑστερεῖ πολὺ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν ποὺ γίνεται εἰς ἄλλας χώρας, εἰς τὰς προηγμένας τοιαύτας ἐννοῶ, διότι ὑπάρχουν καὶ πολλαὶ ὅπου ἡ προστασία τοῦ ἀναπήρου εὐρίσκειται εἰς πρωτόγονον κατάστασιν.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἀγαναωρισσομεν μὲ εἰλικρίνειαν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρις ἐσχάτων, ἢ προστασία τῶν ἀναπήρων, εἴτε περὶ ἐνηλίκων ἐγένετο λόγος, εἴτε περὶ ἀνηλίκων

παιδιῶν, ἐθεωρεῖτο πρόβλημα καθαρῶς ἰατρικόν, τοῦ ὁποίου ἢ λύσις ἀνεμένετο ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς καὶ μόνον καὶ ἀπὸ τὴν προοδευτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νοσηλευτικῶν μεθόδων.

Μέχρις ἐσχάτων ἀκόμη μόνον διὰ τοὺς ἀναπήρους πολέμου ἐλαμβάνετο πρόνοια ὑπὸ τοῦ Κράτους, ἢ εἰδικὴ δὲ αὐτὴ προστασία πρὸς τοὺς πληγέντας ὑπερασπιστὰς τῆς πατρίδος μας, ἀφεῶρα τὴν νοσηλευτικὴν ἰδίως πλευρὰν τῆς παθῆσεώς των, χωρὶς νὰ ἐξετάζονται τὰ ἄλλα προβλήματα ποὺ παρουσιάζει ἕνας ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔχει χάσει ὀρισμένας ἰκανότητάς του εἴτε ἀπὸ ἀτυχήματα, εἴτε ἀπὸ ἀσθένειαν. Μετὰ τὴν ἀποθεραπείαν του εἰς τὰ Στρατιωτικὰ Νοσοκομεία ὁ ἀνάπηρος πολέμου ἐλάμβανε ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὴν σύνταξιν του καὶ ἄλλα μικρο-προνόμια ποὺ ἐθέσπιζε δι' αὐτὸν τὸ Κράτος καὶ ἐκεῖ ἔληγον αἱ ὑπηρεσίαι τῆς Πολιτείας πρὸς αὐτόν.

Θὰ ἰδοῦμεν τώρα πῶς ἐξειλίχθη σιγά-σιγά ἡ ἀναπηρικὴ οἰκονομία, δηλ. ἡ συγχρονισμένη ἀντίληψις προστασίας τῶν ἀναπήρων ὡς παραγωγικῶν στοιχείων μὲ ἴσα προνόμια πρὸς τοὺς ὑγιεῖς πολίτας χάρις εἰς τὴν συστηματικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν κατάλληλον ἀναπροσαρμογὴν των.

Ἐδῶ θὰ ἀνοίξωμεν μίαν μικρὰν παρένθεσιν διὰ νὰ διευκρινήσωμεν, πρὶν προβῶμεν εἰς μεγαλυτέρας λεπτομερείας, τί ἐννοοῦμεν μὲ τὴν λέξιν Ἀνάπηρος διότι ἡ λέξις αὐτὴ πρὶν ἀπὸ ὀλίγιστα ἀκόμη χρόνια εἶχεν εὐρυτάτην σημασίαν καὶ περιελάμβανε εἰς τὸ νόημά της κάθε πνευματικὴν ἢ σωματικὴν ἀναπηρίαν, εἴτε ἤτο μερικὴ, εἴτε ἀπόλυτος. Οἱ τυφλοὶ, οἱ κωφοί, οἱ κωφάλαλοι, ὁ χωλός, ὁ μονόχειρ, οἱ παραλύτοι, ὅλοι ἐθεωροῦντο ἀνάπηροι. Σήμερον ἡ λέξις ἀνάπηρος περιορίζεται εἰς συγκεκριμένην μόνον κατηγορίαν ἀνθρώπων περιγραφομένων ἀπὸ τοὺς εἰδι-

κοὺς ὡς «ἄτομα τὰ ὁποῖα ἔχουν μειωμένας τὰς σωματικὰς τῶν δυνάμεις εἴτε λόγῳ ἀσθενείας, εἴτε λόγῳ ἀτυχήματος». Ὁ ὁρισμὸς αὐτὸς ἐδόθη εἰς ἓν Διεθνὲς Συνέδριον εἰδικῶν τὸ ὁποῖον ἔλαβε χώραν πρὸ καιροῦ εἰς τὴν Χάγην.

Μὲ τὴν κατηγορίαν, λοιπόν, τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην καὶ μὲ τὴν μέριμναν καὶ βοήθειαν ἣ ὁποία τοὺς παρέχεται εἴτε ἀπὸ τὸ Κράτος, εἴτε ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, πέραν ἀπὸ τὴν νοσηλευτικὴν πλευρὰν καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἀποζημίωσίν των ὑπὸ τοῦ Κράτους. Καὶ ἐν πρώτοις θὰ ἀναφέρω ἐν συντομίᾳ τί γίνεται εἰς τὴν χώραν μας διὰ τοὺς ἐνηλίκους ἀναπήρους, διὰ τὰ ἔχωμεν μίαν ὀλοκληρωμένην εἰκόνα τῶν προσπαθειῶν, αἱ ὁποῖα καταβάλλονται εἰς τὸν τομέα αὐτὸν προστασίας.

Οἱ ἐνήλικοι ἀνάπηροι εἰς τὴν χώραν μας διαιροῦνται εἰς δύο ἀπολύτως χωριστὰς κατηγορίας: εἰς τοὺς ἀναπήρους πολέμου οἱ ὁποῖοι ὑπάγονται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἑθνικῆς Ἀμύνης καὶ ἔχουν μίαν προνομιακὴν ἐξυπηρέτησιν καὶ εἰς τοὺς ἀναπήρους πολίτας, οἱ ὁποῖοι ὑπάγονται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ τῶν ὁποίων ἡ προστασία ἔχει τελευταίως διοργανωθῆ ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὰ, ἀλλὰ ἀσκεῖται εἰς πολὺ περιορισμένην ἀκτίνα δυστυχῶς, διὰ τοὺς γνωστὸς οἰκονομικοὺς λόγους. Οἱ ἀνάπηροι πολέμου εἰς ἄλλα Κράτη μόλις ἀσθενήσουν ἢ ὑποστοῦν σωματικὰς ἢ ἄλλας ἀναπηρίας, αὐτομάτως θεωροῦνται ὡς πολιτικοὶ τοιοῦτοι, καὶ παραπέμπονται πρὸς περαιτέρω προστασίαν εἰς τὰς Ὑπηρεσίας Ὑγιεινῆς καὶ Προνοίας. Ἐδῶ εἰς τὸν τόπον μας αἱ στρατιωτικαὶ ὑπηρεσίαι ἔχουν ὅλην τὴν εὐθύνην τῆς προστασίας των καὶ πρόγραμμα θεραπευτικὸν ὀλοκληρωμένον μὲ εἰδικὰ ὀρθοπαιδικὰ Νοσοκομεῖα, ὅπου προσφέρονται εἰς αὐτοὺς ἐκτός τῆς νοσηλείας καὶ τῆς ἀπαραιτήτου ψυχαγωγίας, ἀπασχόλησις καὶ ἐργασιοθεραπεία. Ἐπίσης τοὺς προσφέρονται τὰ ἀπαιτούμενα ὀρθοπαιδικὰ μηχανήματα ἢ τεχνητὰ σκέλη, τὰ ὁποῖα κατασκευάζονται εἰς τὰ δύο ὀρθοπαιδικὰ κρατικὰ ἐργαστᾶσια πὸ ἔχομεν εἰς τὴν χώ-

ραν μας, τὸ ἓνα ἐδρεῦον καὶ λειτουργοῦν ἀπὸ τοῦ 1941 ἐν Ἀθήναις, καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν. Ἀφ' ἑτέρου διοργανώθη ἀπὸ τινος καὶ τὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλείσης γνωστὸν Κέντρον Ἀποκαταστάσεως Τραυματιῶν, Κ.Α.Τ. ὅπου γίνεται ἀξιόλογος προσπάθεια πρὸς ἐξάσκησιν εἰς ὀρισμένα βιοποριστικὰ ἐπαγγέλματα, ὅπως εἶναι ἡ ξυλουργικὴ, ἡ βιβλιοδετικὴ, ἡ ὑφαντικὴ, ἡ ταπητουργία, ἡ ξυλογλυπτικὴ, ἡ διακοσμητικὴ κλπ. τῶν νοσηλευομένων ἐκεῖ τραυματιῶν καὶ ἀναπήρων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπάρχουν σήμερον τὰ ἐξῆς Νοσοκομεῖα καὶ Κέντρα Προστασίας τῶν Ἀναπήρων Πολέμου:

α) Δύο Νοσοκομεῖα ἀναπήρων πολέμου εἰς ἓν ἐκ τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἀριθμὸς παραπληγικῶν δηλ. μονίμων ἀναπήρων.

β) Δύο Στρατιωτικὰ Σανατόρια καὶ ἓνα παράρτημα διὰ στρατιωτικοὺς ἀναπήρους εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον Βούλας τοῦ Ε. Ε.Σ. καὶ

γ) Τὸ προαναφερθὲν Κέντρον Ἀποκαταστάσεως Τραυματιῶν, Κ.Α.Τ. τὸ στεγαζόμενον εἰς τὸ κτήμα Καζούλη εἰς τὴν Κηφισίαν.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀναπήρους πολίτας, δηλαδή τὰ ἄτομα τῶν ὁποίων ἡ ἀναπηρία δὲν προήλθεν ἀπὸ τὸ μέτωπον ἢ κατὰ τὴν στρατιωτικὴν τῶν ὑπηρεσίαν, ἡ προστασία των προσφάτως μόνον ἔχει λάβει μορφήν ὀργανωμένην χάρις εἰς τὰς συντόνους προσπάθειας τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἰδρυματος «Ἐγγὺς Ἀνατολῆς», εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέθεσεν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τὴν κατάρτισιν ἐνὸς προγράμματος τεθέντος εἰς ἐφαρμογὴν μὲ τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἀμερικανικῆς Βοηθείας διὰ τοῦ Τμήματος τῆς Ὑγείας. Ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἐργασίας αὐτῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1945, ὀργανώθη μὲσα εἰς τὰς δυνατότητας, τὰς ὁποίας προσφέρει ἡ χώρα μας εἰς τὸν τομέα αὐτὸν καὶ ἔχει σκοπὸν τὴν παραγωγικὴν ἐπέκτασιν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν συμπολιτῶν μας ἐκείνων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἡλικίας ἀπὸ 18 ἐτῶν καὶ ἄνω.

Ὄργανώθη δηλαδή μία Ὑπηρεσία, ἡ ὁποία λειτουργεῖ δαπάναις τοῦ Ὑπουρ-

γείου Κοινωνικῆς Προνοίας ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἰδρύματος «Ἐγγὺς Ἀνατολῆς» καὶ ἡ ὁποία ἐπιμελεῖται τὴν σωματικὴν ἀποκατάστασιν ἢ ἔστω τὴν βελτίωσιν τῶν μειωμένων σωματικῶν ἰκανοτήτων τῶν ἀναπήρων διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νεωτέρων θεραπευτικῶν μεθόδων, ὅπως εἶναι ἡ φυσιοθεραπεία, ἡ μηχανοθεραπεία, ἡ ἠλεκτροθεραπεία, ἡ θεραπευτικὴ γυμναστικὴ κλπ. καὶ φροντίζει συγχρόνως διὰ τὴν ἀναπροσαρμογὴν τῶν ἀναπήρων εἰς τὸ παλαιὸν τῶν ἐπάγγελμα ἢ εἰς τὴν μετεκπαιδευσίν των εἰς ἄλλο, σύμφωνα μὲ τὰς δυνατότητας ποῦ παρουσιάζει ἡ κατάστασις των. Πρὸς τοῦτο ἔχουν ἐγκαταστήσει ἐργαστήρια, ὅπου διδάσκονται ραπτικὴν, κοπτικὴν, ὑποδηματοποιίαν, ὄρολογοποιίαν, ὑφαντικὴν κλπ.

Ἡ Ὑπηρεσία αὐτὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἀπασχολεῖται προσωπικὸν εἰδικευμένον μὲ ξένους τεχνικούς, καὶ Ἑλληνας ἐπαλλήλους μετεκπαιδευθέντας εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, στεγάζεται εἰς ὠραίαν ἔπαυλιν εἰς τὸ Ψυχικὸν ἐντὸς πενκοφύτου περιοχῆς μὲ προσηρημένα παραρτήματα, περιλαμβάνει δὲ καὶ Οἰκοτροφεῖον εἰς τὸ ὁποῖον διαβιοῦν κατὰ τὸ διάστημα τῆς θεραπείας καὶ μετεκπαιδευσεῶς των οἱ ἐκ τῆς ἐπαρχίας προερχόμενοι ἀνάπηροι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω, νομίζω ὅτι εἶναι προφανές, ὅτι γίνεται μία ἀξιόλογος προσπάθεια διὰ τὴν ἀναπροσαρμογὴν καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἀποκατάστασιν τῶν πολιτῶν ἀναπήρων, ἡ ὁποία εἶναι σχετικῶς ὠλοκληρωμένη. Μεταξὺ ὅμως τῶν δύο κατηγοριῶν ἀναπήρων περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦμεν ὑπάρχει εἰς βάρος τῶν ἀναπήρων πολιτῶν ἡ ἔξῃς διαφορὰ: «Ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ἀνάπηροι πολέμου τυγχάνουν προστασίας καὶ ἀποκαταστάσεως, ἐνῶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς πολίτας τοιοῦτους, τῶν ὁποίων ἓνα μικρὸν μόνον ποσοστὸν ἔχει τὴν τύχην νὰ ἐπανακτᾷ τὴν θέσιν του εἰς τὴν κοινωνίαν.

Αὐτὸ εἶναι ἓνα σημεῖον τὸ ὁποῖον εὐτυχῶς ἀπασχολεῖ τώρα τὴν Κυβέρνησιν καὶ ὄλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν εὐημερίαν τῶν συμπολιτῶν μας, ἀλλὰ

τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ τακτοποιηθῇ, ὅχι ἐλλείψει καλῆς θελήσεως ἀλλὰ ἄλλων αἰτιῶν, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἀσχοληθῶμεν, ἀφοῦ ἴδωμεν τί γίνεται εἰς τὴν χώραν μας καὶ διὰ τὸ ἀνάπηρον παιδί.

★

Τὰ προβλήματα ποῦ παρουσιάζονται διὰ τὸ Παιδί εἶναι περίπου τὰ αὐτὰ ὅπως καὶ διὰ τοὺς ἐνηλίκους. Ἐδῶ θὰ ἐκπληγῆτε νὰ πληροφορηθῆτε ὅτι ἡ μέριμνα διὰ τὸ ἀνάπηρον παιδί ἔχει ζωὴν ὀλιγίστων μόνον ἐτῶν.

Εἶναι βέβαια γεγονός ὅτι ὁ Ε.Ε.Σ. ἀπὸ τοῦ 1920 ἤδη, εἶχεν ἰδρύσει τὸ λειτουργοῦν ἐν Βουλᾷ πρότυπον «Ἀσκληπιεῖον» του διὰ τὰς φυματώσεις τῶν ὁστῶν καὶ τῶν ἀρθρώσεων, εἰς τὸ ὁποῖον συμπεριλαμβάνεται τμήμα παιδικόν, ὅπου νοσηλεύονται παιδιὰ μὲ «κλειστάς» καλουμένας φυματώσεις. Καὶ εἶναι βέβαιον ἐπίσης ὅτι μὲ τὴν πρωτοβουλίαν ἐκείνην τοῦ Ε.Ε.Σ. διεσώθησαν πολλαὶ ἑκατοντάδες, διὰ νὰ μὴν εἴπω χιλιάδες παιδιῶν, ἀπὸ βέβαιον θάνατον χάρις εἰς τὴν ἰατρικὴν περίθαλψιν ἡ ὁποία τοὺς παρέχεται. Αἱ φυματώσεις ὅμως τῶν ὁστῶν δὲν εἶναι, ὅπως γνωρίζομεν ὄλοι, ἡ μόνη αἰτία ἡ προκαλοῦσα σωματικὰς παραμορφώσεις καὶ συνεπῶς ἀναπηρίας διαφόρων βαθμῶν εἰς τὰ παιδιὰ.

Αἷτια προκαλοῦντα ἀναπηρίας—καὶ αὐτὸ εἶναι παρατήρησις ἡ ὁποία ἀφορᾷ τόσον τοὺς μικροὺς ὅσον καὶ τοὺς ἐνηλίκους ἀναπήρους—ὑπάρχουν πολλὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ ἀναφέρωμεν: α) τὴν ἐπάρατον νόσον «πολιομυελίτιδα» (ἡ παιδικὴν παράλυσιν ὅπως λέγεται κοινῶς) καὶ ἡ ὁποία ἀριθμοὶ κατ' ἔτος πολλὰ θύματα ἀνά τὸν κόσμον ἀλλὰ εἶναι, εὐτυχῶς, περιορισμένης ἐκτάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, β) τὰς στερητικὰς λεγομένας νόσους δηλ. τὰς ἀσθενείας ἐκείνας αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ κακὴν διατροφήν ἐπηρεάζουσαν τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σκελετοῦ καὶ τῶν ὁστῶν ἐν γένει τοῦ παιδιοῦ καὶ θὰ ξεχωρίσωμεν ἐδῶ μεταξὺ αὐτῶν τὰς ραιβοποδίας, τὰς στρεβλοποδίας, τὰς σκολιώσεις, τὰς κυφώσεις κλπ. γ) τὰς σπαστικὰς καὶ μαιευτικὰς παραλύσεις, δ) τὰς συγγενεῖς παραμορφώσεις, καὶ τέλος εἰς

τὰ ἀτυχήματα τὰ ὁποῖα εἰς τὴν χώραν μας ὄχι μόνον εἶναι πολλά, ἀλλὰ πρέπει, δυστυχῶς, νὰ ὑποδιαιρεθοῦν καὶ εἰς μίαν εἰδικὴν κατηγορίαν ἀναπηριῶν, προερχομένην ἀπὸ πολεμικὰ αἴτια, καὶ ἡ ὁποία λόγῳ τῶν ἀλλεπαλλήλων πολέμων καὶ ἰδίᾳ τοῦ συμμοριτοπολέμου, ὁ ὁποῖος ἐμάστιζεν ἐπὶ τόσα ἔτη τὴν χώραν μας, παρουσιάζει ἕνα σχετικῶς μεγάλο ποσοστὸν θυμάτων.

Διὰ τὴν περίθαλψιν καὶ προστασίαν τῶν παιδιῶν αὐτῶν, τίποτε τὸ συγκεκριμένον δὲν προεβλέπετο μέχρι τοῦ 1937, ὅτε ἰδρύθη πρωτοβουλία τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἰδρύματος «Ἐγγὺς Ἀνατολῆς» καὶ τοῦ Ροτσανοῦ Ὁμίλου Ἀθηνῶν καὶ μετὰ τὴν οικονομικὴν καὶ ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐταιρία Προστασίας Ἀναπήρων Παίδων μετὰ σκοπὸν τὴν ἐν γένει μέριμναν ὑπὲρ τοῦ ἀναπήρου παιδιοῦ μέχρις ἡλικίας 16 ἐτῶν.

Δεκαπέντε ἐτῶν ζωὴν λοιπὸν ἀναμετροῦ ἡ ὀργανωμένη προστασία τοῦ ἀναπήρου παιδιοῦ, ἡ ὅλη δὲ αὐτὴ μέριμνα εἶναι συγκεντρωμένη εἰς τὸ Κέντρον Προστασίας Ἀναπήρων Παιδιῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας εἰς τὴν ὁδὸν Σταυροπούλου 41, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦ 1948 ἐλειτούργησε μετὰ τὴν συνεργασίαν τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἰδρύματος ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τῶν μετακληθέντων ὑπ' αὐτοῦ εἰδικῶν Ἀμερικανῶν Τεχνικῶν καὶ συνεχίζει ἔκτοτε τὸ ἔργον του ὑπὸ Ἑλληνικὴν Διοίκησιν.

Τὸ Κέντρον αὐτό, μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του ἐν Ἑλλάδι, ἐξυπηρετεῖ σήμερον περὶ τὰ 100 παιδιά ἡμερησίως, προσφέρον εἰς αὐτὰ μετὰ τὸ εἰδικευμένον προσωπικὸν του:

α) ἰατρικὴν παρακολούθησιν διὰ τῶν Κλινικῶν του, Διαγνωστικῆς, Παιδιατρικῆς καὶ τῶν ἄλλων εἰδικοτήτων, ὅπως εἶναι ἡ Ὀφθαλμολογικὴ, ἡ Ὀτορινολαρυγγολογικὴ καὶ ἡ Δερματολογικὴ.

β) Φυσιοθεραπευτικὴν ἀγωγὴν, διὰ τοῦ Φυσιοθεραπευτηρίου του μετὰ βλαστὰς νεωτέρας μεθόδους φυσιοθεραπείας, μηχανοθεραπείας, θεραπευτικῆς γυμναστικῆς κλπ.

γ) Ὀρθοπεδικὰ μηχανήματα, κορσέδες, ζῶνας κλπ. διὰ τοῦ Ἐργαστηρίου του ὀρθοπεδικῶν μηχανημάτων, τὸ ὁποῖον εἶ-

ναι τὸ μόνον λειτουργοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν παιδικῶν ὀρθοπεδικῶν εἰδῶν.

δ) Στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν διὰ τοῦ Εἰδικοῦ Σχολείου του καὶ τοῦ Νηπιαγωγείου. Ἐδῶ θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω, ὅτι Νομοθεσία, ἐπιβάλλουσα τὴν ἐκπαίδευσιν διὰ τὸ ἀνάπηρον παιδί, δὲν ἔχει ἀκόμη θεσπισθῆ εἰς τὴν χώραν μας, ὅπως ἀλλαχοῦ, οὐχ ἦττον ὅμως τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν κατηγορίαν αὐτὴν τῶν Ἑλληνοπαίδων, καὶ διαθέτει διὰ τὸ Ἀσκληπιεῖον Ε.Ε.Σ. εἰς Βούλαν καὶ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐταιρίαν δημοδιδασκαλίσας καὶ νηπιαγωγούς. Τὰ εἰδικὰ αὐτὰ Σχολεῖα ἔχουν ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τῆς Πολιτείας διὰ Νομοθετικοῦ Διατάγματος καὶ τὰ ἀπορριπτόνα ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν παιδιῶν γίνονται δεκτὰ ἄνευ ἐτέρων διατυπώσεων εἰς τὰ ἄλλα ἀνώτερα ἢ ἐφάμιλλα ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα τοῦ τόπου μας.

ε) Τὸ Κέντρον διαθέτει ἐπίσης κοινωνικὴν ἐν γένει μέριμναν διὰ τῆς Ὑπηρεσίας του Κοινωνικῆς Προνοίας, ἡ ὁποία μεριμνᾷ διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ παιδιοῦ εἰς ὀρθοπεδικὸν Νοσοκομεῖον δι' ἐγχειρήσεις, γυψώσεις κλπ. παρακολουθεῖ τὰ ὑπὸ θεραπείαν παιδιά ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς οἰκογενείας του, ἢ εἰς τὰς θετὰς οἰκογενείας τοῦ Πατριωτικοῦ Ἰδρύματος, ὅπου τοποθετοῦνται τὰ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν προερχόμενα παιδιά καὶ τοὺς χορηγεῖ τεχνητὰ σκέλη, ὀρθοπεδικὰ ὑποδήματα καὶ μηχανήματα, φάρμακα, ἱματισμόν, τροφίμα κλπ.

στ) Τὸ πρόγραμμα τῆς Ε.Λ.Ε.Π.Α.Π. προβλέπει καὶ τὴν λειτουργίαν ἐνὸς ἀκόμη Τμήματος ἰδρυθέντος διὰ τοῦ κληροδοτήματος Πάνου Β. Τριγγέτα καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιμελήται τὸν προσανατολισμὸν τοῦ παιδιοῦ εἰς τὸ μελλοντικὸν του ἐπάγγελμα διὰ τῆς Προπαιδευτικῆς Ἐπαγγελματικῆς Ἐργασιοθεραπείας. Ὅταν ἀρχίσῃ νὰ λειτουργῇ τὸ Τμήμα αὐτό, μετὰ τὴν μετεκπαίδευσιν εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν μᾶς εἰδικῆς πρὸς τοῦτο ὑπαλλήλου, θὰ ἔχη ὀλοκληρωθῆ ὁ κύκλος τῆς προστασίας τοῦ ἀναπήρου παιδιοῦ εἰς τὴν χώραν μας μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς Ε.Λ.Ε.Π.Α.Π. χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίῃ ὅτι θὰ ἔχη ἐπεκτα-

θῆ ἐπαρκῶς ἡ προστασία αὐτή, ὥστε νὰ περιλαμβάνη ὅλας τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας.

Προκειμένου περὶ ἐργασιοθεραπείας, θέλω νὰ διευκρινήσω ἐδῶ ὅτι πρόκειται περὶ θεραπευτικῆς ἐργασιοθεραπείας, ἡ ὁποία εἰς τὸν τομέα τῆς παιδικῆς ἀναπηρίας δὲν ἐφαρμόζεται ἀκόμη εἰς τὴν χώραν μας. Ὁ Ε.Ε.Σ. ἔχει διπλωματοῦχον ἐργασιοθεραπεύτριαν εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον Βούλας, ἡ ὁποία μάλιστα ἔχει ἐκπαιδεύσει καὶ ἓνα περιορισμένον ἀριθμὸν Βοηθῶν-ἐργασιοθεραπευτῶν, ἀλλὰ εἰς τὸ ἐκεῖ Σανατόριον ἐφαρμόζεται κυρίως ἀπασχόλησις ἀσθενῶν καὶ οὐχὶ ἐργασιοθεραπεία κατὰ κυριολεξίαν καὶ τοῦτο διὰ τὸν λόγον, ὅτι αἱ ἀσθένειαι αἱ προερχόμεναι ἀπὸ φυματικὰς αἰτίας χρειάζονται πολλὴν ἀνάπαυσιν καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ ἐν Βούλα ἀσθενεῖς εἴτε εἶναι παιδιὰ εἴτε ἐνήλικοι διδάσκονται ἀπλὴν μᾶλλον χειροτεχνίαν, παρὰ τὰς εἰδικὰς ἐκείνας τέχνας, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν κινήσεις ἐνδεδειγμένας διὰ τὴν θεραπευτικὴν ἀσκήσιν τοῦ μυϊκοῦ καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος.

Ἡ ἐργασιοθεραπεία ἡ ὁποία θὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς τὸ Κέντρον τῆς ΕΛ.Ε.Π.Α.Π. θὰ εἶναι τὸ ἐνδιάμεσον στάδιον τεχνικῆς ἢ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ παιδιοῦ, ὁ συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ χειροτεχνίας καὶ ἐπαγγελματικῆς ἀποκαταστάσεώς του. Αἱ δυνατότητες τοῦ παιδιοῦ θὰ σταθμίζονται καὶ θὰ βοηθῆται νὰ προσανατολισθῆ πρὸς μίαν τέχνην ἢ ἓνα ἐπάγγελμα τὸ ὁποῖον θὰ τὸ καταστήσῃ ἀργότερον ἱκανὸν νὰ ἐξασκήσῃ μίαν παραγωγικὴν ἐργασίαν. Δι' αὐτό, τὸ πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐμπιστευθῆ ἓνα Ἴδρυμα τὴν λεπτήν αὐτὴν ἐργασίαν, θὰ πρέπει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων προσόντων, νὰ εἶναι καὶ ψυχολογικῶς προπαρασκευασμένον διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτήν, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ διορατικότητα, δεξιότητες καὶ πρὸβλεψιν.

Ὅμιλοῦμεν διὰ τὴν θεραπευτικὴν ἀγωγὴν τοῦ ἀναπήρου παιδιοῦ χωρὶς νὰ ἔχωμεν ἀκόμη θίξει τὴν νοσηλευτικὴν πλευρὰν τοῦ ζητήματος, τὴν Νοσοκομειακὴν περίθαλψιν τοῦ παιδιοῦ δηλαδὴ, ἡ ὁποία μέχρι πρὸ 20 μηνῶν διεξήγετο ὑπὸ δυσχερεστάτας συνθήκας. Ὁρθοπαιδικὸν Νοσοκομεῖον δὲν ὑπάρχει ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλ-

λάδα, μέχρι τοῦ 1951 δὲ αἱ ὀρθοπαιδικαὶ ἐγχειρήσεις καὶ ἡ ὀρθοπαιδικὴ περίθαλψις ἐν γένει προσεφέροντο εἰς Γενικὰ Νοσοκομεῖα.

Ἀπὸ τὸν Ἰούλιον 1951 ἐκαλύφθη, ἀλλ' ὅμως ἀνεπαρκῶς, ἡ ἔλλειψις αὐτῆ, διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ὁρθοπαιδικῆς Κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἔδρευον «Λαϊκὸν Νοσοκομεῖον», ὅπου ὅμως νοσηλεύονται ἀδιακρίτως φύλου καὶ ἡλικίας μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Ὀλίγον ἀργότερον κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἤρχισε νὰ λειτουργῆ τὸ παιδικὸν ὀρθοπαιδικὸν τμήμα τοῦ Νοσοκομείου Παίδων «Ἁγία Σοφία» προσθέσαν καὶ αὐτὸ μὲ τὰ 50 κρεβάτια του μίαν σχετικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὸ μεγάλο αὐτὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σοβαρώτατον, ὅταν ἀναλογισθῆ κανεὶς ὅτι τὰ ἀνάπηρα παιδιὰ, τὰ ἔχοντα ἀνάγκην νοσηλευτικῆς ἢ ἄλλης περιθάλψεως εἰς τὸν τόπον μας, ὑπολογίζονται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα εἰς ἕξ μέχρις ὀκτὼ χιλιάδων περίπου.

Τὸ Ἐπιμελητεῖον Κοινωνικῆς Προνοίας ἔχον ὑπ' ὄψιν του τὰ προαναφερθέντα, ἀνέθεσεν εἰς τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. ἀπὸ ἔτους περίπου, τὴν ἴδρυσιν ἑνὸς Νοσοκομείου Ἀναπήρων Παίδων μετὰ προσηρημένου Ἀναρωτηρίου, καὶ τὸ ὁποῖον θὰ χρησιμοποιοθῆ διὰ παιδιὰ προερχόμενα ἰδίως ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας. Τὸ Πατριωτικὸν Ἴδρυμα ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τηρεῖ ἐν λειτουργίᾳ ἓνα Τμήμα Ὁρθοπαιδικόν, τὸ ὁποῖον χορηγεῖ ὀρθοπαιδικὰ μηχανήματα εἰς ἀπόρους ἀναπήρους μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ παιδιὰ, καὶ, διὰ τῆς ὑπηρεσίας θετῶν οἰκογενειῶν τοῦ τμήματός του Μητρότητος, συνεργάζεται μετὰ τὴν ΕΛ.Ε.Π.Α.Π. καὶ φιλοξενεῖ δαπάναις του εἰς οἰκογενεῖας τῆς ἐκλογῆς του ἀνάπηρα παιδιὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν.

Τὸ Νοσοκομεῖον τοῦτο θὰ λειτουργῆ αὐτοτελῶς, προβλεπομένων 300 κλινῶν, θὰ εἶναι δὲ ἐφωδιασμένον μετὰ τελειότερα ὄργανα καὶ τὰς νεωτέρας μεθόδους νοσηλείας, ἀναμένεται δὲ ἡ λειτουργία του μετὰ ἀνακούφισιν ἀπὸ ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν μέριμναν τοῦ ἀναπήρου παιδιοῦ καὶ τὴν κατάλληλον κατάρ-

τισίν του, ἡ ὁποία εἶναι φυσικὰ ἀλληλένδετος μὲ τὴν εὐεξίαν καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς χώρας μας.

★

Διὰ τὰ δλοκληρώσω τὴν περιγραφὴν, πρέπει νὰ ἀναφέρω, ὅτι εἰς κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος δὲν ὑπάρχει οὔτε νοσηλευτικὴ οὔτε ἄλλη μέριμνα διὰ τὸ ἀνάηρο παιδί.

Ὅλον τὸ βάρος τῆς προστασίας του ἔχει συγκεντρωθῆ εἰς τὰ ὀλίγα Ἴδρύματα ποῦ ἀνέφερα ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα καὶ ἔχουν γονατίσει οικονομικῶς ἔνεκα τῶν μεγάλων δαπανῶν ποῦ ἀπαιτεῖ ἡ ἐργασία αὐτῆ, ἡ ὁποία εἶναι μία σύνθεσις σωματικῆς, ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπλάσεως τῶν πασχόντων παιδιῶν.

Εἰδικῶς διὰ τὴν ΕΛ. Ε. Π. Α. Π., θὰ ἤθελα νὰ σημειωθῆ, ὅτι διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἰσοσκελίσῃ πέρυσι τὸν προϋπολογισμόν της, ἀπετάθη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Κοινωνικῆς Προνοίας τὸ ὁποῖον τὴν ἐνίσχυε διὰ τακτικῆς ἐπιχορηγήσεως, καὶ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἐράνου Προνοίας Βορείων Ἐπαρχιῶν Ἑλλάδος, ἡ ὁποία τῆς παρέσχεν ἔκτακτον οικονομικὴν ἐνίσχυσιν διὰ τὸ 1951-1952, ὡς καὶ πρὸς τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ Πάσης τῆς Ἑλλάδος κ. Σπυρίδωνα ὅστις ἐν τῇ ἀπεράντῳ καλωσύνῃ του ἐδέχθη νὰ παραχωρηθῆ ἓνας δίσκος εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς τέως Διοικήσεως Πρωτευούσης κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου, διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν πόρων τῆς Ἐταιρίας. Κατ' αὐτὰς γίνονται ἐνέργειαι ὅπως θεσπισθῆ κατ' ἔτος ἡ εὐεργετικὴ αὐτῆ ἐνίσχυσις ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὰ ἀνάηρα παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος, θέλομεν δὲ νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ ἐκκλησις αὐτῆ τῆς Διοικήσεως τῆς Ἐταιρίας θὰ εὕρῃ εὐμενῆ ἀπήχησιν εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς κύκλους, καθόσον ἡ ἀξία τῆς χρονομίας αὐτῆς δὲν εἶναι μόνον ὕλική, ἀλλ' ἔχει καὶ μεγάλην ἠθικὴν σημασίαν.

Μὲ ὅσα ἐγράφησαν ἀνωτέρω εἶναι, νομίζω, ἐμφανές, ὅτι αἱ προσπάθειαι μας εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν παρουσιάζουν βέβαια μίαν πλήρη ὀργάνωσιν ἀνάλογον μὲ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ γνωρίζομεν ὅλοι, ὅτι ἀλλεπάλληλα γεγονότα κατέ-

στησαν ἀδύνατον εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν διάθεσιν τῶν μεγάλων ποσῶν τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν αὐτῆν. Φοβούμαι ὅμως, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ἐξευρίσκοντο ἀρκετὰ χρήματα διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς κοινωφελοῦς αὐτῆς ἐργασίας, πάλιν θὰ προσέκοπτεν αὐτῆ εἰς τὸ ἀνυπέρβλητον ἐμπόδιον ποῦ εἶναι ἡ ἔλλειψις τοῦ ἐιδικευμένου προσωπικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ πρέπη νὰ ἀπασχοληθῆ εἰς τὰ ἐιδικά αὐτὰ Ἴδρύματα. Εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου τὰ Ἴδρύματα αὐτὰ ἀπασχολοῦν ἐιδικευμένους κλάδους νοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ, ὅπως ἡ Ὁρθοπαιδικὴ Νοσοκόμος, ἡ Φυσιοθεραπευτρία, ἡ Ἐργασιοθεραπευτρία, ἡ Κοινωνικὴ Λειτουργὸς καὶ οἱ λεγόμενοι ἐξασκηταὶ χρήσεως τῶν ὀρθοπαιδικῶν μελῶν (Gait-Instructors).

Τοιοῦτους ἐιδικευμένους ὑπαλλήλους ἐλαχίστους μόνον ἔχομεν ἐδῶ, οἱ περισσότεροι δὲ ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν μετεκπαιδευθῆ εἰς σχετικῶς βραχείαν σειρὰν μαθημάτων τὴν ὁποίαν ἔδωσαν ἐπὶ τούτῳ μετακληθέντες ἐιδικοί Ἀμερικανοὶ καὶ Ἀγγλοὶ τεχνικοί. Ἐξ αὐτῶν ἀπασχολοῦνται ἤδη μερικοὶ καὶ εἰς τὸ προαναφερθὲν Κέντρον Ἀποκαταστάσεως Ἀναπήρων τοῦ Ὑπουργείου Προνοίας καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐταιρίαν Προστασίας Ἀναπήρων Παίδων.

Εἶναι ὅμως προφανές, ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ κανονικὴ λειτουργία καὶ τῶν ὑφισταμένων ἀκόμη ὀρθοπαιδικῶν τμημάτων τῶν Νοσοκομείων χωρὶς τοιοῦτον ἐιδικευμένον προσωπικόν. Τὴν μόνην λύσιν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ ἐπέδωξε τὸ Ὑπουργεῖον Προνοίας καὶ Ὑγιεινῆς διὰ τῆς ιδρύσεως τῆς πρώτης ἐν Ἑλλάδι Σχολῆς Φυσιοθεραπευτριῶν παρὰ τῷ Λαϊκῷ Νοσοκομείῳ, μὲ τὴν βοήθειαν πάλιν τῶν Ἀμερικανῶν, ὑπάρχει δὲ ἤδη ἐδῶ καὶ ἡ ὀργανώτρια τῆς Σχολῆς αὐτῆς Ἀμερικανὴ Φυσιοθεραπεύτρια Miss Ernestine Estis. Ἀφ' ἑτέρου θὰ ἔχομεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ μερικάς ἀκόμη Ἑλληνίδας ἐιδικευμένας, αἱ ὁποῖα αὐτὴν τὴν στιγμὴν μετεκπαιδεύονται εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν.

Διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ δύσλυτον οικονομικὸν πρόβλημα, θὰ ἠθέλαμεν νὰ τολώμεν ὅτι ὑπὸ τὰς συνθήκας ἰδίως τοῦ τόπου μας, ἐνδείκνυται νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸ ἐπικρατοῦν πλέον διεθνὲς σύστημα τῆς

λειτουργίας μικρῶν μονάδων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν πλέον ἀντικαταστήσει τὰ μεγάλα ἰδρύματα τοῦ παρελθόντος. Ἀντὶ δηλαδὴ τῆς λειτουργίας ἐνὸς ἰδρύματος μὲ πολλὰς κλίνας εἰς μίαν μεγάλην πόλιν, προτιμᾶται ἡ σύστασις μικροτέρων καὶ ἀπλουστερῶν Ἰδρυμάτων, τὰ ὁποῖα προσφέρουν καὶ τὴν δυνατότητα χρηματοδοτήσεως, ἐν μέρει, καὶ ἀπὸ τὰς τοπικὰς πηγὰς. Ἐδῶ αἱ ἐπαρχίαι μας στεροῦνται ἀπολύτως τοιούτων ἰδρυμάτων καὶ θὰ εἶναι ἐνδεχομένως δαπανηροτάτη ἡ ἀναγκαστικὴ μετακόμισις τῶν πασχόντων ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἀλλὰ ἀφ' ἑτέρου θὰ ὑπάρχη καὶ ἡ ἀναπόφευκτος ἀπροθυμία τῶν γονέων νὰ ἀποχωρίζονται τῶν παιδιῶν καὶ ἡ ἀδυναμία των βεβαίως νὰ ὑφίστανται τὰ ἔξοδα μακρᾶς παραμονῆς των εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ των. Καὶ ἐπιστημονικῶς ἀκόμη ὅμως ἔχει ἐξετασθῆ τὸ σύστημα αὐτὸ εἰς Διεθνή Συνέδρια καὶ ἔγινεν ἀποδεκτὸν ὡς ἐνδεδειγμένον, διὰ τὴν θεραπείαν ὄλων ἐν γένει τῶν ἀναπηριῶν.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν λειτουργοῦν, μὲ περιορισμένον ἀριθμὸν κλινῶν, μέχρις 100, καὶ τὰ συσταθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα, τελευταίως ἀνάλογα ἰδρύματα κωφάλλων καὶ τυφλῶν παιδιῶν.

Τελειώνουσα τὴν ἐκθεσίμ μου αὐτὴν θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω τὴν ἱκανοποίησίν μου διότι καὶ ἡ χώρα μας ἐκδηλώνει ἀξιόλογον προσπάθειαν εἰς ἓνα τομέα κοινωνικῆς Προνοίας, ὃ ὁποῖος ἐπέσυρε καὶ προσφάτως ἀκόμη τὴν προσοχὴν τοῦ Συνεδρίου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν.

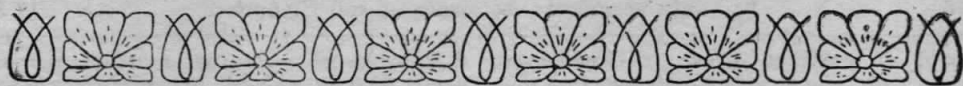
Οὕτω κατ' εἰσήγησιν τοῦ διεθνοῦς γνωστοῦ καὶ εἰδικοῦ περὶ τὰ ἀναπηρικὰ ζητήματα Dr. Harold Balme, τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη ἀπεδέχθησαν νὰ συστήσουν εἰδικὴν

Ἱπηρεσίαν συντονισμοῦ τῶν ἀνὰ τὰ διάφορα Κράτη ἀναλόγων ὑπηρεσιῶν Προστασίας Ἀναπήρων διὰ τὴν συνεργασίαν μὲ ἄλλας Διεθεῖς Ὄργανώσεις, ὅπως εἶναι ὁ Διεθνὴς Ὄργανισμὸς Ὑγείας, τὸ W.H.O. τὸ Διεθνὲς Γραφεῖον Ἐργασίας, τὸ I. R. O., ἡ Ἐκπαιδευτικὴ, Κοινωνικὴ καὶ Μορφωτικὴ Ὄργανωσις τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, U. N. E. S. C. O., τὸ Διεθνὲς Ταμεῖον Ἐπειγουσῆς Περιθάλψεως τοῦ Παιδιοῦ, τὸ U. N. I. C. E. F., μὲ τὸν σκοπὸν μεταξὺ ἄλλων, τῆς παροχῆς ὑποτροφιῶν μετεκπαιδεύσεως, καθὼς καὶ διὰ τὴν μετάκλησιν εἰς τὰς διαφόρους χώρας εἰδικῶν ἐπιστημόνων πρὸς διοργάνωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοιούτων Ἱπηρεσιῶν.

Ἄς εὐχηθῶμεν νὰ τύχη ἡ Ἑλλὰς τῆς προσοχῆς τῶν διεθνῶν αὐτῶν Ὄργανώσεων πρὸς ταχύτεραν ὀλοκλήρωσιν τῆς κρατικῆς καὶ κοινωνικῆς προσπαθείας διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν ἀτυχησάντων συμπολιτῶν μας. Εἴθε μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τὴν συμπαραστάσιν ὄλων νὰ ἐπιταχυνθῇ ἡ ἐπέκτασις τῆς μερίμνης τῶν χιλιάδων ἀναπήρων ποὺ εἶναι κατεσπαρμένοι εἰς ὅλην τὴν χώραν, καὶ οἱ ὁποῖοι, ἔλλείψει καταλλήλου θεραπευτικῆς ἀγωγῆς, καὶ ἐγκαίρου ἀναπροσαρμογῆς, ζοῦν ὡς παράσιτοι εἰς τὸ περιθώριον τῆς Κοινωνίας καὶ εἰς βάρος τῆς Πολιτείας.

ΝΕΛΛΗ Α. ΜΙΚΡΟΥΛΑΚΗ

Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας Προστασίας Ἀναπήρων Παίδων.—Ἀντιπρόεδρος τῆς Διεθνοῦς Ἑταιρίας Μεριμνης ὑπὲρ τῶν Ἀναπήρων.—Μέλος τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τοῦ Πατριωτικοῦ Ἰδρύματος Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως.

Η ΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ *

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά.

Α'

Διπλή είναι ἡ παράδοσις τοῦ "Ἐθνους: λογία καὶ δημώδης. Αἱ δύο αὗται παραδόσεις παρουσιάζονται συνήθως ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν κατ' ἀπόλυτον μέτρον παράλληλοι, οἷονεὶ ἀντιπροσωπεύουσαι διακεκριμένους κόσμους. Ἄλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὀρθότερον, ὅτι αὗται εἶναι σύστοιχοι καὶ διασταυροῦνται, ὅτι ἡ λογία παράδοσις φωτίζει τὴν δημώδη καὶ καθιστᾷ αὐτὴν συνειδητὴν ὅταν εἰς δεινὰς στιγμὰς διατελῇ ληθαργούσα.

Ὑπὸ τὴν δημώδη παράδοσιν δὲν θὰ θεωρήσωμεν τὴν λαϊκὴν παράδοσιν τοῦ "Ἐθνους μόνον κατὰ τὸ τμήμα τῆς νεωτέρας αὐτοῦ ἱστορίας, ὡς εἴθισται νὰ γίνεται. Καθ' ἡμᾶς, βλέποντας ἐν πνεύματι ἀδιασπάστου συνεχείας τὸν Ἑλληνικὸν ἱστορικὸν βίον, ἡ λαϊκὴ παράδοσις ὑπάρχει ἀπὸ τῶν ἀρχαιστάτων, τῶν ὡγγυίων χρόνων, μέσῳ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ μακρᾶς ἱστορίας, μέχρι σήμερον. Ἡ λαϊκὴ αὕτη παράδοσις εἶναι τὰ «ὀμότροπα ἦθη» τοῦ Ἡροδότου, τὸ σύνολον δηλ. τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιών τοῦ "Ἐθνους, τὸ ἀπόθεμα τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιβίωσις γίνεται οὕτως εἰπεῖν βιολογικῶς. Ἐντὸς τῆς λαϊκῆς ταύτης παραδόσεως ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἀρχαίου κόσμου διατηρεῖται ζωντανὴ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Αἱ παραδόσεις περὶ τοῦ Ὀμήρου, περὶ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, περὶ τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, περὶ τῶν Ἁγίων εἰς τοὺς ὁποίους ἐπέβρισαν Ἑλληνικά μυθικά στοιχεῖα, περὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀνδρειωμένων καὶ τῶν γιγάντων, ἱστορία περὶ ἀρχαίων μνημείων καὶ ἐρείπιων, ἡ παράδοσις τῆς Μονοβύζας, ἀναφερομένη εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων ὑπὸ τῆς βασιλείσης τῶν Ἰλλυριῶν Τεύτας τῷ 230 π. Χ., αἱ Ἀμαζόνες, ἡ πολλαχθὺ ἐπιβίωσις τῆς λατρείας τοῦ Ἀδωνίδος, ἡ Ἀφροδίτη ὡς Ρήγαινα εἰς τὴν Κύπρον(1), αἱ

δαιμονικὰ καὶ χθόνιοι θεότητες, οἱ Νεράιδες, ὁ κύκλος τῶν φυσικῶν φαινομένων, οἱ χοροὶ, τῶν ὁποίων τινὲς ἔχουν ὑπερτρισηλιετὴ ἱστορίαν, πεντακισχιλιετὴ ἴσως οἱ Κρητικοὶ χοροὶ,—ἄλλος ἐν γένει ὁ πλοῦτος τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς περιοχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀντλεῖ τὴν ὑπαρξίν του ἀπὸ τὴν παρακαταθήκην τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Καὶ ὁ Βυζ. Χριστιανικὸς Ἑλληνισμός, ὁ Ἑλληνισμός τῶν «ἀειμνήστων ἡμῶν Αὐτοκρατόρων», ὅπως ἔλεγον οἱ Ἕλληνες τοῦ Εἰκοσιᾶ, ἀναξή καὶ αὐτός, οἰκεῖος πάντοτε καὶ σεβαστός, εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, κρίκος αὐτῆς πρὸς τὴν πολιάν Ἀρχαιότητα(2). Δίδομεν λοιπὸν ἡμεῖς πολὺ εὐρύτερον περιεχόμενον εἰς τὴν δημώδη παράδοσιν, σύμφωνον ἄλλως τε καὶ πρὸς τὰ ἐπιστημονικὰ διδάγματα.

Ὡς πρὸς τὴν λογίαν παράδοσιν παρατηροῦμεν, ὅτι αὕτη ἀναπτύσσεται κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικούς χρόνους, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐξηπλώθησαν μέχρι τῆς Ἀφρικῆς καὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ. Φόβος ὑπῆρξε τότε διαλύσεως τῆς γνησίας Ἑλληνικῆς παραδόσεως ἐντὸς τῆς χροάνης ἐκείνης λαῶν, ἰδεῶν σκοτεινῶν, θρησκευτῶν, γλωσσῶν πανοπερμίας. Ἄλλ' ὁ νόμος τοῦ «χρυσοῦ κανόνος», νόμος σωτήριος τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, ἐλειτούργησεν αὐτομάτως. Λειτουργοὶ αὐτοῦ ὑπε-

«Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», 6, 1903, 117 ἔξ. Τοῦ αὐτοῦ, Where did Aphrodite find the body of Adonis? «Journal of Hellenic Studies» 28, 1908, 133 ἔξ.

(2) Ν. Πολίτου, Παραδόσεις. Μέρος Α-Β. Ἀθήναι 1904. Τοῦ αὐτοῦ, Λαογραφικὰ Σύμμετα. Τόμ. Α-Γ. Ἀθήναι 1920 ἔξ. Στ. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Τόμ. Α. Ἀθήναι 1923. Α. Κεραμοπούλλου, Ἡ ἔθνη καὶ μουσικὴ καὶ οἱ χοροὶ, «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» 1925, 354 ἔξ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἔθνη καὶ μουσικὴ καὶ ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου, «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» 1928, 291 ἔξ. Στ. Εἰανθουδίδου, Τὸ σκόλιον τοῦ Ἰβρία καὶ ἡ πυρρίχη, «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» 1929, 233 καὶ ἔξῃς. Εἰδοίονος διὰ τὸ ἐπιστημονικὸν μέλλον τῆς συγγραφῆς εἶναι ἡ δημοσιευθεῖσα εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» τοῦ Ἀπριλίου (16, 1953, 175 ἔξ.) μελέτη τῆς Ἀγγελίνας Λεκαπηνῶ.

(*) Ὀμίλια γενομένη εἰς «Τὸ Ἑλληνικὸν Φῶς», τὴν 23ην Μαρτίου ἔ. ἔ. ἐπὶ τῇ ἐθνικῇ ἐορτῇ. Τοῦ ὁμηλοῦ ἐπιφυλάσσομένου εἰς εὐρύτεραν ἀνάπτυξιν, δημοσιεύεται αὕτη ἀκριβῶς ὡς ἐξεφωνήθη, προσετέθησαν δὲ σημειώσεις ἐλάχισται, αἱ ἄρχως ἀπαραιτήτοι.

(1) Βλ. Σίμου Μενάρδου, Ἡ Ρήγαινα,

ἤρξαν οἱ μεγάλοι λόγοι, οἱ λεγόμενοι Ἀττικισταί, λόγοι περιυβριζόμενοι ὑπὸ τῶν «προοδευτικῶν» ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιπολαίων συντηρητικῶν καὶ νομιζόμενοι ἐν τῷ συνόλω αὐτῶν στενοκέφαλοι, ὅτι ἤθελον νὰ ἀνακόψουν τὸ ρεῦμα, —καὶ τὸ ἀνέκοψαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ὁ χρυσοῦς κανὼν: Νὰ μὴ συμφέρεσαι πρὸς τὸ οἰονδήποτε ρεῦμα, νὰ δύνασαι νὰ ἀνέρχεσαι ἄνω ποταμῶν, ὅταν ὁ ἀνάπλους οὗτος ὀδηγῇ πρὸς τὸ ἀνυπέρβλητον, πρὸς τὸ μέγα κριτήριον τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιών. Τὸ κριτήριον τοῦτο σοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἔχῃς ἰσχυρὰν καὶ βεβαίαν ἐξάρτησιν, ὅπως ὁ Πλάτων ἀπὸ τὸν Σωκράτην, ὅπως ὁ Παῦλος ἀπὸ τὸν Σταυρόν, καὶ νὰ μὴ εἰσαι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν βουλήσεων τοῦ ρεύματος. Τότε καὶ μόνον δύνασαι νὰ κρίνῃς τί ἐκ τῆς Παραδόσεως ἔχει ζωὴν, καὶ ἐντὸς τῆς ὕγιους ταύτης παραδόσεως ἐντάσεις ὅ,τι γίνονται ἐκ τῆς Μεταβολῆς⁽³⁾. Οἱ Ἀττικισταί, ὄντως πολλοὶ τούτων ἡγήτορες λόγοι, κηρύξαντες τὴν ἐπιστροφήν εἰς τὰ «Πάτρια» τῶν Ἑλλήνων, περιέσωσαν τὴν Ἑλληνικὴν πνευματικὴν παράδοσιν καὶ ἐξυπνέτησαν οὕτω τὸν χρυσοῦν κανόνα, πρὸς τὸν ὁποῖον αἱ ψυχαί, αἱ ἔχουσαι συνείδησιν τῆς εὐθύνης, στρέφονται μὲ νοσταλγίαν εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀποσυνθέσεως. Τὴν στιγμήν ταύτην γεννᾶται ἡ λογία παράδοσις, ἡ ὁποία ἔκτοτε ὑπῆρξεν ἡ ἀγρυπνος συνείδησις τῆς πορείας τοῦ Γένους, φωτίζουσα τὴν ἐθνικὴν σάρκα δσάκις ἠσθένη καὶ ἀνεγείρουσα αὐτὴν δσάκις κατέπιπτεν. Διότι ἡ λογία παράδοσις εἶναι οἰκεία εἰς τὸ Ἔθνος. Σύμφωνα πρὸς τὸν ἄξεθέσασμεν περιέχει συνειδητῶς ὅ,τι ἀσυνειδητῶς ζῆ εἰς τὴν δημῶδὴν τοῦ Ἔθνους παράδοσιν. Διὸ καὶ ἂν συνεκθέωμεν περαιτέρω καὶ τινα σημεῖα τῆς δημῶδους παραδόσεως, διασταυρούμενα πρὸς τὴν λογίαν, καὶ ἔχοντα τὴν αὐτὴν καταγωγὴν: τὸν θησαυρόν τῆς σεπτῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Βυζαντίου.

Πῶς ἡ λογία αὕτη παράδοσις γίνεται παράγων τοῦ Εἰκοσιένα, τοῦτο θὰ μοι ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς ἐκθέσω ἐντὸς τῶν ὀρίων τῆς μεμετρημένης κλεψύδρας.

Β'

Ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γραμματείας καὶ ἡ πνευματικὴ κοινωνία μετὰ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἀποτελῇ σπουδαῖον, οὕτως ἢ ἄλλως, μέλημα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τοῦ ἔθνικοῦ ἱστορικοῦ βίου. Καὶ αὕτη

ἡ χριστιανικὴ γραμματεία τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰώνων ἰσχυρῶς ὑποκύπτει εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς γραμματείας, καὶ οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας γίνονται οἱ μεγάλοι μύσται τῆς περὶ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν σοφίας. Διὰ τούτων καὶ μάλιστα διὰ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν γίνεται ἡ μεταστοιχειώσις τοῦ ὕγιους «Ἑλληνισμοῦ» ἐν τῷ Χριστιανισμῷ καὶ οὕτω ἀποτελεῖται τὸ νέον πολιτιστικὸν ἰδεῶδες, τὸ Ἑλληνοχριστιανικόν. Καὶ τόσον τὸ Ἑλληνοχριστιανικόν τοῦτο ἰδεῶδες ἐπιδίδει, ὥστε ὁ Σόλων, ὁ Χίλων, ὁ Πλάτων, ὁ Σωκράτης, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλούταρχος, εἰσέρχονται εἰς ἄγιο—ὡς πρὸ Χριστοῦ βιώσαντες Χριστιανοί—εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰκονογραφίαν⁽⁴⁾.

Εἶναι ἀληθές ὅτι διὰ τοιαύτης σπουδῆς ὁ πνευματικὸς δεσμὸς τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸν ἀρχαιότατον κλασσικὸν Ἑλληνισμὸν ἦτο κατ' ἀρχὰς μᾶλλον ἀντικειμενικός καὶ ὀλιγώτερον ὑποκειμενικός. Ὑπῆρχε περισσότερο ὁ δεσμὸς οὗτος εἰς τὰ πράγματα, ὀλιγώτερον δὲ εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, καὶ τὸ ὄνομα Ἑλλην ἀντικατέστησε νέον ὄνομα καταστὰν βαθμηδὸν ἐθνικόν, τὸ ὄνομα Ρωμαῖος. Ἀλλὰ τοῦτο προήρχετο ὄχι ἐξ ἐλλείψεως «ἐθνικῆς» συνειδήσεως Ἑλληνικῆς, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, χαρακτῆρος καθολικοῦ, κειμένου ὑπεράνω ἐθνικῆς ἀτομικότητος.

Ἄλλ' ἂν ταῦτα εἶναι ἀληθῆ, εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθές, ὅτι εἰς τὴν καθόλου συνείδησιν τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ οὐδέποτε ἐξέλειπεν, ἔστω καὶ ὄχι πάντοτε ἀδρᾶς, τὸ ὑλάχιστον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, ἢ συνείδησις τῆς «ἐθνικῆς» ἐνότητος πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἐκδηλουμένη ἀμέσως εἰς πάσας τὰς σχέσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἀφοῦ δὲ ὁ Ἄνατολικὸς Ἑλληνικὸς Χριστιανικὸς ἢ Ρωμαϊκὸς κόσμος ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὸν Δυτικόν, πρῶτον πολιτικῶς, ἔπειτα καὶ ἐκκλησιαστικῶς, καὶ περιωρίσθη κατὰ τὸν καθολικὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, κατέστη μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπὸ μερικώτερον καὶ ἐθνικώτερον χαρακτῆρα Ἀνατολικῆ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης ἢ συνείδησις τῆς μετὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐνότητος κατέστη ἰσχυροτέρα. Καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα Ρωμαῖος ἢ λαμβάνει χαρακτῆρα καὶ σημασίαν ἐθνικὴν ὅπως διάφορον τῆς μέχρι τοῦδε ἐν Βυζαντίῳ ἢ ἀντικαθίσταται βαθμηδὸν εἰς τοὺς ἐξέχοντας κύκλους τοῦ ἔθνικοῦ βίου διὰ τοῦ ὀνόματος Γραικός, κατὰ δὲ τοὺς τελευταί-

(3) Ε. Π. Φωτιάδου, Ἑλληνικά. Τόμ. Α'. Ἀθήνα 1950. Πολλαχὸς τοῦ διβλίου ἀναπτύσσεται τὸ θέμα τῆς Παραδόσεως καὶ Ἀντιπαράδοσεως.

(4) Σπ. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνημον» 11, 1914, 6 ἐξ. Ἔχομεν καὶ ἄλλας σχετικὰς μαρτυρίας.

ους χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Μεσαιωνικῆς Ἀυτοκρατορίας καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος "Ἑλλην", τὸ ὅποιον ἐπανέρχεται ἐν πλήρει τιμῇ καὶ πλήρει συνειδήσει. Ὅτι δὲ ὁ λαὸς ἦτο συντετονισμένος πρὸς τοὺς λογίους οὕτως, ὥστε νὰ ἀποδεχθῆ τὸ ὄνομα "Ἑλλην", ὅτι τὸ ὄνομα "Ἑλλην δὲν ἐπεβλήθη κατ' ἐπιβολὴν τρόπον τινὰ τῆς λογίας παραδόσεως, οὐδὲ εἶναι τεχνητόν τι κατασκευάσμα, δεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὰ δημῶδη ἄσματα, καὶ αὐτὰ τὰ παλαιότατα τοῦ ἰε' αἰῶνος, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἀναφέρειται ὡς "Ἑλλην, ἐπίσης δὲ εἰς τὰ δημῶδη γενικά ἄσματα "Ἑλληνες κυρίως ὀνομάζονται οἱ "Ἕλληνες. Ὅθεν δικαίως τονίζει ὁ Ἀλφρέδος Rambaud: «Οἱ "Ἕλληνες καὶ δικαίως εἶχον λατρείαν πρὸς τὸν Μεσαιωνά των, διότι εἶναι ἡ ἐνωτικὴ περίοδος διὰ τῆς ὁποίας ἡ νέα Ἑλλάς συνδέεται πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα». Ὁ δεσμός ὁ ὁποῖος ἐνώνει τὸ παρὸν πρὸς τὸ παρελθόν, εἶναι πολὺ περισσότερον αἰσθητὸς εἰς τοὺς "Ἕλληνας παρὰ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο εὐρωπαϊκὸν ἔθνος. Οὐδεὶς ἄλλος λαὸς ἐπὶ σειρὰν μακροτέραν τῶν τριάκοντα αἰῶνων ἔμεινε τόσον πολὺ ὅμοιος πρὸς ἑαυτὸν ὅσον ὁ "Ἑλληνικὸς λαός» (5).

Καὶ κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς Ἑλληνικῆς Μεσαιωνικῆς Ἀυτοκρατορίας, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ ἰα' αἰῶνος, ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ γραμματείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐν γένει ἀρχαιογνωσίας ἀποτελεῖ βάσιν καὶ στοιχείον τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς παιδείσεως. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικόν, ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐδὲ στοιχειώδης λατινομάθεια εἰς τὸ Βυζάντιον. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσην τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν πτώσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἡ τοιαύτη σπουδὴ καὶ μελέτη τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἐνότης ἐξακολουθεῖ κατὰ διεύθυνσιν διττὴν νὰ δεσπόζη τοῦ ἐθνικοῦ βίου καὶ νὰ ἐπιδρᾷ εἰς τὸν δούλον τὴν ἀγωγὴν: Τὴν μὲν ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ κράτους τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὅποιον ἰδρῦθη ἐπὶ τῶν ἐρείπων τοῦ πεσόντος κράτους τῆς Πολιτείας· τὴν δὲ ἐμέσως καὶ κατ' ἀντανάκλασιν οὕτως εἰπεῖν: διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς σπουδῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τῆς Εὐρώπης τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ ἐκείθεν παλινδρομικῶς ἐπὶ τοῦ δούλου Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου τοῦ Βυζαντίου—τοῦ «ἐκχριστιανισθέντος Ρωμαϊκοῦ κράτους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» ὡς τὸ ὀνομάζει ὁ Αὐγ. Heisenberg—ἰδοῦ τί λέγει ἐπιφανέστατος λόγιος, ὁ Διονύσιος Θε-

ρειανός: «Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία κατάρθρωσε τρία μεγάλα καὶ ἐπιφανῆ ἀθλήματα» ἐν πρώτοις θεοράπευσε καὶ διέσωσεν ἐπ' αἰῶνας τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, εἶτα δὲ κατὰ τὰς ἐσχάτας καὶ ὀδυνηροτάτας τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς βίου ἡμέρας παρέδωκεν εἰς τὰ ἐσπερία ἔθνη τὴν λαμπάδα τῆς Ἑλληνικῆς ἡμερώσεως, τελευταίον δὲ γενναίως πεσοῦσα ἐγένετο παραίτιος νὰ ἀναδημιουργηθῆ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐθνικὴ συνειδήσις. Τὰ ζώπυρα τῆς τῶν γραμμάτων Ἀναγεννήσεως ἐκομίσθησαν εἰς τὴν Ἐσπερίαν πρὸ αὐτῆς τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, ἀκριβῶς δὲ εἰπεῖν οἱ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνά πασαν τὴν Ἰταλίαν διασπαρέντες φυγάδες ἦσαν μᾶλλον τελεσιουργοὶ ἢ ἐισηγηταὶ τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀναγεννήσεως, ἥτις ἤρξατο ἀμυδρῶς μὲν ἐπὶ Πετράρχου καὶ Βοκκακίου, διέλαμψε δὲ ἐπὶ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ καὶ Γεωργίου Πλήθωνος» (6).

Γ'

Ἡ Ἐκκλησία, ἡ πιστὴ θεματοφύλαξ πασῶν τῶν μεγάλων ἐθνικῶν παραδόσεων, ὄχι μόνον διεφύλαττε τοὺς περιωσθέντας θησαυροὺς τῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ἐχρησιμοποίησε τούτους πρὸς πνευματικὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους. Εἰς τὸ κράτος τῆς Ἐκκλησίας, τὸ πνευματικὸν καὶ τὸ πολιτικόν, καὶ εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπίσημος γλῶσσα ἦτο ἡ ἀρχαία Ἑλληνική. Ἡ εἰς τὰ σχολεῖα διδασκαλία τῆς γλώσσης ταύτης καὶ τῆς ἑθνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς, γινομένη χάριν ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς παιδείας, δὲν περιορίζετο ἀπλῶς εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἔρμηνειαν τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ἐξετείνετο εἰς ὅλην τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γραμματείαν.

Ἡ σπουδὴ αὕτη τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς σοφίας διπλῆν παρέχουν τοὺς διδασκομένους ὡφέλειαν: Ὅλη ἡ ὕψις πνευματικῆς αὐτῆς διδασκαλίας καὶ ἡ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ διδασκομένου ἐντύπωσις τοῦ θεοσεβίου ἐκείνου κόσμου ἐξήγειρε καὶ ἐξηγύνησε τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας, οὕτω δὲ παρέιχετο νέα τροφή καὶ δύναμις εἰς τὸν ἐθνικὸν βίον. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ μελέτη καὶ ἡ γνώσις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἡ ἐντεθεθεν προερχομένη συνειδήσις καὶ ἐπίγνωσις τῶν δεσμῶν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμόν, εἶχε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο: Ἡ ἐθνικὴ ἰδέα καὶ ὁ ἐθνικὸς βίος, ὁ ἀρῦόμενος τὰς ἀμέσους ἐμπνεύσεις του ἀπὸ τὸν Βυζαντινὸν κόσμον, μετεωρίζετο ἀκόμη ὑψηλότε-

(5) Ε. Π. Φωτιάδου, Ἡ ἐνότης τῶν Ἑλλήνων. Ἀθήναι. 1950. Σελ. 52 ἐξ., 188 ἐξ., 218 ἐξ., κ. ἄ.

(6) Δ. Θερεϊανοῦ, Ἀδαμάντιος Κοραῖς. Τόμ. Α'. Τεργεστή 1889, σελ. 1.

ρον, εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον, καὶ προσελάμβανεν ἄρα νέον θάθος καὶ ἔκτασιν ἱστορικὴν εἰς τὴν καλλίστην περιόδον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Ἐξολόκληρος οὕτω ὁ ἀρχαῖος καὶ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς ἀπετέλουσεν συνεχῆ ἐθνικὴν ἱστορίαν. Καὶ παρὰ τὰς ἐνδόξους παραδόσεις τῆς ἱστορίας τῶν μεγαλουργῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, παρὰ τὰ πολιτιστικὰ μνημεῖα τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, παρὰ τὰ τόσα κατὰ τοῦ Ἰσλάμ καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ λοιποῦ βαρβαρικοῦ κόσμου λαμπρὰ τρόπαια τῆς νίκης καὶ ἡρωισμοῦ καὶ μαρτύρια κατὰ τοὺς μονομετώπους, διμετώπους καὶ ὄχι σπανίως τριμετώπους ἀγῶνας τῶν Βυζαντινῶν μας προγόνων, — διεφώτιζον τώρα καὶ ἐλάμπρυνον τὴν ἐθνικὴν συνειδήσιν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν αἱ μεγάλαι σελίδες τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν ἡρώων, ἀπὸ τοῦ Σόλωνος, τοῦ κυριωτάτου θεμελιωτοῦ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τῶν Μηδικῶν καὶ τῶν μεγαλουργημάτων τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας εἰς τὴν τέχνην, τὴν ποίησιν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν πολιτικὴν θεωρίαν, μέχρι τοῦ παγκοσμίου πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ κράτους τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς μεγάλης ταύτης πτῆσεως τοῦ Μακεδόνα ἀετοῦ.

Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς καὶ ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνικὸς κόσμος ἀπληγάσθησεν εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ θρησκευτικὴν συνειδήσιν τοῦ ἔθνους ἀπὸ παντὸς ὅ,τι εἶχε καταδικάσει ὁ χρόνος. Ἄλλὰ διετήρουν ἀλώθητον ὅ,τι ἀνήκεν εἰς τὸ κράτος τῶν αἰώνων ἀρχῶν τῆς ἀληθείας, τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ, οὕτω δὲ ἔκτιζον θαυμασίως τὸ νέον ἱστορικὸν κτήριον τὸ ἀμέσως μετὰ τοῦ Βυζαντιανοῦ Ἑλληνισμοῦ συνεχόμενον, ἔχοντες τὴν Κωνσταντινούπολιν μέγα καὶ κύριον κέντρον ὅλης ταύτης τῆς νέας, ἀθροῦσιν, ἀλλ' ἐσωτερικῶς γονίμου πνευματικῆς ἐνεργείας.

Ὁ Ἑλλήν τῆς δουλείας καὶ τῆς αἰχμαλωσίας δὲν ἐβλέπεν ἀπὸ μακρὰν μόνον μετὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας καὶ τῆς μνήμης, ὅπως ὁ ἐπὶ τὸν ποταμῶν τῆς Βαβυλωνῶσιν θρηγνῶν Ἰουδαῖος, πρὸς τὴν ἐκπεσοῦσαν μεγάλην Σιών τῆς πατρίδος του. Ἄλλ' αἰχμάλωτος ὁ Ἑλλήν εἰς τὸν ἴδιον οἶκόν του, ἐν μέσῳ τῶν μνημείων τοῦ παρελθόντος ἐθνικοῦ μεγαλείου, ἐβλέπεν ἐκ τοῦ ἐγγύς τὴν νέαν μεγάλην Σιών καὶ ὑψοῦτο, νοσταλγός, εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ παρελθόντος καὶ ἐφέρετο πρὸς τὰς θεοπνεύστους ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος. Ἀμαθῆς καὶ λόγιος, πεπαιδευμένος καὶ ἀπαίδευτος, μετὰ δύναντιν, πίστιν καὶ ἐλπίδα καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα ἐμυεῖτο, φανερώς ἢ λεληθότως, εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἐθνι-

κοῦ μεγαλείου μέσῳ τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ συνειδήσεως. Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ δούλου ὑψοῦντο διηνεκῶς οἱ ὑπερήφανοὶ θόλοι τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ Παρθενῶνος τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀετώματα, ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας κατευθύνοντα τὸ βλέμμα εἰς τὸ πέλαγος τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν συμφορῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱστορικοῦ βίου. Δεινὰ δοκιμασίαι καὶ συμφοραὶ ἀδιακόπως ἔθλιβον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ταλαιπωροῦμενον Γένος. Ἄλλ' ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ἐκκλησίας ὡς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἔθνος καὶ ἠθικὸς βίος, ἐθνικὴ ἰδέα καὶ ἐθνικὴ συνειδήσις καὶ παίδευσις οὕτως ἢ ἄλλως διατηροῦντο. Ὅ,τι ἐκ τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς δυνάμεως τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διεσώθη καὶ ἔλαβεν ὑπόστασιν θετικὴν διὰ τῆς πολιτικῆς διοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο ἐν συνόλῳ ἔμεινεν ἀκλόνητον παρὰ τὰς τοιαύτας ἢ τοιαύτας ἐξωτερικὰς περιστάσεις. Τοιούτοτρόπως ἡ ἐθνικὴ συνειδήσις, τρεφομένη καὶ ὀλονὲν κρατυνομένη ἐκ τῆς ἰδέας καὶ τοῦ ὅλου βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μετὰ τὴν ἐξηγειρέτου ζωτικότητα διὰ τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως τῆς τελομένης εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας (7).

Ἐκτάκτως δὲ πρὸς τοῦτο κατάλληλος ἦτο ἡ Ἐκκλησία ἢ μᾶλλον μόνη αὐτή. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι κατ' ἐξοχὴν Ἐκκλησία Ἑλληνική, καλεῖται δὲ καὶ παρὰ τῶν Εὐρωπαίων Γραικική ἢ Ἑλληνική, διότι πρῶτιστα καὶ μάλιστα ἀνεπτύχθη διὰ τῆς παιδείας τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης Ἐκκλησίας, ἐξεφράζετο τότε ἡ ἐθνικὴ συνειδήσις: Κοινὴ ἐνεφανίζετο ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων ἡ μοῖρα τοῦ Γένους καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ ἀπόλυτος σύμπτωσις ὑπάρξεως ἢ ἀφανισμοῦ ἀμφοτέρων. Ἡ δὲ παρὰ τῷ λαῷ σύγκρασις ἐθνότητος καὶ θρησκευτικῆς διαφαίνεται καθαρῶς εἰς τοὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν γεννηθέντας λαϊκοὺς θρούλους, ὅπου ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλεὺς, σύμβολον τότε τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος, φέρεται κοιμώμενος ἐντὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, σύμβολον τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ ἀνάστασις δὲ τοῦ Μαρμαρωμένου Βασιλεῖα καὶ ἡ καταδίωξις τῶν Τούρκων «στὴν Κόκκινη Μηλιά», ἡ ἀπελευθέρωσις δηλαδὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς ἐθνικῆς του κληρονομίας, ἐπάγεται κατὰ τοὺς θρούλους τὴν συνέχισιν τῆς διακοπείσης λει-

(7) Βλ. ὅσα γράφει ὁ Α. Rabbe ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν Memoires sur la Grèce τοῦ M. Raybaud (τόμ. Α', Paris 1825, σελ. 41 ἐξ.) — Ἰακ. Ρ. Νερούλου, Histoire de l' Insurrection Grecque. Paris 1834, σελ. 41 ἐξ. — Σπ. Ζαμπελιῶν, Ἄσματα Δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος. Κέρκυρα 1852, σελ. 206.

τουργίας εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὸν θρί-
αμβον τούτεστι τῆς Ὁρθοδοξίας.

Δ'

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐ-
σωτερικὴν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς
Ἐκκλησίας του πηγάζουσιν ἑλληνοχρι-
στιανικὴν παιδείου, διὰ τῆς ὁποίας ἐτε-
λεσιουργεῖτο ἡ ἐθνικὴ ἀναγέννησις. Ἄλλ'
ἡ λογία παράδοσις εἶχεν, εἶπομεν, καὶ ἕ-
τερον σκέλος: Εἶναι οἱ ἕξωθεν Ἑλληνες,
οἱ ὅποιοι, κατηχόντες τὴν Εὐρώπην εἰς
τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ ἐν γένει τὸν
Ἑλλητισμὸν, προήγον καὶ ἀμέσως καὶ ἐμ-
μέσως τῶν ἐθνικῶν παιδείων τῶν Ἑλλήνων
διὰ τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν.

Τὸ Βυζάντιον, διαφυλάξαν καὶ—ὅπερ συ-
χνὰ ἀγνοοῦμεν ἢ παραβλέπομεν—ἀναπτύ-
ξαν καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα τὴν ἐ-
στίαν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, μετέδιδεν,
ὡς καὶ προηγουμένως ἐλέγχθη, καὶ πρὸ τῆς
πτώσεως τὴν παιδείαν ταύτην, κατὰ τὰς
διαφόρους περιόδους τῆς μακρᾶς ὑπερχι-
λιετοῦς ἱστορίας του, εἰς τὴν Δύσιν. Ὅ-
πως λέγει μέγας ἱστορικός, ὁ προημιονο-
νευθεὶς Ἀλφρέδος Rambaud, «ὁ Δυτικὸς
καὶ ὁ Γερμανικὸς κόσμος ὄχι μόνον ἀπὸ
τοῦ ἰδ' καὶ ἐ' αἰῶνος, ὡς συνήθως πι-
στεύεται, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸν Μεσαιῶνα
ἐξεπαιδεύετο διὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμά-
των» (8). Ἄλλα μικρὸν πρὸ τῆς πτώσεως
τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἰδίᾳ μετὰ
τὴν πτώσιν τῆς Βασιλίδος πλήθος φυγάδων
λογίων Ἑλλήνων μεταβαίνουν εἰς τὴν Δυ-
τικὴν Εὐρώπην καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἴτα-
λίαν καὶ ἰδρύουν νέας πνευματικὰς ἐστίας
τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, αἱ ὁποῖαι ἀκτινο-
βολοῦν μέχρι τῆς βορείου Εὐρώπης. Διὰ
τῶν σοφῶν τούτων ἀνδρῶν ἀρχίζει εἰς τὴν
Εὐρώπην ἡ μεγάλη περίοδος τῆς Ἀναγεν-
νήσεως. Οἱ Ἑλληνες σοφοί, ὁ Γεώργιος
Γεμιστὸς Πλήθων, ὁ Μανουὴλ Χρυσολω-
ρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζής, ὁ Ἀργυρόπου-
λος, ὁ Βησσαρίων, ὁ Κωνσταντῖνος Λά-
σκαρις, ὁ Ἰανὸς Λάσκαρις, ὁ Τραπεζο-
ζούντιος, ὁ Μουσοῦρος, ὁ Ἀντώνιος Ἐ-
παρχος καὶ ἄλλοι καθίστανται τῶρα οἱ δι-
δάσκαλοι τῆς Εὐρώπης. Καὶ κομίζονται μεθ'
ἐαυτῶν ὄχι μόνον τὸς ἐφεστίους θεοῦ των
—τὰ λείψανα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας—ἀλ-
λά καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τὸν πυρῆ-
να. Καὶ πιστεύουν μὲ ἱερὰν βακχείαν οἱ
ἄνδρες οὗτοι, ὅτι οἱ Ἑλληνες, ἂν πέπω-
ται νὰ ἐπανέλθουν εἰς βίον ἐλεύθερον, δέ-
ον πρὸ πάντων νὰ ποτίσουν τὴν ψυχὴν των
τὰ νάματα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Ἡ
μακρὰ καὶ ἐπώδυνος πορεία τοῦ ἔθνους ὑ-
πεδείκνυν εἰς τοὺς ἀνδρας τούτους τὴν
ἀκολουθητέαν γραμμὴν.

«Ἀπὸ τὴν σχολὴν τοῦ Χρυσολωρᾶ—λέ-
γει ὁ Ουκεν, ὁ σοφὸς ἐρμηνευτὴς τῶν
«Πολιτικῶν» τοῦ Ἀριστοτέλους— προέκυ-
ψεν ἡ πρώτη ἐν Ἰταλίᾳ γενεὰ ἢ σπουδᾶ-
σασα τῆν ἀνθρωπιστικὴν ἢ ἐγκύκλιον παι-
δευσιν, ὀρθῶς δὲ παρωμοίωσαν τὴν scho-
λὴν ταύτην πρὸς νέον δούρειον Ἴππον, ἐκ
τοῦ ὁποίου ἀνεπήδησαν τῶν Ἑλληνικῶν
γραμματῶν οἱ ἀριστεῖς. Τὰς Ἑλληνικὰς
μούσας μετέφερον ὁ Χρυσολωρᾶς ὄχι μόν-
ον εἰς τὴν Φλωρεντίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν
Ρώμην καὶ εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου ἐθεμε-
λίωσε καὶ δύο ἄλλας σχολὰς περιφήμους,
αἱ ὁποῖαι ἐπὶ μακρὸν ἡμιλλάντο πρὸς τὴν
σχολὴν τῆς Φλωρεντίας: Εἰς τὰς τρεῖς ταύ-
τας πόλεις ἀπεθησαυρίσθησαν καὶ τὰ πολυ-
τιμώτατα Ἑλληνικὰ χειρόγραφα διὰ τῶν
ὁποίων προήχθη ἡ νεωτέρα φιλολογικὴ ἐπι-
στήμη. Διὰ τοῦ Χρυσολωρᾶ ἠνώθησαν τὸ
πρῶτον δύο κόσμοι, ἐπὶ πολλοὺς πρὶν αἰ-
ῶνας χωριστοὶ καὶ μάλιστα καὶ ἐχθρικοὶ
πρὸς ἀλλήλους»,—ἐννοεῖ ὁ Ουκεν τὸν Ἑλ-
ληνικὸν καὶ τὸν Δυτικὸν κόσμον. Καὶ προ-
χωρῶν ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς χαρακτηρί-
ζει τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σχολὴν τοῦ Μεσο-
λωρᾶ ὡς «τὴν πρώτην σχολὴν τοῦ νεωτέ-
ρου πολιτισμοῦ».

Ὁ δὲ μέγας Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ φιλό-
σοφος τῆς ἀπαισιοδοξίας Giacomo Leopardi
γράφει περὶ τοῦ Πλήθωνος: «Ὁ Γεμιστὸς
ὕπηρεν εἰς τῶν μεγαλοφουεστάτων καὶ πα-
ραδοξοτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐ' ἑκατοντα-
ετηρίδος... Συνέγραψε πάμπολλα ἔργα ἱ-
στορικά καὶ φιλοσοφικά μὲ τόσην ἐμβρί-
θειαν, ὕγιή κρίσιν, γλαφυρότητα λόγου καὶ
λεπτότητα φράσεως, ὥστε ὁ διερχόμενος
τῶρα τὰς ἀπαραιμίλλους ἐκείνας συγγρα-
φὰς θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ Γεμιστὸς ὑπο-
λείπεται κατὰ τοῦτο μόνον τῶν μεγάλων
Ἑλλήνων συγγραφέων, ὅτι δὲν ἤκμασεν ἐ-
πὶ τῶν εὐκλεῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος. Οὐ-
δεὶς ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν λατινιστῶν ἢ ἰταλι-
στῶν μέχρι τοῦδε γραφάντων δύναται νὰ ἱ-
σοφαρίσῃ πρὸς τοὺς ἀρχαίους ὅπως ὁ Γε-
μιστὸς ἰσοφαρίζει πρὸς τοὺς παλαιούς Ἑλ-
ληνας. Ἀξιοθαύμαστον ὄντως τὸ Ἑλλη-
νικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐπὶ 24 αἰῶνας ὑ-
πῆρξεν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὸν πολιτι-
σμὸν ἀπαράμιλλον καὶ ἀνυπερβλήτον πρό-
τυπον. Οἱ Ἑλληνες, ἐλεύθεροι καὶ αὐτό-
νομοι, διέδωσαν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν
καὶ τὸν πολιτισμὸν εἰς ὅλην τὴν Ἀσίαν
καὶ τὴν Λιβύην, δοῦλοι δὲ ἔγιναν πάλιν δι-
δάσκαλοι τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν.
Ἐπὶ δέκα τρεῖς αἰῶνας διέσωσαν ἀκμαίαν
καὶ σχεδὸν ἀδιάκοπον, δυνάμεθα νὰ εἴπω-
μεν, τὴν πνευματικὴν ἡγεμονίαν. Ἐπὶ ἐνδε-
κα δὲ πάλιν αἰῶνας ἐπαιδαγώγησαν βαρ-
θάρους ἢ ἀπαιδέτους λαούς. Κατὰ τὴν
περίοδον τῶν Σταυροφοριῶν τὰς Ἑλλη-
νικὰς πόλεις, μεστὰς ὠραίων κτηρίων, να-
ῶν καὶ πλατειῶν καὶ παντοίων ἄλλων ἀρ-

(8) Ε. Π. Φωτιάδου, Ἑλληνικά. Τόμ. Α'.
Ἀθῆναι 1950, σελ. 98 ἐξ.

χιτεκτονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν μνημείων, ἐθαύμασαν οἱ ἄξεστοι καὶ ἀφιλόνητοι ἐκ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης ἀγωνισταί. Καὶ τέλος οἱ Ἕλληνες, καθ' ἣν στιγμήν ἔμελλον νὰ περιέλθουν εἰς ζυγὸν βαρβαρον καὶ νὰ ἀποβάλουν ὄνομα καὶ ὑπαρξίν, ἀνέπεμψαν τὴν ὑπέρτατην λάμπριν σθεναυμένην φλογός, ἀναδείξαντες μεγαλοφυεῖς καὶ εὐγενεῖς ἄνδρας, ἀνταξίους τῶν παλαιῶν χρόνων ἄλλα καὶ μετὰ τὴν πτώσιν των ἐγιναν ἀπὸν πνευματικοὶ τῆς Εὐρώπης κηδεμόνες» (9).

Ε'

Ἡ ἰσχυρὰ φιλογική καὶ γενικώτερον πνευματικὴ δράσις τῶν ἀνδρῶν τούτων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ ἀνεῖς ἐπιδράσεως παλινδρομικῆς, εὐεργετικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τῶν πατριδᾶ. Διότι ἡ μὲν Εὐρώπη, ἀνανεουμένη πολιτιστικῶς διὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς καλλιέργειας, καθίστατο βαθμηδὸν κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ φυσικὰ ἐξείλιστο εἰς ἔρεισμα ἠθικὸν τοῦ ὑπὸ τὸν δουλείαν ἀναγεγωνίου Ἑλληνισμοῦ. Οἱ δὲ Ἕλληνες λόγιοι, ἀποτελοῦντες οἰονεὶ δεσμὸν Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης, διττῶς ὠφέλησαν τὸ δοῦλον ἔθνος: Ἐλκυον μὲ τὸ παραδειγμὰ των πλείστους Ἕλληνας εἰς τὴν Εὐρώπην, τοὺς μὲν διὰ τὰ διδάσκουν αὐτὴν, τοὺς δὲ διὰ τὰ διδάσκωνται, ἐξ ἄλλου δὲ ἐξήγειρον καὶ ἐνίσχυσον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ἐνεθάρρουν τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεώς των ἐπὶ τοῦ φρονήματος τῆς πεπαιδευμένης καὶ φιλαρχαίου καὶ φιλελληνικῆς ἐπομένως Εὐρώπης.

Εἶναι δὲ καὶ ἄλλως εὐνόητον ποῖαν δυνάμιν καὶ ροπήν ἴσκει ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ παιδείσεως καὶ μόνῃ ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ πεπολιτισμένη καὶ κραταιὰ Εὐρώπη, ἡ διδασκομένη τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὸ, κατὰ βᾶσιν, τῶν Ἑλλήνων λογίων, καθίστατο ἐστία τῶν φώτων τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας, ὅτι τὰ πανεπιστήμια καὶ αἱ ἀκαδημίαι τῆς Εὐρώπης ἦσαν κέντρα παιδείας Ἑλληνικῆς, ὅτι πᾶσαι αἱ μεγάλαι διάνοιαι τῆς Εὐρωπαϊκῆς λογιότητος καὶ ἐπιστήμης ἦσαν λάτρες τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ βίου.

(9) G. Leopardi, Opere. Napoli 1860, σελ. 150 ἔξ. Τὰ ἀνωτέρω καὶ ἄλλα γράφει ὁ Leopardi λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἰταλιστῆ ὑπ' αὐτοῦ γενομένης μεταφράσεως μικροῦ ἔργου τοῦ Πλήθωνος, ἐκδοθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἄ. Μουστοξύδου καὶ Δ. Σχιναῖ (Συλλογὴ Ἑλληνικῶν ἀνεκδότων.... Τετραδίων Δ'. Βενετία 1816, σελ. 1 ἔξ.) καὶ ἐπανεδιοθετόντος ὑπὸ Σπ. Λάμπρου (Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά. Τόμ. Γ'. Ἀθήναι 1926, σελ. 266 ἔξ.).

Ὁ οὕτω ἐνίσχυθεις μεταξύ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἑλλάδος πνευματικὸς δεσμός, ἐπεκτεινόμενος βαθμηδὸν εἰς ὅλον τὸν χρόνον τῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν παιδευτικὴν προκοπὴν τοῦ ἔθνους καὶ ἐμμέσως εἰς τὴν ἐν γένει ἐθνικὴν μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν. Ὅσοι εἰς τὴν Εὐρώπην ἐδίδασκον ἢ ἐδιδάσκοντο Ἕλληνες σοφοί, ἀπὸ τοῦ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ καὶ τοῦ Ἰαννοῦ Λασκάρους καὶ τῶν ἄλλων ἐνδόξων φυγάδων μέχρι τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρους, τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη⁽¹⁰⁾ καὶ τῶν ἄλλων ἀναγενητῶν, μάλιστα δὲ τοῦ Ἄδαμαντίου Κοραῆ—τοῦ μεγίστου τῶν ἀναγενητῶν τῆς ιη' καὶ ιθ' ἑκατονταετηρίδος—πάντες οὗτοι ὑπῆρξαν ἰσχυρότατοι μοχλοὶ καὶ τῆς παιδευτικῆς προσπαθείας τοῦ ἔθνους πρὸς ἀνόρθωσιν, ἀπαραίτητου προδρόμου τῆς πολιτικῆς ἀνορθώσεως, καὶ τῆς βαθμιαίας γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ φιλελληνισμοῦ, δηλαδὴ τῆς μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀναπτύξεσιν ἐν τῇ Δύσει πίστεως εἰς τὴν ἐθνικὴν ζωτικότητα καὶ τὴν πολιτικὴν τῶν Ἑλλήνων ἀνάστασιν.

Κατὰ δύο λοιπὸν κατευθύνσεις ἐπετέλει, ὅπως εἶδομεν, ἡ λογία παράδοσις τὸ ἔργον τῆς, τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν καὶ δι' αὐτῶν τὴν πολιτικὴν ἐξέγευσιν τοῦ ἔθνους: Διὰ τῆς παιδείας, τῆς γινομένης εἰς τὰς δούλας Ἑλληνικὰς περιοχὰς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τῆς ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἰσχυρᾶς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς πνοῆς. Ἀρμονικὴ κοινωνία τῶν δύο τούτων ὁμορρόπων δυνάμεων, προστιθεμένη εἰς τὰς ἄλλας τοῦ ἔθνους δυνάμεις, ὄδηγεῖ σταθερῶς τοῦτο εἰς τὴν λύτρωσιν,—τὸ Εἰκοσιένα.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸν τοῦτο πρόγραμμα ἐνεκαίνισαν δύο κυρίως ἄνδρες: Ὁ πρῶτος μετὰ τὴν Ἀλωσιν Πατριάρχης Γεώργιος Σχολάριος, τὸν ὅποιον ἀπρησχόλησεν ἡ δι' ἐγκωρίων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ διὰ λογίων—Εὐρωπαϊκῶν σπουδῶν—ἐνίσχυσις τῆς ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Βυζαντίου ὄχι καλῆς καταστάσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως⁽¹¹⁾, καὶ ὁ τραγικὸς ἐκεῖνος Βησσαρίων.

Διεξοδικὸν εἶναι τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόγραμμα τοῦ Βησσαρίωνος, διασωθὲν εἰς

(10) Τὸ ἔργον τούτων ἐν τῇ περιοχῇ τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀποκατέστησεν ὁ ὑφηγητῆς Δ. Κωτσάκης εἰς τὰς μελέτας του: Ἡ ἀστρονομία ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις. Ἀθήναι 1939, καί: Ἡ σπουδὴ τῆς ἀστρονομίας ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἀθήναι 1940.

(11) Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά. Τόμ. Β'. Ἀθήναι 1924, σελ. 277 ἔξ.

ἐπιστολὴν ἢ μᾶλλον διεξοδικὸν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν ἐξ Ἰταλίας εἰς Μυστράν, μετὰξὺ τῶν ἐτῶν 1443-1446, πρὸς τὸν τότε δεσπότην ἀκόμη τῆς Πελοποννήσου Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον, τὸν ἔπειτα μάρτυρα βασιλέα. Βλέπων ὁ Βησσαρίων τὴν ἐν Ἰταλίᾳ τότε ἐπίδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, γνωρίζων δὲ ἐξ ἀνακοινώσεων φίλων ἐξ Ἑλλάδος εἰς πόσιν παρακμὴν περιήλθεν ἡ παιδεία εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἀφότου ἐν ἔτει 1437 ἀπεμακρύνθη ἐντεῦθεν, κατήρτισε πρόγραμμα ἐκπαιδευτικῶν, τὸ ὁποῖον τὴν ἐφαρμογὴν εἰσηγήθη εἰς τὸν Κωνσταντῖνον.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰ γράμματα συνιστᾷ—πρῶτον—τὴν μετάκλησιν καὶ χρησιμοποίησιν ὡς διδασκάλων καλῶν Ἑλλήνων νέων, οἱ ὁποῖοι πρὸ τῆς Ἀλώσεως ἀκόμη εἶχον μεταξὺ εἰς τὴν Ἰταλίαν χάριν Ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, κυρίως τῆς φραγκοκρατουμένης. Δεύτερον δέ, εἰσηγεῖται τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἀποστολὴν εἰς Ἰταλίαν ἄλλων νέων Πελοποννησίων, οἱ ὁποῖοι, ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Πελοπόννησον, θὰ ἐκπαιδεύσων τὴν νεολαίαν. Ὅθεν εὐελπιστεῖ ὁ Βησσαρίων, ὅτι ἡ δέξνοια τῶν Ἑλλήνων, ἡ χρῆσις διδακτικῆς μεθόδου καταλλήλου, ὀλίγος κόπος καὶ μικρὰ ἔξοδα θὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀποδράσασαν ἐπιστήμην—λέγει ὁ Βησσαρίων πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον—ᾧ μόνος τῶν θηρίων ἄνθρωπος διαφέρει καὶ τῶν βερθεάρων Ἑλληνες διακρίνονται, ἐν οἷς ποτε τὸ ἡμέτερον ἦκμακε γένος κάε ᾧν πᾶσα ἐπιστήμη καὶ γνῶσις καὶ τέχνη ἐθάλασθη τε καὶ ἤνθησεν, ἀποδώσεις αὐθις τῷ γένει, θεϊοτάτη δέσποτα. Καὶ καταλήγει ὅτι δὲν εἶναι ἐντροπὴ νὰ παραλάβωμεν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς, ἀφοῦ καὶ ἐκεῖνοι παρέλαθον ἀπὸ ἡμᾶς: «Οὐ δεῖ δ' αἰσχύνῃ τὴν τοῦ καλοῦ τούτου θήραν ἀπολιπεῖν, ἐπεὶ, εἰ καὶ Λατῖνοι ἠσχύνθησαν παρ' Ἑλλήνων ἀ μὴ αὐτοὶ εἶχον παραλαβεῖν, οὐκ ἂν εἰς τὸδε σοφίας προήχθησαν. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἀλλοτρίον τι ληψόμεθα, ἀλλὰ τὰ αὐτῶν παρὰ τῶν ὀφειλόντων ἀποληψόμεθα» ὀφείλουσι γὰρ ὄντως τοῦ ἀπαιτούτου ἀποδοῦναι ἂ μὴ ἀπέλαθον, ἀλλὰ ἔλαθον».

Ὅμως δὲ παρεμπιπτόντως σημειώομεν, ὅτι ὁ Βησσαρίων, εὐρέως ἀντιλαμβανόμενος τὰ παιδευτικὰ πράγματα, γίνεται διὰ τοῦ αὐτοῦ ὑπομνήματος πρῶτος εἰσηγητὴς ἰδρύσεως πολυτεχνικῆς σχολῆς, συνιστῶν τὴν εἰς Ἰταλίαν ἐπίσης μετεκπαιδεύσων τῶν μελλόντων νὰ διδάξουν. Πρῶτας διδασκτέας τέχνας προτείνει τὴν μηχανικὴν, τὴν σιδηρουργικὴν, τὴν ὀπλοποιαν καὶ τὴν ναυπηγικὴν, ἔπειτα δὲ τὴν ὕδουργίαν, τὴν μεταξοῦφαντουργίαν, τὴν

ἐριουργίαν, τὴν βαφικὴν⁽¹²⁾.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο τοῦ Βησσαρίωνος, ὡς πρὸς τὰ γράμματα τοῦλάχιστον, ἐτέθη ἀπὸ τοῦ ἰς αἰῶνος εἰς ἐφαρμογὴν ἐν Ἑλλάδι: Ἀπόφοιτοι τῶν ἐν Ἑνετίᾳ δύο Ἑλληνικῶν σχολῶν—τῆς «Σχολῆς τῆς Κοινότητος» καὶ τοῦ «Φλαγγινανοῦ Φροντιστηρίου»—μετελαμπάδευσαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλληνικὴ κοινότης τῆς Ἑνετίας καθίσταται οὕτω ὁ κυριώτατος παράγων τῆς ἀναβιώσεως τῆς παιδείας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ σχολαὶ τῶν Ἰωαννίνων ὑπῆρξαν ἀφιδρῦματα τῶν σχολῶν τῆς Ἑνετίας. Μαθητὰὶ δὲ τῶν σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων ἔπειτα ἐχρήματισαν διδασκαλοὶ Μετσόβου, Τρίκκης, Ἀρίσης, Τυρνάβου, Θεσσαλονίκης, Ἀδριανουπόλεως, Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλαχού. Ὁλόκληρος οὕτω ἡ Ἑλλάς ἐξεπαιδεύετο κατὰ πρῶτον λόγον τὴν πέρα τῶν στοιχειωδῶν γραμμάτων, τὴν ἀνωτέραν, ὡς εἰπωμεν, παιδείαν, διὰ τῶν εἰς Ἰταλίαν ἐκπαιδευθέντων Ἑλλήνων διδασκάλων. Ἴδου ποῦ ὀφείλεται ἡ γένεσις, ἡ αἰξίσις, ἡ ἀθησις τῶν σχολείων τούτων, τὰ ὁποῖα, κατὰ ζῆλον Ἑλληνικόν, ὀνομάσθησαν «ἑλληνομουσεία», «γυμνάσια», «φιλοσοφικὰ σχολαί», «Ἑλληνικαὶ σχολαί», «ἀκαδημία».

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν σας ἐπὶ τοῦ ἐξῆς: «Οἱ ἀπὸ τῆς ἰς' καὶ ἰδία ἀπὸ τῆς ἠ' ἑκατονητηρίδος ἔχομεν συστηματικὴν ἐναρξιν τῆς ἀνωτέρας ταύτης παιδείας, εἶναι ἀληθές. Ὅτι ἀπὸ τῶν πρῶτων δεκαετιῶν τοῦ ἰε' αἰῶνος τὰ παιδευτικὰ πράγματα τοῦ Ἔθνους εὐρίσκονται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, εἶναι ἐπίσης ἀληθές. Ὅτι ὁμως, ὡς ἐλέχθη, εὐρισκόμεθα ἐνώπιον πνευματικοῦ χάους δύο αἰώνων, τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές: Ταπεινοὶ διδασκαλοὶ, κυρίως κληρικοὶ, ὁσονδήποτε ὀλιγογράμματοι, ἐπέτελλον τὸ ἔργον τῶν. Τὰ κοινὰ, ὅπως ἐλέγοντο, σχολεῖα, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰς scholas triviales, ὅπου ἐδιδάσκοντο τὰ «κολληνογράμματα», ἀνάγνωσιν, ψαλτήριον, Ὁρολόγιον, Ὄκτωχορον, ἄκολουθίας—ταῦτα πάντοτε ὑπῆρχον, συντηροῦντα ἔστω καὶ ὑποτυπωδῶς τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα. Οὐδέποτε δὲ ἔλειψαν καὶ νησιδὲς τινὲς ἀνωτέρας σχετικῶς παιδείας.

ΣΤ'

Ὑπὸ τοιούτους ὄρους δὲν εἶναι παράδοξον, ὅτι εὐθὺς ὡς ἤρχισεν παρασκευαζόμενος ὁ μέγας ἀγὼν ἡ ἰδέα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἶναι συνειδητῆ εἰς τὴν διάνοιαν

(12) Σπ. Λάμπρος, Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά. Τόμ. Γ'. Ἀθῆναι 1926, σελ. 42 ἐξ. Ἐπίσης «Νέος Ἑλληνομνημων» 3, 1906, 28 ἐξ., 35 ἐξ., 42 ἐξ.

τῶν πεφωτισμένων ἡγήτορων καὶ χρησιμεύει ὡς ὄπλον κατ' ἐξοχήν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Ρήγας μεταφράζει τὸ δράμα τοῦ Μεταστασιῦ «Ὀλύμπια», διότι τὴν ἀναπαράστασιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, τῆς περιωνύμου ἐκείνης ἐπιδείξεως τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἐνότητος, θεωρεῖ συμβάλλουσαν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἔθνους, ὅχι ὀλιγώτερον τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς⁽¹³⁾. Τεραστία δὲ εἶναι ἡ Ἑλληνικῶν κλασσικῶν ἀναμνήσεων θεατρικῆ δημιουργία καὶ αἱ θεατρικαὶ ἐκδηλώσεις τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὑπὸ τὴν ρίνα τοῦ σουλτάνου παίζοντα οἱ Πέρσαι τοῦ Αἰσχύλου! Ἴδου τί μὰς ἀφηγεῖται σπουδαῖος Γάλλος λόγιος, αὐτόπτης τοῦ πράγματος, ὅπερ διέφυγε τὴν μέχρι τοῦδε σχετικὴν ἔρευναν, διό καὶ παραθέτομεν τοῦτο, τόσον μᾶλλον ὅσον συνδέεται καὶ πρὸς μέγαν Ἑλληνα, τὸν θεολόγον καὶ ἑλληνιστὴν καὶ μεταφραστὴν τοῦ Μολιέρου Κωνσταντῖνον Οἰκονόμον τὸν ἐξ Οἰκονόμων:

«Τῷ 1820—ἀφηγεῖται ὁ κόμης de Marcellus—ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας, προσεκλήθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πρῶην μεγάλου ποστεινίκου Μάνου, ὅπου εὗρισκοντο ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Νικόλαος, οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουρούζη, ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας, ... ὁ ποιμενάρχης τῆς Ἐφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης, ἀνὴρ ἐξόχου κύρους εἰς τὸν κύκλον τῶν Συνοδικῶν καὶ μεγάλως φροντίζων περὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Γένους, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, τοῦ ὁποῖου τὰ διδακτικὰ συγγράμματα ἐφώτιζον τὴν ἐπιμελῆ Ἑλληνικὴν νεολαίαν. Ἐκεῖ ἔγιναν μάρτυς φιλολογικῆς ἐορτῆς: Ὁ Οἰκονόμος, ἔχων πλησίον του μαθητὴν τοῦ σχολείου τῶν Κυδωνιῶν, εἶπε πρὸς τοὺς παρευρισκομένους, ὅτι τὸ σχολεῖον περιστοιχίζεται καὶ σχεδὸν καταπιέζεται ἀπὸ τοὺς Ἀσιάτας καὶ ἔχει ἀνάγκην φρονήσεως καὶ προφυλάξεως μεγαλύτερας παρὰ τὰ ἄλλα παιδευτικὰ ἰδρύματα ὅσα ἐθεμελίωσαν οἱ συμπατριῶταί ἡμῶν. Ἀναμφιβίβως—συνεχίζει ὁ Οἰκονόμος—ἐπετράπησαν εἰς αὐτὸ αἱ παραστάσεις τῆς Ἐκάθης καὶ τοῦ Φιλοκλήτου, αἱ ὁποῖαι μόνον ἀνεκίουν τὰς ὀλίγον ἐπικινδύνους ἀναμνήσεις τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. Ἄλλ' ὅμως δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιτρέψωμεν τὴν παράστασιν τῶν Περσῶν μετὰ τοὺς ὑπανιμους τῶν πρὸς τὴν πρόσφατον ἱστορίαν μας. Ἐξορίζοντες ὅμως αὐτοὺς ἀπὸ τὸ ἀναγεννώμενον θέατρον ἡμῶν, πᾶν ἄλλο ἡ ἐκρίναμεν ὅτι ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀπομακρύνωμεν καὶ ἀπὸ τὴν διάνοισιν καὶ τὴν μνήμην τῶν σπουδαστῶν. Ἐξ ὄλων τῶν δραμάτων μας τοῦτο

δύναται εὐχερέστερον νὰ στερηθῇ τὴν γοητείαν τῆς σκηνῆς, διότι εἶναι μᾶλλον πολεμικὸς διθύραμβος πρὸς τιμὴν τῶν προγόνων μας ἢ κυρίως εἰπεῖν τραγωδία. Δι' εὐφυοῦς τῆς τῶν τρόπου ἡ διὰ μυστηρίου τινὸς τῆς Αἰσχυλείου τέχνης, θέτει ὁ Αἰσχύλος ὅλα τὰ πρόσωπα πλησίον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ξέρξου καὶ παριστάνει τὴν δόξαν τῶν Ἑλλήνων ἀνηχοῦσαν εἰς τὴν πρῶτεύουσαν τῆς ἡττημένης αὐτοκρατορίας. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν τώρα τί ἦσαν διὰ τὰς Ἀθήνας οἱ κλαυθμοὶ ἐκείνοι τῶν Περσῶν ἐπὶ τῆ συμφορᾷ τῆς Σαλαμίνας, ὅταν οἱ ὠραῖοι στίχοι τοῦ Αἰσχύλου ἐπληττον τὰ ὅλα καὶ τὰς καρδιάς τῶν θριαμβευόντων πολιτῶν εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα, καὶ ὁ ποιητὴς, διαπρέπας εἰς τὰς πρώτας τάξεις τῶν μαχητῶν, ἤρχετο νὰ διηγηθῇ τὴν νικὴν εἰς τοὺς συμπετόχους τῆς δόξης μετὰ ἀκρίβειαν ἱστορικοῦ καὶ ἐνθουσιασμὸν ἥρωος. Οὐδόλως θὰ ἀπορήσωμεν τότε ἂν μάθωμεν, ὅτι οἱ θεαταὶ ὁμοφώνως καὶ εὐγνώμονες ἐστεφάνωσαν τὸ φέρον οὐλὰς μέτωπον τοῦ Αἰσχύλου, νικητοῦ εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὴν Σαλαμίνα, εἰς τὰς Πλαταιάς, νικητοῦ ἀκόμη εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸν θεῖόν του ἄσμα. Μετὰ δὲ τὴν προεισαγωγὴν ταύτην τοῦ Οἰκονόμου ἤρχισεν ὁ μαθητὴς νὰ ἀπαγγέλλῃ τὸ Αἰσχυλεῖον ποιήμα εἰς τὸ τέλος δὲ ἐκάστης σκηνῆς ὁ Οἰκονόμος ἐξέθετε διασαφήσεις τινάς, παρατηρῶν ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἀπεμιμήθη τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου συντομύσας καὶ μεθαρμόσας αὐτὴν πρὸς τὴν δραματικὴν ποιήσιν καὶ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς τραγωδίας ἀπέρρευεν ἀπὸ τὴν ἐποποιίαν: Ὁ Ὀμηρικὸς μῦθος εἶναι εἶδος συνεχοῦς ἐπεμβάσεως τῶν θεῶν εἰς τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ τραγωδία μένει πιστὴ εἰς τὰς εὐλαθεῖς ταύτας παραδόσεις. Κατόπιν δὲ κατεδείκνυε διὰ ποιῶν θρησκευτικῶν καὶ πατριωτικῶν δεσμῶν ὁ Αἰσχύλος ἐδέσμευε τὴν προσοχὴν τοῦ θεατοῦ καὶ διεθέρμαινε μετὰ τὴν φιλοπατρῖαν τὴν ψυχὴν τῶν συμπολιτῶν τοῦ διαγράφων τὴν γενεαλογίαν τῆς φοβερᾶς ἐκείνης Περσικῆς ἡγεμονίας, τῆς ὁποίας οἱ ἀρχηγοὶ κατὰ μὲν τὴν ἐπιδρομὴν φαίνονται θριαμβευόντες, ἀλλ' εἰς τὴν πέμπτην πρᾶξιν φεύγουν ἐν ὄλῃ τῇ ἀτιμίᾳ τῆς ἡττῆς καὶ τοῦ θανάτου. Καὶ οἱ κλαυθμοὶ τοῦ Ξέρξου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀποτελοῦν ἄλλον πάλιν ἔπαινον τῶν νικητῶν. Ἄλλ' οἱ μακροὶ οὔτοι θρήνοι, ἰδιάζοντες εἰς τὰ ἦθη τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν, ἐφάνησαν εἰς τινὰς κριτικὸς ὀλίγον ἄξιοι βασιλέως καὶ ἐπομένως τοῦ Αἰσχύλου· ἀλλ' ἄς μὴ λησμονώμεν ὅτι ὅλαι αἱ ταπεινώσεις τοῦ Ξέρξου ἀποτελοῦν ἔπαινον τῆς δόξης τῶν ἀντιπάλων του, καὶ ἴδια τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηναίων, ὅστις οὐδόλως ἀπηξίωεν νὰ ἀκούη μεγεθυνομένης τῆς ἀδυναμίας τῶν ἐ-

(13) Ε. Π. Φωτιάδης εἰς «Ἑλληνικά Γράμματα» 1, 1927, 252 ἔξ.

χθρῶν του καὶ νὰ γελᾷ ἐνίστε δι' αὐτάς. Ὁ Αἰσχύλος ἤνοιξε νέον δρόμον εἰς τὴν δομὴν τῆς ποιήσεως, παραλιπὼν τὴν ἥρωϊκὴν ἀπλοότητα τοῦ Ὀμήρου καὶ τὸ διδακτικὸν τοῦ Ἡσιόδου, καί, ἀποκλίνας μᾶλλον πρὸς τὴν λύραν τοῦ Πινδαροῦ, ἐξέφρασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας». Καὶ ἐπιλέγει ὁ Marcellus τὰ ἐξῆς σπουδαία διὰ τὸ θέμα ἡμῶν: «Καὶ μετὰ δύο χιλιάδας ἐτῶν αἱ ἐμπνεύσεις αὐταὶ ἔμελλον νὰ συντελέσουν ὅπως πάλλεται ἡ καρδία καὶ διαθερμαίνεται ἡ γενναϊότης τῶν ἀπογόνων τοῦ Αἰσχύλου, φωτιζομένων πάντοτε ὑπὸ τῆς αὐτῆς διαλέκτου ἐχούσης λέξεις εὐήχους, οἱ ὅποιοι καταπιεζόμενοι ὑπὸ τῆς αὐτῆς Ἀσιατικῆς φυλῆς ἀναμένουν νέον τινὰ Ἀλέξανδρον πρὸς ἐκδίκησιν. Μόλις δὲ παρήλθον ὀλίγοι μῆνες μετὰ τὴν συγκέντρωσιν αὐτῆν, οἱ Μουρούζαι ἀπεκεφαλίσθησαν, ὁ Ἐφέσο ἀπηγχορίσθη, ὁ Μάνος ἀπέθανεν εἰς ξένην γῆν, ὁ μαθητὴς τῶν Κυδωνιῶν ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Οἰκονόμος ἔτερματισε πρὸ μικροῦ τὸ μακρὸν καὶ εὐεργετικὸν στάδιον εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἀπελευθερωθεισῶν Ἀθηνῶν»⁽¹⁴⁾

★

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν Ρήγαν, βλέπομεν ὅτι τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου κρίνει γαλθανίζουσαν δύναμιν, ὅθεν καὶ παρασκευάζει πρὸς διανομὴν εἰς τοὺς δούλους τὴν ἐξ ἀρχαίου ἐν Βιέννῃ δακτυλιολίθου εἰκόνα τοῦ Μακεδόνο, ὁ ὅποιος καθ' ὅλους τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὑπῆρξεν εἰδῶλον ἥρωος διὰ τὸν Ἑλληνισμόν: Μεταχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἱστορίας εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ θρόλου ὁ Ἀλέξανδρος—καὶ τοῦτο ἀκριβῶς δεικνύει ὅτι κατέστη «ἐθνικός» ἥρωος, ὁ καθ' ἑξοχὴν «ἐθνικός» ἥρωος—ὑπῆρξεν ὁ κρίκος τῆς Ἑλληνικῆς, τῆς Ἑλληνιστικῆς, τῆς μέσης καὶ τῆς νεωτέρας πορείας τοῦ ἔθνους, διασταυρώσας εἰς τὴν φερώνυμον «φυλλάδα», τὴν «Φυλλάδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου», τὴν λογίαν καὶ τὴν δημῶδη παράδοσιν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ διαφῶσις τῶν δούλων «διὰ καλῶν βιβλίων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων» ἦτο μία τῶν προθέσεων τοῦ πρωτομάρτυρος, τὴν ὁποίαν θαυμασιῶς ἔπειτα ἐξετέλεσεν ὁ Κοραῖς, «ὅλος παιδεία, ὅλος ἐλευθερία, ὅλος Ἑλλάς» κατὰ τὸν καθηγητὴν Χαριτωνίδην, κατέχων κατὰ τὸν Θερεϊανὸν παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν οἶαν θέσιν ὁ Montaigne παρὰ τοῖς Γάλλοις, ὁ Βάκων παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς, ὁ Thomasius καὶ ὁ Lessing παρὰ τοῖς Γερ-

μανοῖς. Καὶ ἡ σημαία δὲ τῶν ἐπαναστατῶν, τὴν ὁποίαν ὤριζεν ὁ μέγας Θεσσαλὸς εἰς τὸ πολιτικὸν του σύνταγμα, τὴν «Νέαν Πολιτικὴν Διοίκησιν», ἔφερε τὸ ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους «μὲ τρεῖς σταυροὺς ἐπάνω εἰς χαρακτηριστικὸν συνδυασμὸν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸν μέσον καὶ νεώτερον Χριστιανικὸν Ἑλληνισμόν. Δικαιολογῶν δὲ τὸ ἐν τῶν τριῶν χρωμάτων τῆς σημαίας ταύτης, τὸ πορφυροῦν, ἔγραφεν ὁ Ρήγας εἰς τὸν ἀρχαῖον καὶ μεσαιωνικὸν Ἑλληνικὸν ἀναφερόμενος ὁμοιον: «Τὸ κόκκινον σημαίνει τὴν αυτοκρατορικὴν πορφύραν καὶ αὐτεξουσίτητα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ· τὸ ἐμεταχειρίζοντο οἱ προπάτορές μας ὡς ἔνδυμα πολέμου, θέλοντες νὰ μὴ φαίνωνται αἱ πληγὰς ὅπου ἔτρεχον αἷμα διὰ νὰ μὴ δειλοῦν οἱ στρατιῶται».

Λίαν δὲ χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι αὐτῆς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας προηγήθη ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία, ἡ ὁποία τὰς Ἀθῆνας καὶ τὸ Πήλιον ὤριζεν ἔδρας ἀρχαιολογικῶν καὶ φιλολογικῶν ἔρευνῶν, προπαρασκευαστικῶν τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως. Ἡ γλαυὴ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ αἱ εἰκόνας τοῦ Κεντάυρου καὶ τοῦ Ἀχιλλέως ἦσαν τὰ ἱερὰ σύμβολα τῆς ἐπιστημονικῆς ἄμα καὶ ἐθνικῆς ταύτης ἑταιρείας. Καὶ γίνεται ἔπειτα ἡ Ἀθηνᾶ τὸ σύμβολον τῶν σφραγιδῶν τοῦ Ἀγῶνος, καὶ Ἀθηνᾶ ὀνομάζεται μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐν τῶν νομισμάτων τοῦ πρώτου τῆς Ἑλλάδος κυβερνήτου,—τῶν νομισμάτων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ Καποδίστριας ἐπέθεσεν ὡς σύμβολον τὸν φοῖνικα ἀνατρέχον εἰς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τοὺς μύθους διὰ νὰ ἀνεύρη τὸ πᾶν τὸ συμβολίζον τὴν ἐκ τῆς τέφρας ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους.

Δὲν ὑπάρχει ὠραιότερον δεῖγμα τοῦ συνδέσμου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος πρὸς τὴν νεωτέραν τῆς Ἐπαναστάσεως παρὰ τὸ ἀνέκδοτον τὸ φερόμενον κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπερ διέσωσαν ὁ Σπ. Λάμπρος καὶ ὁ Βλαχογιάννης. Τῶν Τούρκων ἔχουν ἐξαντηθῆ πλεον τὰ ἐφόδια καὶ χάριν κατασκευῆς σφαιρῶν ἀποσποῦν τὸν μόλυβδον τὸν συνδέοντα τοὺς ἀρχαίους λίθους, συντελοῦντες οὕτω εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀρχαίων μνημείων. Ἄλλ' οἱ πολιορκηταὶ τῆ εἰσηγήσει ἐνὸς ἀποστέλλον εἰς τοὺς Τούρκους μόλυβδον, τὸν ὅποιον μετ' ὀλίγον θὰ δεχθῶν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των,—ἀρκεῖ νὰ μὴ καταστραφοῦν τὰ πάτρια μνημεῖα. Ὁ εἰς οὗτος, ὁ ὅποιος ἐθεώρει τὰ μνημεῖα τοῦ ἱεροῦ παρελθόντος πράγοντα τὴν ἐλευθερίαν ὄχι ὀλιγώτερον τῆς σφαίρας, ἦτο ὁ Κυριακὸς Πιττάκης, ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν γενικὸς ἔφορος ἀρχαιοτήτων.

Καὶ ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

(14) Comte de Marcellus, Les Grecs anciens et les Grecs modernes. Paris 1861, σελ. 227 ἐξ.

θά σαλπίζον τὸ ἐγερτήριον ἀπὸ τὸ γενικὸν στρατόπεδον τοῦ Ἰασιού, θὰ ἐκκαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν Ἑλλήνων τὴν λογίαν παράδοσιν, ἣ ὅποια συνετέλεσεν εἰς τὰ ἔνδεκα μεγάλα κινήματα διαρκούσης τῆς Τουρκοκρατίας καὶ προσέθεσε τὸ βάρος τῆς εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἰδέαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἥτις διὰ μέσου τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνάγεται εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν Ἐλευθερίαν» τῶν Ἑλλήνων τοῦ ε' αἰῶνος⁽¹⁵⁾. «Ἄς καλέσωμεν λοιπόν, ἐκ νέου, ὧ ἀνδρεῖοι καὶ μεγαλόψυχοι Ἕλληνες, τὴν ἔλευθερίαν εἰς τὴν κλασσικὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος!—λέγει ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ἄς συγκροτήσωμεν μάχην μεταξὺ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερμοπυλῶν! Ἄς πολεμήσωμεν εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων μας, οἱ ὅποιοι διὰ νὰ μᾶς ἀφήσωσιν ἔλευθέρους ἐπολέμησαν καὶ ἀπέθανον ἐκεῖ! Τὸ αἷμα τῶν τυράννων εἶναι δεκτὸν εἰς τὴν σκιάν τοῦ Ἐπαμεινώνδου...».

Τὴν 24ην Μαρτίου τοῦ 21 ὁ γηραιὸς ἠγεμὼν καὶ στρατηγὸς τῆς Μάνης Πέτρος Μαυρομυχάλης ἐτέλεσεν ἕξω τῶν Καλαμῶν δοξολογίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Μετὰ τὴν δοξολογίαν πρῶτος ὁ Πετρόμπεης μὲ σταθερὰν καὶ δυνατὴν φωνὴν ὠρκίσθη εἰς ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν τὸν ὄρκον τῶν Ἀθηναίων ἐφήθων: «Οὐ καταισχυνῶ—εἶπεν ὁ γέρον—τὰ ὄπλα, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ᾧ ἂν στοιχῶ ἄμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν».

Ἴδου πόσον ἡ λογία παράδοσις εἶχε γίνεαι ἔν μετὰ τῆς ψυχῆς τῶν Ἑλλήνων!

Καὶ ὁ Νικηταρᾶς, μαχόμενος ἐναντίον τῶν Τούρκων, μάχεται ἐναντίον τῶν «Περσιάνων», ταυτίζων παλαιούς καὶ νέους ἐπιδρομείς⁽¹⁶⁾.

Καὶ τῶν ναυτικῶν νήσων οἱ θαλασσινοὶ καὶ οἱ θαλασσινοὶ τῶν λιμένων δὲν ἔδιδον εἰς τὰ πλοῖα τῶν σύγχρονα δνόματα, καίτοι πολλὰ τοιαῦτα ἠρωικά τότε ὑπήρχον. Ἄλλ' ὀνόμαζον τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, Λυκοῦργον, Θρασύβουλον, Τιμολέοντα, Ἐπαμεινώνδαν, Περικλέα, Φιλοποίμωνα, Κίμωνα, Τηλέμαχον, Ἀγαμέμνονα, Λεωνίδα, Θεμιστοκλέα, Διομήδην, Ἀχιλλέα, Σόλωνα, Ἡρακλέα, Ποσειδῶνα, καὶ ἄλλα, δνόματα συνδέοντα τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα πρὸς τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἀφειρητῆσαν. Καὶ αὐτὰ τὰ θαπτιστικὰ δνόματα τὰν καὶ τὰ ἐπιθετὰ πρὸς τὸ ἀρχαιοπρεπέστερον μετέβαλλον. Ἡ λογία παράδοσις ὑ-

ψώνει τὸ Ἔθνος εἰς ὅτι πάντοτε ἦτο: Εἰς λαὸν τοῦ λόγου, τῆς παιδείας, τῆς ἔλευθερίας⁽¹⁷⁾.

Ζ'

Χάρις εἰς τὴν λογίαν παράδοσιν συνητῶντο εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα αἱ συμπάθειαι καὶ τῶν αὐστηροτάτων ἀπολυταρχικῶν καὶ τῶν φιλελευθερωτάτων δημοκρατικῶν τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἄκροι ὑπέρμαχοι τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀντιδράσεως, ὡς ἐκ τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς θέσεως τῶν ὑπέρμαχοι τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, θασοίλεις ὅπως Λουδοβίκος ὁ Α' τῆς Βαυαρίας καὶ Γουλιέλμος ὁ Α' τῆς Βυτεμβέργης, πολιτικοὶ ἀντιδραστικώτατοι ὅπως ὁ Σατωβριάνδος, ὁ Bonald, ὁ ἀβθαῖς de Genoude, συνητῶντο εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος συμπάθειαι μὲ τοὺς κορυφαίους τῆς φιλελευθερίας καὶ ἐπαναστατικῆς Εὐρώπης ἄνδρας, τὸν Βενιαμὶν Constant, τὸν Βερνανζέρον, τὸν Σανταρόζαν, τὸν Φουά, τὸν Burdett.

Καὶ τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον τοῦτο τῆς τότε Εὐρώπης γεγονὸς ἦτο κατ' οὐσίαν φυσικὴ καὶ λογικὴ ἀκολουθία τοῦ ὑψηλοτέρου ἱστορικοῦ χαρακτήρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως: Ὅχι ἀρχαὶ ἐφιλοσοφικῆς σχολῆς ἢ αἰρέσεως, ὄχι παναστασιακὰ ἰοασθήποτε πολιτικῆς ἢ ἀνατρεπτικαὶ ροπαὶ ἰοασθήποτε πολιτικῆς ἢ κοινωνικῆς μερίδος ἢ κόμματος κοινοβουλευτικοῦ, ἀλλ' ἀγῶν ὀλοκλήρου ἱστορικοῦ κόσμου εἰς ὅλην τὴν ἰδεώδη μεγαλοπρέπειαν τοῦ εἴλκεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ βλέμμα καὶ τὴν προσοχὴν ὀλοκλήρου τῆς ἱστορικῆς νοοῦσης καὶ συναισθηνομένης ἀνθρωπότητος.

Συνήπτετο ἀγῶν ὑπὲρ ἔλευθερίας καὶ ὑπὲρ ἱστορικῶν δικαιωμάτων—εἰς τὴν ἀρίστην ἐρμηνείαν τοῦ ὄρου—εἰς χώραν, τῆς ὁποίας πᾶσα σχεδὸν γωνία ἔφερεν εἰς τὴν μνήμην τὰς λαμπροτάτας τῶν σελίδων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, εἰς χώραν ὅπου «οὐδεμία ὑπῆρχε πέτρα μὴ ἔχουσα ὄνομα, κανὲν ρεῖθρον, καμία πηγὴ μὴ ἐξυμνηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἱστορίας», ὅπου «αἱ σκιαὶ τῶν μεγάλων νεκρῶν πλανῶνται εἰς πάντα θράχον, εἰς ἐκάστην παραλίαν, εἰς ἐκάστην κοιλάδα», ὅπου, κατὰ τὴν ἐκφραστικωτάτην ρῆσιν τοῦ πρώτου ἀνθρωπιστοῦ, τοῦ Κικέρωνος, «ὀποδῆποτε βαδίζομεν ἑτοίμεν τὸν πόδα ἐπὶ τινος ἱστορίας».

Ε. Π. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

(15) Ε. Π. Φωτιάδου: Ἡ ἐνότις τῶν Ἑλλήνων. Ἀθήναι 1950, σελ. 129 ἔξ.

(16) Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων Βυζαντινῶν χρόνων ἀναγωγή τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπιδρομῶν εἰς ἀρχαϊκά. Βλ. Κ. Ἀμαντον εἰς «Ἑλληνικά» 2, 1929, 97 ἔξ.

(17) Ἀ. Ἀ. Χ. Ἀναργύρου, Τὰ Σπετσιωτικά. Τόμ. Α'. Ἀθήναι 1861 (πολλαχοῦ ἐν τῇ μακρᾷ εἰσαγωγῇ). Βλ. καὶ [F. Didot], Notes d' un voyage fait dans le Levant en 1816 et 1817. Paris (1821), σελ. 386.

ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΧΩΡΙΟ PESTALOZZI

Το «Παιδικό χωριό Pestalozzi», βρίσκεται στο Trogen της Έλβετίας και οι κάτοικοί του αποτελούνται αποκλειστικά από παιδιά. Μεταξύ των παιδιών αυτών είναι και τριαντάδυο Έλληνόπουλα.

Το σύστημα του Pestalozzi και η σκέψις του να μαζέψει κατά το παρελθόν παιδιά από πόλεις και χωριά κατεστραμμένα από τον πόλεμο, συγχρόνως δέ και τα λόγια ενός Έλβετου φιλοσόφου, «ότι είναι άμαρτία να σώζει κανείς παιδιά από το λιμό και την δυστυχία της εποχής, χωρίς να φροντίζει για την ψυχή τους και το πνεύμα τους» ενέπνευσε μερικούς ανθρώπους να φροντίσουν και εκείνοι με την σειρά τους για τα παιδιά του τελευταίου πολέμου. Μ' αυτόν τον τρόπο, από το 1945, επάνω σε ένα καταπράσινο λόφο, χίλια μέτρα ψηλά, είναι σκορπισμένα ξύλινα σπίτια που όλα μαζί κλείνουν στην άγκυλιά τους εκατοντάδες παιδιά από όλη την Ευρώπη που ξέχασαν κάθε έχθρότητα μεταξύ τους και που βροῦσαν εκεί οικογενειακή ζεστασιά και αγάπη και που ξμαθαν ότι ο **Κόσμος ήμπορεί να ζῆ ἀδελφωμένα και εὐτυχισμένα ἀνεξάρτητα τοῦ ποῦ γεννήθηκε ὁ καθένας, ποιά γλῶσσα μιλάει και τί θρησκεία ἔχει.** Αυτή είναι η κεντρική ιδέα των ανθρώπων αυτών.

Ξέρετε τώρα τί είδους παιδιά άπετέλεσαν την κοινωνία αυτή;

Παιδιά που γνώρισαν την τελεία εγκατάλειψη, που είδαν το θάνατο να τους παίρνει ὅ,τι πιο αγαπητό είχαν πάνω στη γῆ. Παιδιά κνηγνημένα που γνώρισαν την προσφυγιά και την πείνα, παιδιά που πολέμησαν, ὅπως της Βαρσοβίας, που είδαν τα μάτια τους την κόλασι των βομβαρδισμών, που σκότωσαν και που είδαν τους γονεῖς των να τυφεκίζονται, τα σπίτια των να καίγονται και με δυο λόγια, παιδιά ίδια με γέροντες που ἔχουν δῆ ὅλη την ἀθλιότητα της ζωῆς και που δέν τους ἐν-

διαφέρει τίποτα πλέον. Θά ἤμπορητε να καταλάβετε τώρα τί εὐθύνη ἀνέλαβαν ὄλοι ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, που εἰργάσθησαν και ἐργάζονται ἀκόμη και σήμερα. Ἡ ἱκανοποίησης τους ἔδωσε και τους δίδει δύναμι, ὅτι δημιουργοῦν ἄνθρώπους ἀπό τὰ ράκη που παρέλαβαν, ἄνθρώπους ἱκανούς αὖριο να ἀποτελέσουν στελέχη στην ἴδια τους την Πατρίδα και να μεταδώσουν με την σειρά τους στο χωριό τους τὸ πνεῦμα και τὰ ἰδεώδη που διδάχθηκαν και που ἔζησαν στο χωριό Pestalozzi.

Δεκαέξι Έλληνόπουλα από ὅλη την Ελλάδα και ἄλλα τόσα ἀργότερα ἀπετέλεσαν, μαζί με τὰ τόσα ἄλλα παιδιά, μέλη σ' αὐτή την κοινωνία.

Ἐκτός από ὠρισμένους νόμους που πρέπει να ἀκολουθοῦν ὄλα τὰ σπίτια για να ὑπάρχει ἡ ἁρμονία της κοινῆς συμβιώσεως, κάθε σπίτι ἔχει ἀπόλυτη ἐλευθερία να ἀνατρέφει τὰ παιδιά του, με τῆ μητρική γλῶσσα της Πατρίδας του και τὰ ἦθη και ἔθιμα των Πατέρων του. Τὸ δὲ ἐκπαιδευτικό πρόγραμμα γίνεται και αὐτὸ ἐπὶ τῆ βάσει του ἐπίσημου προγράμματος κάθε κράτους.

Σὲ κάθε σπίτι την οικογένεια ἀποτελοῦν οἱ γονεῖς, ζευγάρι παιδαγωγῶν, μιὰ βοηθός, δηλαδή μιὰ μορφωμένη κοπέλλα, ἡ ὅποια είναι ἱκανὴ να βοηθᾷ και την μητέρα στο νοικοκυριό και τὸν πατέρα στα μαθήματα, ἄλλα και τους δυο στην διαπαιδαγώγησι των παιδιῶν. Τὰ παιδιά είναι δεκαέξι σὲ κάθε σπίτι, ἀγόρια και κορίτσια.

Τὸ κάθε σπίτι ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ὑπνοδωμάτια, την τάξι, την τραπεζαρία, κουζίνα, λουτρό και ἕνα μεγάλο δωμάτιο για παιχνίδια και γυμναστική. Τὸ πλούσιμο τὸν ρούχων γίνεται σὲ μεγάλα ἠλεκτρικὰ πλυντήρια, τὸ δὲ μαγειρέυμα σὲ κοινὴ κουζίνα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο δέν ὑπάρχει ὑπηρεσία στο σπίτι. Τῆς δουλειῆς κάνουν τὰ παιδιά με τους γονεῖς και τῆ βοηθό.

Μετὰ τὴ δυστυχία καὶ τὴν ἀθλιότητα ποὺ ζοῦσαν τὰ παιδιά μας ἐδῶ, βρέθηκαν σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον ὅπου βασιλεύει ἡ ἐμπιστοσύνη, ἡ καλὴ διάθεσις καὶ ἡ ἀνεσις φυσικά. Δὲν ἤμπορῶ νὰ σᾶς περιγράψω τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀπληστία τῶν παιδιῶν αὐτῶν νὰ δοκιμάσουν κάθε καινούργιο ποὺ συναντοῦσαν. Ἐπειτα ἀπὸ ἡμέρες ποὺ χρειάσθηκαν γιὰ νὰ συνηθίσουν, ἄρχισε κάθε παιδί μὲ τὸν τρόπο του νὰ ἀντιδρᾷ. Τὸ πενασμένο ποὺ ἔτρωγε, ἔτρωγε καὶ πρὶν φύγῃ ἀπὸ τὸ τραπέζι ἐκλεβε ψωμί καὶ τὸ ἀποθήκευε κάτω ἀπὸ τὸ στῶμα του ἢ τὸ ντουλάπι του, μήπως ἔλθῃ στιγμή καὶ πεινάσῃ πάλι. Ἄλλο ποὺ εἶχε τὴν μανία νὰ καταστρέφῃ ὅ,τι βρῖσκει, ἐγύρισε μιὰ φορὰ ἓνα κλειδί τοῦ καλοριφέρ καὶ ἀπὸ ἀφάνταστη, τυχαία σύμπτωσι προλάβσαμε τὸ τίναγμα τοῦ σπιτιοῦ στὸν ἄερα. Ἄλλο ποὺ παρακολουθοῦσε τὴ ζωὴ μὲ μιὰ συνεχῆ φρικτὴ προσοπίδα ἀπαθείας στὸ πρόσωπό του χωρὶς νὰ λαμβάνῃ μέρος σὲ καμμιά χαρὰ ἢ λύπη. Ἄλλο ποὺ ἀπὸ τὴν ἔλλειψι ἀγάπης ἐμαραίνεται ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Ἄλλα ποὺ ὄλο ἔτρεχαν, ποὺ κάθε τους κινήσις ἦταν σπασμωδική, ποὺ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ συγκρατήσουν τίς συγκινήσεις τους. Μέσα στὸ κλάμα τους ἔβαζαν φωνές. Πάρα πολλὰ παραδείγματα θὰ ἤμποροῦσα νὰ σᾶς πῶ, γιατί καταλαβαίνετε, ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δικά μας παιδιά σ' ὄλα τὰ σπίτια παρουσιάζονται τέτοιου εἴδους ἀντιδράσεις. Θὰ σᾶς πῶ ἓνα παράδειγμα ἑνὸς παιδιοῦ ἀπὸ τὴν Πολωνία, γιατί ἀξίζει τὸν κόπο.

Ὅταν ἔφθασαν στὸ Pestalozzi τὰ Πολωνάκια, τὴν τρίτῃ ἡμέρα ἓνα ἀπ' αὐτὰ ξύπνησε τὴν νύκτα, ἀνέθηκε στὴν τάξι του καὶ κλειδώθηκε. Ἐμεινε δώδεκα ὀλόκληρες ὥρες κλεισμένο μέσα. Κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ ἐνοχλήσῃ. Ὅλοι περίμεναν ἀπ' ἔξω καὶ φαντάζεσθε τὴν ἐκπληξί τους, ὅταν μετὰ ἀπὸ τόσες ὥρες ξανάνοιξε τὴν πόρτα καὶ βρέθηκαν πρὸ τοῦ ἔξῃς θεάματος: Στους δύο πίνακες τῆς τάξεως μὲ ἀφάνταστὴ παραστατικότητά καὶ καλλιτεχνία, σὲ σκότισο ἀπεικονίζετο ἡ μάχη τῆς Βαρσοβίας, ζωγραφισμένη μὲ χρωματιστὲς κιμωλίες. Διάφοροι ἐπισκέπται προσέφεραν ὑπέρογκα ποσὰ γιὰ νὰ ἀγο-

ράσουν τοὺς δύο πίνακες. Ὁ Πολωνὸς δμως πατέρας δὲν τοὺς ἔδωσε. Θέλετε νὰ μάθετε καὶ γιὰ τὸ παιδάκι αὐτό; Ἔγινε τέλειος κηπουρὸς καὶ μαραγκός, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ξανάπιασε μολύβι στὸ χέρι του γιὰ νὰ ζωγραφίσῃ.

Σᾶς ἀνέφερα αὐτὸ τὸ περιστατικὸ γιὰ νὰ ἀντιληφθῆτε σὲ τί ψυχικὴ ἀναστάτῃσι βρέθηκαν αὐτὰ τὰ παιδιά. Τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ παρουσίασε ἓνα μεγάλο ψυχολογικὸ πρόβλημα ποὺ ἔπρεπε μὲ ὑπερβολικὴ λεπτότητα ἐκ μέρους τῶν παιδαγωγῶν, ποὺ τὰ παρακολουθοῦσαν ἡμέρα καὶ νύκτα, χωρὶς ὑπερβολὴ νὰ τὰ κάνουν νὰ πειθοῦν ὅτι ἡ ζωὴ ποὺ πέρασαν ὡς ἐκείνη τὴν ἡμέρα δὲν ἦτανε παρὰ ἓνας κακὸς ἐφιάλτης καὶ πὼς αὐτά, ὅπως τόσα ἄλλα παιδιά στὸν κόσμῳ, εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ζήσουν εὐτυχισμένα καὶ νὰ ἀπολαύσουν κάθε χαρὰ τῆς ζωῆς. Ἡ ὑπομονὴ ἦταν τὸ σπουδαιότερο ὄπλο γιὰ νὰ βοηθηθοῦν αὐτὰ τὰ παιδιά. Κάθε λεπτὸ τῆς ἡμέρας τους ἔπρεπε νὰ παρακολουθῆται μὲ τρόπο, ὥστε αὐτὰ μὲν νὰ μὴ καταλαβαίνουν τίποτα, οἱ γονεῖς δὲ νὰ ἤμποροῦν νὰ μελετοῦν τὰ παιδιά, γιατί ἀκριβῶς τίς ὥρες αὐτὲς ποὺ ἦσαν μόνον τους καὶ ἐλεύθερα ἔδειχναν τὸν πραγματικὸ τους χαρακτήρα. Ἔτσι ἦσαν εἰς θέσι νὰ ἐφαρμοζοῦν σὲ κάθε παιδί διαφορετικὸ τρόπο διαπαιδαγωγήσεως. Καὶ ἡ παραμικρὴ βιασύνη—ἂν ἤμπορῆ νὰ λεχθῆ—δηλαδή ἂν ὁ γονεὺς νόμιζε ὅτι τὸ παιδί ἦταν εἰς θέσι νὰ τιμωρηθῆ γιὰ κάτι ποὺ ἔκανε καὶ ὁ χαρακτήρας του δὲν ἐπέτρεπε τέτοια λύσι, τότε ὄλα ὅσα εἶχανε ἐπιτευχθῆ μέχρις ἐκείνη τὴν στιγμή πηγαιναν χαμένα καὶ ἔπρεπε νὰ ξαναρχίσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀρχή. Μῆνες καὶ μῆνες πέρασαν γιὰ νὰ ἤμπορέσουν αὐτὰ τὰ παιδιά νὰ μποῦν σὲ μιὰ σειρά καὶ νὰ σχηματίσουν μιὰ οἰκογένεια ὄλα μαζί.

Τὰ παιδιά μας ὄλο τὸ πρωὶ εἶναι ἀτησχολημένα μὲ τὰ μαθήματά τους στὴν Ἑλληνικὴ. Τὸ ἀπόγευμα παρακολουθοῦν τὰ κοινὰ μαθήματα ὅπου ὄλα τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ εἶναι μοιρασμένα σὲ ὀμάδες. Γερμανικὰ, μουσικὴ, χειροτεχνία, ραπτικὴ, ξυλουργικὴ, πρακτικὴ μηχανικὴ, κηπουρικὴ καὶ ἄλλα μαθήματα εἶναι αὐτὰ ποὺ τοὺς διδάσκουν εἰδικοὶ καθηγηταί. Σ' αὐ-

τὰ τὰ κοινὰ μαθήματα δίδεται μεγάλη σημασία, γιατί εἶναι ἡ καθημερινὴ εὐκαιρία συναναστροφῆς ὄλων τῶν παιδιῶν μαζί. Συγχρόνως ὁμως δίδεται στὰ παιδιά ἀπόλυτη ἐλευθερία νὰ ἐκλέξουν μόνα τους τί θὰ τοὺς ἐνδιέφερε περισσότερο, ὥστε μὲ τὴ βοήθεια τῆς Διευθύνσεως νὰ ἐκπαιδεύθουν εἰδικώτερα σ' αὐτό. Ἐὰν μεταξὺ τῶν παιδιῶν ὑπάρξουν μερικά, τὰ ὁποῖα ἀγαποῦν τὰ γράμματα, τοὺς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξακολουθήσουν τὶς σπουδές τους. Ἦδη σήμερα ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὰ φοιτοῦν εἰς τὸ Γυμνάσιο τοῦ Trogen.

Γενικὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σύστημα καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν, ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα πού θὰ βρεθοῦν ἐκεῖ, εἶναι ἡ προετοιμασία στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Οἱ παιδαγωγοὶ ἔχουν ὑποχρέωσι νὰ ἀναπτύξουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν γιὰ κάθε κλάδο πολιτισμοῦ καὶ νὰ τὰ κάνουν ἱκανὰ νὰ ἐκτιμοῦν κάθε προσπάθεια τῶν συντρόφων τους. Πρέπει νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθέρως ἀτομικότητος καὶ νὰ καλλιεργήσουν τὴν κοινωνικὴ εὐθύνη. Μέλῃ σήμερα στὴν παιδικὴ κοινωνία καὶ ὀπλισμένα αὐριο μ' αὐτὰ τὰ ἐφόδια θὰ παραδοθοῦν ἔτοιμοι πλέον πολῖται εἰς τὴν Πατρίδα τους, ὑγιεῖς σωματικὰ καὶ πνευματικὰ.

Ὁ χώρος δὲν μὲ παίρνει γιὰ νὰ ἐπεκταθῶ περισσότερο στὴν ἐργασία πού ἐπιτελεῖται στὸ χωριὸ Pestalozzi καὶ στὰ ἀποτελέσματα πού ἔφερε μέχρι σήμερα. Ἐκδίδεται ὁμως μιά μικρὴ ἐφημεριδοῦλα πού συντάσσουν μόνα τους τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ εἰκονογραφοῦν καὶ τυπώνουν. Ἐχῶ μπροστά μου τὸ 12ο τεῦχος, στὸ ὁποῖον ὡς θέμα τοὺς ἐδόθη «Οἱ τρεῖς ἐπιθυμίες μου». Ξεφυλλίζοντας τὶς σελίδες του, πού εἶναι γραμμένες σὲ ὅλες τὶς γλῶσσες, ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ, ὅτι τὰ παιδιά αὐτὰ οὔτε ἐπ' ἐλάχιστον ἐλησιόνησαν τὸν τόπο τους, ἀλλὰ ἐπίσης διαπιστώνεται ὅτι οἱ παιδαγωγοὶ των κατάφεραν ὥστε τὰ παιδιά νὰ μὴ ξεφύγουν καθόλου ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σπιτιοῦ τους. Δηλαδή τὰ περισσότερα ζητοῦν νὰ ἐκλέξουν ὡς ἐπάγγελμα στὴ ζωὴ τους αὐτὸ πού ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἔζησαν στὸ χωριὸ τους καὶ μέσα στὴν οἰκογένειά τους. Ἄλλο παιδί ἐ-

πιθυμεῖ νὰ γίνῃ ζαχαροπλάστης, ἄλλο γεωργός, ἄλλο μαραγκὸς κ.ο.κ.

Τελειώνοντας θὰ σᾶς παρουσιάσω τὶς τρεῖς ἐπιθυμίες ἑνὸς κοριτταιοῦ, τῆς Ἄνας Βαστάκη, ἡλικίας 16 ἐτῶν, πού ἀπαντᾷ στὸ ἐρώτημα «οἱ τρεῖς ἐπιθυμίες μου».

—Κάθε ἄνθρωπος στὸν κόσμο θέλει νὰ ἔχη κάτι. Φτωχὸς ἢ πλούσιος, μεγάλος ἢ μικρός.

Ἐμένα οἱ ἐπιθυμίες μου εἶναι πολλές, ἀλλὰ τρεῖς οἱ σπουδαιότερες.

Πρῶτα ἡ εἰρήνη. Κάθε φορὰ πού σκέφτομαι νομίζω ὅτι κάποιος ἀκούει τὴν σκέψι μου καὶ μετὰ ἀπὸ καιρὸ θὰ γίνῃ.

Ἄν ἦταν στὸν κόσμο εἰρήνη θὰ ζοῦσαν τόσο ἄνθρωποι καὶ μαζί ὁ μπαμπᾶς μου πού τὸν ἔχασα, ὅταν ἦμουν μικρὸ παιδί ἀκόμα, τὸν καιρὸ πού ἤρθαν οἱ Ἴταλοι στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν κάψανε ζωντανό. Σκέφτομαι ὅτι χωρὶς τὴν εἰρήνη δὲν ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ τίποτα στὸν κόσμο.

Τί τρομερὸ πού εἶναι νὰ ἀκούς τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ τὶς τουφεκιές πού πέφτουν βροχῆ. Τί καταστροφῆς ἔγιναν καὶ τί σαραχτικὸ ὅταν παίρνουν τὰ κορίτσια μὲ τὴ βία ἀπὸ τῆς μάνας τὴν ἀγκαλιά καὶ γίνονται τόσα ἄλλα κακουργήματα πού ἔχει ὁ πόλεμος.

Ἐνῶ ὅταν εἶναι εἰρήνη τί ὠραία πού εἶναι. Ὅλα ἤσυχα. Ζῆ ὁ καθένας εὐτυχισμένα στὸ σπῆτι του καὶ δὲν ἔχει νὰ σκεφθῆ τὸν τρομερὸ πόλεμο, μὴ τοῦ πάρουνε τὸ παιδί του ἢ τὰ πράγματά του.

Ποτὲ δὲν ξεχνῶ ὅταν κάνω προσευχὴ νὰ πῶ: Καὶ κάνε νὰ γίνῃ στὸν Κόσμο νὰ ζοῦμε εὐτυχισμένα καὶ εἰρηνικά.

Ἡ δευτέρη ἐπιθυμία μου εἶναι νὰ γυρίσω στὰ πῆ μικρὰ μου χρόνια. Τὸν καιρὸ πού ἤμαστε ὄλοι μαζί στὸ σπῆτι μου, μὲ τὸν μπαμπᾶ μου, τὴν μαμά μου καὶ τὰ ἀδελφία μου. Τί ὠραία πού ἦταν. Τὰ πῆ εὐτυχισμένα χρόνια τὰ πέρασα τὸν καιρὸ πού ζοῦσε ὁ μπαμπᾶς μου. Καὶ τί χαρὰ νιώθῶ ὅταν στὸ ὄνειρό μου βλέπω τὸν μπαμπᾶ μου.

Τώρα ἐδῶ μακριὰ ἀπὸ τοὺς δικούς μου, καλὰ τὰ περνῶ καὶ μάλιστα εἶμαι εὐτυχισμένη πού ἔμαθα τόσα πράγματα, ἀλλὰ πολλές φορὲς σκέπτομαι πῶς ἤμαστε πρῶτα ὄλοι μαζί καὶ πῶς ἤμαστε τώρα σκορπισμένοι, ὁ ἕνας ἐδῶ καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖ. Καὶ αὐτὸ ὁμως γιὰ τὸ καλὸ μου ὅπως μοῦ γράφει καὶ ὁ ἀδελφός μου.

Ἡ τρίτη ἐπιθυμία μου εἶναι νὰ πάω στὴν σελήνη. Νὰ δῶ πῶς εἶναι ἐκεῖ ἐπάνω. Εἶμαι τόσο περιεργή. Κάθε φορὰ πού σκέφτομαι τὸ ταξίδι ἀπὸ τὴ γῆ στὴ σελήνη λογαριάζω νὰ δῶ πόσο χρονῶν θὰ εἶμαι μετὰ ἀπὸ πενήντα χρόνια ὅταν ἴσως φτιάξουν τὴν ρουκέτα πού θὰ μπορῆ νὰ ταξιδίεψῃ κανεὶς.

Αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία τὴν ἔχω γιατί εἶμαι
περίεργη νὰ δῶ καὶ νὰ μάθω πῶς εἶναι
στὴ σελήνη».

Βεβαίως θὰ γεννηθοῦν πολλὰ προβλή-
ματα ἀφ' ἧς στιγμῆς τὰ παιδιά αὐτὰ γυ-
ρίσουν πίσω στὴν Ἑλλάδα. Τί θὰ γίνουν;
Αὐτόματα πλέον τὸ Κράτος ἀποκτᾷ τὴν
εὐθύνην νὰ τοὺς προσφέρει μὲ τὴν σειρά
του τὴν καθοδήγησι καὶ τὴν στοργή πού
εἶχαν στὴν Ἑλβετία, μιὰ ξένη χώρα. Τό-

τε καὶ αὐτὰ θὰ ἠμπορέσουν νὰ χρησιμο-
ποιήσουν τὶς γνώσεις πού ἀπέκτησαν καὶ
νὰ γίνουν καλοὶ Ἕλληνες πού θὰ τιμῆσουν
τὴν Πατρίδα τους καὶ θὰ ἠμπορῆ κανεὶς
νὰ πῆ ὅτι τὸ ἔργον τῶν Ἑλβετῶν φιλαν-
θρωπῶν ἀπέδωσε τοὺς καρπούς, πού αὐτοὶ
ὠνειρεύτηκαν καὶ ἐπραγματοποίησε τὰς
ἐλπίδας των.

Π. Κ. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

*«Τῇ ἐλευθερίᾳ ὄν, ἧ Χριστὸς
ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε, καὶ
μὴ πάλιν ζυγῶ δουλείας ἐνέχεσθε».*

(Γαλάτ. ε' 1).

Μὲς στὴ θανάσιμη σιωπή, κανεὶς πιά δὲν τολμᾷ νὰ πῆ
κι' αὐτὰ τὰ βάσανά του
οὔτε μιὰ ἀχτίδα γιὰ νὰ δῶ—ξένε τί μ' ἔφερες ἐδῶ
στὴ χώρα τοῦ θανάτου;

Στὰ σαπισμένα τὰ νερά, τ' ἀπομεινάρια ἀπὸ φτερά
μοιάζουν σάν πεθαμένοι.
Χωρὶς νὰ θγάλη μιὰ φωνή, κάποια ψυχούλα αὐτοκτονεῖ
θλιμμένη ἀπελπισμένη...

Ξένε τί μ' ἔφερες ἐδῶ κι' ἔτσι τὰ νιάτα μου μαδῶ
χωρὶς καμιά συμπόνια;
Σ' ἀφίνω γειά, πάω στὴ χαρά, κεῖ πού ἡ καρδιά μου ἀναφτερᾷ
ὅπως στὰ ἄθῶα μου χρόνια!

Φ. ΚΡΙΤΕΛΗΣ

Jean Lebrau

ΧΑΡΙΣΑΜΕΝΗ ΩΡΑ

Σιγῶδρεξε. Πάντα ἡ δροσιά κι' ἐνίσχυση χαρίζει.
Στοῦ Μᾶη τὸν ἥλιο κάθε τί σάν νέο λαμποκοπᾷ.
Ἄν τὸ χρυσὸ ἀγριολούλουδο τὴν πόρτα μου στολίζει,
στὸ πείσμα κάθε μέριμνας, τὸ μῖσος μου σκορπᾷ.

Μὲ ὑπομονὴ πρέπει ὁ ἄνθρωπος τὸ ρόδο ν' ἀφοπλίζει·
καὶ ν' ἀγαπᾷ μὲ ἀπλῆ καρδιά καὶ μ' αἴσθημα ζεστό
κάθε ἀγαθὸ πού ὁ ἴψιστος μπροστά μας καθρεφτίζει,
εἴτε μολόχα, εἴτε δεντρί μὲ ἀγιόκλημα πλεχτό.

(Μετάφρ.)

ΚΟΥΛΗΣ ΛΕΠΗΣ

ΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΟ ΦΩΣ

—Νυχτωμένοι στρατοκόποι,
στά σκοτάδια που γυρνάτε,
σάν τί νάσαι που ζητάτε;
Τόσος δρόμος, τόσο κόποι
μέσ' στο σκοτεινό στρατί,
τ' άνηφορικό, γιατί,
νυχτωμένοι στρατοκόποι;

Νά! Σε λίγο άρχίζ' ή μπόρα:
Σύγνεφα, βροντή, καπνός
και τό λιγοστό άστροφώς,
που σάς σιγοφέγγει τώρα,
δπου νάν' κι' αυτό θα σβύση.
Και σείς τρέχετε, γυρνάτε,
λές και θιάζεσθε να πάτε
σε νυχτερινό μεθύσι.

Τόσος δρόμος, τόσο κόποι!
σάν τί νάσαι που ζητάτε
στά σκοτάδια που γυρνάτε,
νυχτωμένοι στρατοκόποι;

—Τί ζητάμε; Φώς, διαβάτη:
Είν' ό πόθος ό βαθός
κάθε ανθρώπινης ψυχής.
Σάν ποιο νάν' τό μονοπάτι,
που στο φώς θενά μās φέρη;
"Αχ! κανείς μας δεν τό ξέρει.

Φώς ζητάμε, Φώς, διαβάτη.
Πήραμ' ένα γιδοστράτι,
και χυθήκαμε στα σκόνη,
άπ' την πρώτη μας τη νειότη,
και ζητάμε κι' όλο πάμε
κι' όσο πάμε και ζητάμε.

Πόσα χρόνια πάνε τώρα;
Χίλια; Δυό χιλιάδες; Τρεις;
Μέτρησέ μας τα άν μπορής.
Με την ίδια πάντα φόρα,
στο σκοτάδι, στ' άστροφώς,
τριγυρνάμε σαν άλητες,
νυχτωμένοι, παρωρίτες,
και γυρεύουμε τό Φώς.

Πήγαμε στη Βαθυλώνα,
στο Θιβέτ, στην Καρχηδόνα,
στης Αιγύπτου τις έρμιές.
Μās έμάθαν όλ' οι δρόμοι
κι' όλες οι νεροσυμές
ώς την Κίνα κι' ως τη Ρώμη.

Τίποτα! νεκρές έλπίδες!
Δέν εύρήκαμε παρά
λιγοστές, χλωμές άχτιδες.
Φώς ζητάμε, Φώς, διαβάτη.
Ξαναπαίρνουμε φτερά
και πετάμε νύχτα-μέρα
άπ' τό Νείλο στον Εύφράτη
κι' ως τις θάλασσες κι' ως πέρα.

Τρέξαμε στο Καπιτώλιο
και στο βράχο τον αιώνο,
κι' ανεθήκαμε κι' αυτές
του Όλύμπου τις κορφές.

Μα κι' έδω ή χαρά σαν πρώτα
σβύστηκε σαν λευκαφρός:
Ήταν φώτα, χίλια φώτα,
μά δεν ήτανε τό Φώς...
Και κινήσαμε και πάλι
και ριχτήκαμε ξανά
στα λαγκάδια, στα βουνά,
στα σκοτάδια και στην πάλη.

Και γυρνάμε σαν άλητες,
νυχτωμένοι, παρωρίτες,
στο σκοτάδι, στ' άστροφώς.
"Αχ! πονόψυχε διαβάτη,
πές έσύ, ποιο μονοπάτι,
θα μās φέρη προς τό Φώς;

—Κουρασμένοι στρατοκόποι,
που σάς έίδαν τόσο τόποι,
που σάς θόλωσαν τό μάτι
καταιγίδα, άνεμοζάλη,
δίψα, θλίψη, φόθος, μπόρα,
πάρτε και τό μονοπάτι
τό φτωχό, που θα σας βγάλη
προς της Βηθλεέμ τη χώρα.

Είν' τό ίδιο τό στρατί
τό ματόβρεχτο που φθάνει
στο μαρτυρικό στεφάνι
κι' ως τό Γολγοθά κρατεί.
"Ακλουθάτε το, ακλουθάτε:
"Απ' τη Φάτνη ως τό Σταυρό
μπόρεσα κι' εγώ να βρω
τ' "Αύλο Φώς π' άναζητάτε.

† Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

(Έδημοσιεύθη εις τό ύπ' άριθμ. 7
—Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1939—
τεύχος των «Ακτιών»).

ΟΡΑΜΑ ΘΑΝΑΤΟΥ ΚΑΙ ΖΩΗΣ

Ἦρθες κι' ἀπόψε νὰ μὲ βρῆς
Νύμφη μεγάλη
ἦρθες κι' ἀπόψε ὅπως καὶ χθές,
κι' ὅπως τὴν ἄλλη.

Ἔω, σὺ, ἰέρεια τοῦ Θεοῦ
γεμάτη χάρη,
γιατ' εἶν' ἡ ὄψι σου χλωμὴ
σάν τὸ φεγγάρι;

Γιατὶ τὰ μάτια σου εἶν' ἀπόψε
βουρκωμένα;
δάκρυα κυλᾶνε στὴ μορφὴ σου
πυρωμένα.

Νοιώθης τὸν πόνο μου; τὸν πόνο
δλου τοῦ κόσμου;
θαλασσοπούλι σ' ἕνα βράχο
ὁ λογισμὸς μου.

Οἱ πίκρες ὅλης τῆς φυλῆς
στά σωθικά μου·
τὰ βάσανα τῶν ἀδελφῶν μου
ὄλα δικά μου.

Τὸ αἷμα τους ἔτρεξε ζεστὸ
γύρω μου γύρω
τῶν σκλαβωμένων, τῶν σφαγμένων,
τῶν ὀμήρων.

Κι' ἀχνίζει ἀκόμα, ποταμὸς,
στὴν ἔρημὴ χώρα
πού κλαίει τῶν γυιῶν της τὸ χαμὸ
μελανοφόρα.

Πῶς νὰ σοῦ πῶ τὸ πού μὲ τρώει
πικρὸ μαράζι;
βαθὺς ὁ πόνος, πνεῦμα ἀγνό,
πού μὲ σπαράζει.

Ἔθε διαθῶ, φρικτὰ βογγᾶνε
οἱ σκοτωμένοι,
πατῶ μιὰ γῆ ποῦναι μὲ σάρκες
ζυμωμένη.

Κι' ἕνας λαὸς μέσα μου κλαίει
καὶ καρτερεῖ,
ὡς νὰ σημάνουν ἀναστά-
σιμοι καιροί.

Ἔνας λαὸς θρηνεῖ βαθειά
μου καὶ προσμένει
—θρηνεῖς κι' ἐσὺ μαζύ του, ὦ Νύμφη
πονεμένη!

Καὶ καρτερεῖ, καὶ καρτερεῖ
τὴν ὥρα κείνη,
πού θὰ χαρῆ τὴν ἀνεκύμαντη
γαλήνη.

Ἔνας λαὸς, πού καρτερεῖ,
καὶ δὲ μιλεῖ,
γιατὶ λαχτάρησε καὶ πό-
νεσε πολὺ.

★

Τῶν ζωντανῶν σεμνὲς πομπές
ἀργὰ κινᾶνε·
γλυκὲς θὰ λάμπουν πάλι αὐγές
ὅπου καὶ νᾶναι.

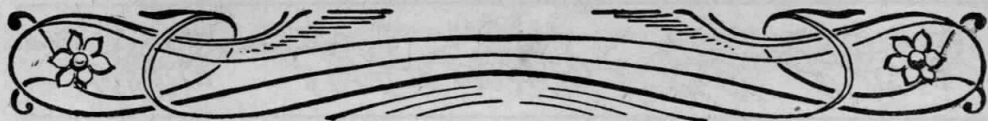
Ἄρθροι πνευμάτων γαληνῶν
γλυκοχαράζουν·
ἄσπρες βαρκοῦλες μέσ' στοὺς φῶς
οἱ πόθοι ἀράζουν.

Ἄνάλαφρες εἶν' οἱ στιγμές
σάν ῥόδου μύρο·
πνεῦμα γαλήνιο, ἐδῶ στά πόδια σου
θὰ γύρω.

Δὸς τοῦ βιολιοῦ μου ἤχους γλυκοὺς
καὶ μαγεμένους,
νὰ τραγουδήσω τὴν ἀνάστασι
τοῦ Γένους!

† Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

(Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 91
—Ἀπρίλιος 1949—τεῦχος τῶν «Ἀ-
κτίνων»)

ΜΑΝΑ ΓΛΥΚΥΤΑΤΗ

(*Αφιερώνεται στη Χριστιανή Μητέρα*).

Θέ μου, νά κάμω σέ Σένα θερμή προσευχή γιά τή Μάνα!
Θέ μου, ή αγάπη Σου ἄς εἶν' πιό βαθειά πιό γλυκειά γιά τή Μάνα!
Μέσα τῆς κάμε ν' ἀπλώνεται πάντα ή δική Σου γαλήνη,
καί στίς πληγές τῆς καρδιάς τῆς ή χάρι Σου βάλαμο ἄς γίνη.

Μάνα γλυκύτατη, Μάνα οὐρανόστατη, ἀτίμητη Μάνα!
δέν σέ θαμπώνουν ἀπάτες ἐσένα κι' ὄνειρατα πλάνα.
Πάνω στό χρέος ἀκοίμητη ἐσύ, νύχτα-μέρα σκυμμένη,
τ' ἄπειρο ἀκοὺς μέσ' στά χάη μιά-μιά τίς στιγμές νά σημαίνη.
Τόσο ή ψυχή σου εἶν' ἀπλή, πού μιλά μέ τ' ἀμίλητα πλάσματα,
κι' οὔτε γελιέσαι ποτέ μ' ὅσα φτιάνει τὸ ψέμα φαντάσματα.

Μάνα, ή στοργή σου μεγάλη κι' ἀπέραντη, ὅσο κι' ή πλάσι!
Ποιὸς θά μπορέση ὡς βαθειά τήν καρδιά σου ποτέ νά διαβάση;
Μάνα, ή στοργή σου πασίχαρη σάν τίς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου,
μέσ' στή χαρά τοῦ χρυσοῦ προσκαλεῖ μαγικοῦ σου βασιλείου.
Πῶς μέ βελούδινα δάχτυλ' ἀγγίζεις τοὺς πόνους μας καί τοὺς γλυκαίνεις!
Μάνα γλυκύτατη, ὄλα τὰ βάσανα σὺ τ' ἀπαλαίνεις!

Πάνω ἀπ' τὸ λίκνο μας σκύβοντας ἄγγελε—ὦ τή χαρά σου!
τά μεταξένια σου ἀπλώνεις φτερά, τὰ μεγάλα φτερά σου.
"ὦ, τὸ γλυκό, τρυφερό σου, μανοῦλα, κι' ὀλόθερμο φίλημα,
στοῦ βρεφικοῦ μας ὄνειρου τ' ἀθῶο κι' ἀπλό παραμίλημα!
"ὦ πῶς πονᾷς ὅταν βλέπης ἐμᾶς στό κρεθβάτι τοῦ πόνου,
καί στοὺς δικούς μας κινδύνους καλή, πόσα φίδια σέ ζώνουν!

Πόσες φορές σοῦ τρυπᾶμε, φτωχή, τήν καρδιά μέ μαχαίρι,
καί πόσες ἄλλες σηκώσαμε ἀπάνω σου βέβηλο χέρι!
Πόσες φορές σ' ἀνεβάσαμε ἀπάνω σέ ξύλον ὀδύνης,
δίχως ἐσύ καί μιά λέξι πικρὴ παραπόνου ν' ἀφίνης!
Κι' ὦ, πόσες ἄλλες φορές στοῦ φριχτοῦ Γολγοθᾶ μας τὰ σκότη,
μόνη σου κλαῖς σ' ἓνα θρῆνο βουβό, τή χαμένη μας νιότη!

"Ὅλα μᾶς τ' ἀμαθες, Μάνα γλυκύτατη, ἀτίμητη Μάνα,
καί μέ τῆς Πίστης μας τ' ἅγιο μᾶς ἔθρεψες κι' ἄφθαρτο μάννα.
"Ἐνα κομμάτι χρυσάφι μᾶς ἔκρυσες μέσα βαθειά μας,
νά μπουμπουκιάσουν οἱ ἀνθοὶ λαχταρᾶς τοῦ καλοῦ στήν καρδιά μας.
Μάνα! πού βρῆκες τήν τόση στοργή τήν αγάπη τήν τόση;
Μέσ' στήν ψυχὴ σου ἀπ' τὸ χέρι τοῦ Πλάστη μας ἔχει φυτρώσει!

Μάνα, πού πῆρες ἀπ' ὄλα τὰ πλάσματ' ἀνώτερο θρόνο,
ἄφθαρτη μένει κι' ἀνέγγιχτη ή δόξα σου μέσα στό χρόνο.
Μέσ' στήν ἀγκάλη σου, ὦ θαῦμα! κρατᾷς τὸ Θεὸ χροῦ, Μητέρα,
κι' εἶσαι ἀπ' τή γῆ ἀπ' τοὺς κόσμους τῶν ἄστρων ἐσὺ Πλατυτέρα!

† Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

(Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 40—Ἰανουάριος 1944—τεῦχος
τῶν «Ἀκτίνων»)

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

Ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ παρὸν φύλλον θὰ κυκλοφορήσῃ συμπληροῦνται πέντε χρόνια ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνεκτιμήτου καὶ ἀλησμονήτου συνερ-

Ἀλέξανδρος Γκιάλας
(Γ. Βερίτης)

γάτου μας, τοῦ Ἀλεξάνδρου Γκιάλᾶ ἢ ὅπως ὑπέγραφε στὰς «Ἀκτίνες» Γ. Βερίτη. Πράγματι εἰς τὰς 5 Μαΐου 1948 καὶ εἰς ἡλικίαν μόλις 33 ἐτῶν μᾶς ἔφευγεν ὁ Ἀλέξανδρος Γκιάλας ἀφίνων ἓνα ἔργον τὸ ὁποῖον θὰ τολμήσωμεν νὰ εἰπώμεν ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἀθανάσιαν. Τὰ πέντε χρόνια πὺ ἐπέρασαν ἔκτοτε ὄχι μόνον δὲν ἐξησθένησαν ἀλλὰ ἐδυνάμωσαν τὸ αἶσθημα τοῦ θανμασμοῦ καὶ τῆς εὐ-

γνωμοσύνης διὰ τὴν παραγωγὴν του. Τὸ μνημόσυνόν του μένει ὄντως αἰώνιον.

Καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτὸ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὰς ψυχρὰς καὶ κατὰ συνθήκην ἐκδηλώσεις πὺ ἐμφανίζονται κάθε τόσον ὡς ἀπομίμησις τῶν μνημοσύνων τὰ ὁποῖα μόνον ἡ ζεστασιὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἤμπορεῖ νὰ ἐμφανίσῃ. Εἰς τὰ χριστιανικὰ πάλιν μνημόσυνα ὅπου ὄχι ἡ πολυλογία, ἀλλὰ τῆς προσευχῆς ἢ θέρη καὶ τῆς ἀγάπης ἢ ἐσωτερικῆς ζέσεως εἶναι τὸ οὐσιῶδες, τὰ πολλὰ λόγια πολλάκις βλάπτουν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἄς ἀρκέσῃ εἰς τὴν ἡμέραν αὐτὴν τῆς πενταετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Γ. Βερίτη ἢ ἀναδημοσιεύσεις ἀπὸ τὰς «Ἀκτίνες» τριῶν ποιημάτων του. Εἰς ἄλλας σελίδας βλέπει πράγματι ὁ ἀναγνώστης τρία ἀπὸ τὰ δημοφιλέστερα ποιήματά του, τὰ ὁποῖα πολλοί, πάρα πολλοί, τὰ ξεύρουν σχεδὸν ἀπ' ἔξω καὶ ἔχουν πολλοὺς ζωογονήσει εἰς τὸν βίον των. Ἐξ ἄλλου προσεχῶς δημοσιεύεται εἰδικὸν ἐπιμνημόσυνον ἄρθρον συνεργάτου μας.

Αἱ «Ἀκτίνες», ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν ὁποίων ἐνεφανίσθη καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων ἐξεδηλώθη ἡ διαμόρφωσις τῆς δημιουργίας τοῦ Βερίτη (ὄχι μόνον ὡς ποιητοῦ, ἀλλὰ ὡς διηγηματογράφου καὶ ὡς δοκιμογράφου) ἀκόμη δὲν ἤμπορουν νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι αἰσθάνονται ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ ἐλαττώνεται τὸ πένθος των διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτὴν. Ἦτο πολὺ μεγάλη πράγματι ἀπώλεια! Μεγάλη ὄχι μόνον διὰ τὰς «Ἀκτίνες», ὄχι μόνον διὰ τὸ ἔργον τῆς χριστιανικῆς ἀναπλάσεως τοῦ τόπου μας, ἀλλὰ διὰ τὴν καθόλου πνευματικὴν ζωὴν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ «αἰωνία ἡ μνήμη» πὺ ἐλέχθη κατὰ τὴν ἀναστάσιμον ἐκείνην κηδείαν (συνέπεσε νὰ εἶναι ἐβδομάς τοῦ Πάσχα καὶ νὰ ψάλλωνται ἀποκλειστικῶς ἀναστάσιμοι ὕμνοι) εἶναι ὄντως πραγματικότης!

C. E. M. JOAD

Ἄλλ' ἔχομεν ἀκόμη καὶ δύο λέξεις ἀποχαιρετισμοῦ διὰ κάποιον ἄλλον, ὁ ὁποῖος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Βερίτην μας, ἐστάθηκε μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς. Μακρὰν τοπικῶς. Οὔτε τὸν ἐγνώρισamen ποτὲ καὶ οὔτε καὶ ἔτυχε νὰ ἀλληλογραφήσωμεν μαζί του. Καὶ μέχρις ἐσχάτων μακρὰν καὶ πνευματικῶς εἰς τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον γραμμῆν. Πρόκειται περὶ τοῦ C. E. M. Joad, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας καὶ κοσμητοροῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου. Πνεῦμα ἀνήσυχον, ὀρηκτικόν, δυναμικόν, εἶχεν ἀφιερῶσει ὅλην τὴν δύναμίν του εἰς τὴν ἀρνησιν καὶ μάλιστα εἰς τὸν γυμνὸν ἀθῆϊσμόν καὶ ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς φανατικωτέρους ἀθέους. «Ὁ Θεός, ὁ διάβολος καὶ ὁ C. Joad» ἦτο τὸ θέμα μιᾶς διαλέξεως ἣ ὅποια εἶχε γίνεαι εἰς τὸ Λονδίον. Καὶ ὅμως τὸ 1948 ὁ Σαῖλος αὐτὸς δὲν ἐδίστασε νὰ κάμῃ τὴν στροφὴν τῆς Δεμασκῆ καὶ νὰ γίνῃ μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν Παῖλος.

Ἡ στροφή αὐτὴ τοῦ Joad, ἐννοεῖται, δὲν εἶναι τοῦ τύπου τῶν κρυπτοστροφῶν ἐκείνων ὅπου ἀναγνωρίζομεν μὲν ὅτι μέχρι τοῦδε εἴχαμεν λάθος, καὶ ὠδηγούσαμεν καὶ ἄλλους εἰς τὴν πλάνην, δὲν ἔχομεν ὅμως καὶ τὸ θάρρος νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν δημοσίᾳ, δηλαδὴ — εἶναι ὁ μόνος τρόπος — νὰ τὸ ἐπανορθώσωμεν, τοῦτο δὲ ἀπὸ τὸν φόβον... νὰ μὴν ἐκτεθῶμεν. Κάθε ἄλλο! Ἡ ἴδια ὀρηκτικότης ποὺ ἐξεδηλοῦτο διὰ τὴν ἀρνησιν, ἐνισχυμένη πλέον, τὸν συνώδευσε καὶ εἰς τὴν μετὰ τὴν στροφὴν πορείαν τῆς πίστεως. Ἠρξισε τὴν διακήρυξιν τῆς στροφῆς του μὲ ἓνα ἄρθρον τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» (*) καὶ ἐχαρκτηρίσθη καὶ τότε ὡς ἓνα πνευματικὸν γεγονός τῆς ἐποχῆς μας. Ὑπῆρξαν βέβαια μερικοὶ καὶ ἐδῶ ἔξυπνοι οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ διαψεύσουν καὶ νὰ ποῦν ὅτι δὲν πρόκειται αὐτὸ νὰ ἔχη συνέχειαν. Ἀλλὰ εἶχε συνέχειαν χωρὶς καμμίαν ἀναστολήν. Ὡς ἔκφανσιν δὲ τῆς συνεχείας αὐτῆς θὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ πρόσφατον βιβλίον τοῦ Joad «Ἡ ἀνάκτησις τῆς πίστεως» «The Recovery

of Belief» τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν διεθνή κριτικὴν ἐχαρκτηρίσθη ὡς ἓνα ἔργον ἐξαιρετικῆς πράγματι δυνάμεως.

Ἐκεῖ, ἐπάνω εἰς τοιαύτην καλὴν πορείαν ὁ ἀκούρατος ὁδοιπόρος ἐκλήθη εἰς τὴν αἰωνιότητα. Λυπούμεθα ποὺ ἀνεκόπη τὸ ὠραῖον ἔργον τῆς τόσοσ δημιουργικῆς στροφῆς. Ἀλλὰ καὶ ὅ,τι ἐπρόφθασεν εἰς ἐπανόρθωσιν νὰ προσφέρῃ ὁ καθηγητῆς Joad εἶναι τόσοσ πολύτιμον καὶ μὲ τόσοσ δύναμιν γεμᾶτο, ὥστε ἀποτελεῖ δι' ὅλους διδασκαλίαν καὶ διὰ πολλοὺς παραδείγμα πρὸς μίμησιν!

Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Θὰ περιμένῃ ἴσως ὁ ἀναγνώστης, κατὶ νὰ εἰποῦμε πάλιν διὰ τὴν πεντακοσιοστὴν ἐπέτειον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφοῦ τὸ θέμα αὐτὸ μᾶς ἀπασχολεῖ ἤδη συνεχῶς ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου καὶ ἐφθιάσαμεν εἰς τὸν μῆνα ἀκριβῶς εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ἐπέτειος συμπληροῦται. Καὶ ναὶ μὲν ἐλπίζομεν εἰς προσεχῆς φύλλον νὰ δημοσιεύσωμεν σχετικὰς ἐργασίας συνεργατῶν μας, ὀφείλομεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι θὰ ἠθέλαμεν ὅ,τι γράφομεν νὰ εἶναι γενικωτέρου, τὸ ἔθνος ὀλόκληρον δονοῦντος, παλμοῦ ἀπήχησις.

Διατὶ αὐτὸ δὲν γίνεται, διατὶ ἡ πεντακοσιοστὴ αὐτὴ ἐπέτειος, δὲν ἀπετέλεσε σύνθημα ἐνὸς πανελληνίου πνευματικοῦ συναγεμμοῦ αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζομεν. Πάντως δὲν ἔχει ἡ λυπηρὰ αὐτὴ παράλειψις καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἑλληνοτουρκικὴν φιλίαν. Εἰς τὸ τέλος — τέλος, ὅπως καὶ ἄλλοτε εἴπαμεν, ἡ ἐπέτειος αὐτὴ δὲν εἶναι ἀφορμὴ παραπόνου ἐναντίον ἐνὸς λαοῦ ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὴν ἐξόρμησίν του, ἀλλὰ μᾶλλον ἐναντίον ἄλλων λαῶν, τῶν τροφίμων τοῦ Βυζαντίου, οἱ ὁποῖοι διὰ λόγους ἐλευσίνης μικροπολιτικῆς σκοπιμότητος ἐγκατέλειψαν τὴν τροφὸν εἰς τὴν τύχην τῆς. Ἐνας πανελλήνιος συναγεμμός λοιπόν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπετείου ἀπὸ τῆς ἀλώσεως, θὰ εἶχε πνευματικὸν νόημα πολὺ ἀνώτερον τοῦ μίσους καὶ πικριῶν καὶ ἐχθροτήτων. Θὰ ἦτο μία ἔξαρσις ἀπὸ τὴν ὁποῖαν νὰ κερδίση καὶ ὄχι νὰ χάσῃ θὰ εἶχε τὸ θέμα τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας.

(*) «Ἀκτῖνες» 1949 σελ. 155-157.

Ἄλλά, διὰ τὸ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθειαν, ἢ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος μᾶς εὐρῆκεν ἀπροετοιμάστους. Διότι, ναί μὲν ἐπετεύχθη ἡ ἔθνικὴ μας ἀπελευθέρωσις ἀλλ' ἡ ἔθνικὴ μας πνευματικὴ ἀναγέννησις πού θὰ μᾶς ἔκανε νὰ βλέπωμεν ἀπὸ τῆς προσηκούσης σκοπιᾶς τὴν πεντακοσιοστὴν ἐπέτειον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως, αὐτὴ εἶναι ἀκόμη ὄνειρον. Ἀπλουστάτα διότι ἡ μὲν ἀπελευθέρωσις ἐπετεύχθη ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τοῦ λαοῦ, ἐνῶ διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν θὰ ἀπαιτηθῆ κυρίως ἀγὼν τῆς ἡγεσίας. Καὶ ὁ μὲν λαὸς εἶναι λαὸς πιστὸς καὶ ἀγνός, ἡ δὲ ἡγεσία—καὶ ἐννοοῦμεν τὴν παντὸς εἶδους ἡγεσίαν—τί νὰ τὸ κρύβωμεν τώρα, δὲν εἶναι εἰς τὸ ὕψος τοῦ λαοῦ.

Αὐτὸ εἶναι εἰς τὸ τέλος τὸ δρᾶμα τῆς γεωτέρας Ἑλλάδος. Καὶ τὸ νὰ ἐκδηλωθῆ ὁ πόθος διὰ τὴν κάθαρσιν ἀπὸ τὸ δρᾶμα αὐτό, ἀποτελεῖ πράξιν εὐλαβοῦς προσκυνήματος πρὸς τοὺς ἥρωας τοῦ 1453.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

Δὲν εἶναι βεβαίως ὥρα ἀκόμη διὰ τὴν γίνῃ εἰδικώτερος λόγος, ἀλλ' εἶναι ὥρα διὰ τὸ ἐκφρασθῆ ἡ μεγάλη χαρὰ, διὰ τὸ ἕνα τον διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον τὸ ὁποῖον συνήλθε καὶ εἰργάσθη μὲ πανθομολογουμένην λαμπρὰν καὶ διὰ τὸν τόπον μας ἀσυνήθιστον θριαμβευτικὴν ἐπιτυχίαν τὸν περασμένον μῆνα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Τὸ συνέδριον αὐτὸ ἀποτελεῖ πράγματι γεγονός ἐξόχου σπουδαιότητος, ἐκδήλωσιν τοῦ ὁλονὲν ἀναγεννωμένου πνευματικοῦ δεσμοῦ πού συνδέει τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν μὲ τὸν πολιτισμὸν πού ὑπῆρξε πνευματικὸς του τροφοδότης. Τὸ δὲ κυριολεκτικῶς πανελληνίον ἐνδιαφέρον διὰ τὸ συνέδριον ἀποτελεῖ δείγμα εὐγλωττον τῆς πνευματικῆς ἀνωτερότητος τοῦ ἔθνους. Ἀνεξαρτήτως λοιπῶν τῶν ἐπὶ μέρους, τῶν ὁποίων ἐλπίζομεν νὰ γίνῃ ἀνάπτυξις ἐν καιρῷ, πρέπει νὰ ἐκφρασθῶν θερμώτατα συγχαρητήρια εἰς τοὺς ὀργανωτὰς καὶ εἰς ὄλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ συνεδρίου.

Θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ δὲ νὰ προσθέσωμεν καὶ τοῦτο: Τὸ ἐν λόγῳ συνέδριον, συνελ-

θὸν ἐφέτος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀπετέλεσεν ἐπὶ τέλος μίαν παρηγορίαν διὰ τὴν κατὰ τὰ λοιπὰ πνευματικὴν ἀδράνειαν περὶ τῆς ὁποίας καὶ ἀμέσως ἀνωτέρω ὁ λόγος ἐν σχέσει πρὸς τὴν πεντακοσιοστὴν ἐπέτειον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄμα μᾶς ἐρωτοῦν τί τέλος πάντων ἐκάμαμεν κατὰ τὸ ἔτος αὐτό, θὰ ἔχωμεν τοῦλάχιστον αὐτὸ τὸ συνέδριον νὰ ἐμφανίζωμεν!

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ

Ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἰωαννουπόλεως Νικόδημος μαζὶ μὲ ἄλλας του ὑποδειγματικὰς καὶ ἀληθινὰ ποιμαντικὰς ἐκδηλώσεις μᾶς ἔστειλε μίαν ἐπιστολὴν διὰ τὸ ἔργον τῶν «Ἀκτινῶν», ἡ ὁποία μᾶς συγκινεῖ τόσον, ὥστε δὲν ἀντέχομεν εἰς τὸ νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς τὰς θερμώτατας μας εὐχαριστίας διὰ τὴν νέαν πολῦτιμον ἐνθάρρυνσιν. Πολὺν λυπούμεθα, διότι τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς εἶναι τόσον ἐπαινετικὸν καὶ κολακευτικὸν διὰ τὸ περιοδικὸν μας, ὥστε δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν ἐδῶ ἔστω καὶ ἕνα κομμάτι. Θὰ βεβαιώσωμεν ὅμως, ὅτι ὅλοι ὅσοι ἐργάζονται εἰς τὸ περιοδικὸν αὐτὸ βλέπουν εἰς τοιαύτας ἐνθαρρύνσεις πολῦτιμον εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ἐπίσχισιν καὶ δείγμα εὐγλωττον τοῦ τί ἠμπορεῖ εἰς τοιοῦτους ἀγῶνας νὰ κάμῃ ἡ συμπαράστασις τῆς ποιμανούσης Ἐκκλησίας μας.

Θὰ ἠθέλαμεν ἀκόμη νὰ εὐχαριστήσωμεν καὶ τὸ περιοδικὸν «Ἐνορία» διὰ τὰ τόσον καλὰ του λόγια, ἐπίσης ἐπὶ τῆς εὐκαιρίας τῆς συμπληρώσεως τῆς δεκαπενταετίας. Αἱ εὐχαί εἶναι τόσον μᾶλλον εὐπρόσδεκτοι, ὅσον προέρχονται ἀπὸ ἕνα περιοδικὸν ἀληθῶς ἀγωνιστικόν. Καὶ μᾶς δίδουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ νέου τὴν ὀλόψυχον ἀναγνώρισίν μας διὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ τόσον καλοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμπνέει σεβασμὸν καὶ ὅταν ἀκόμη προκαλῆ διαφωνίας.

ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΚΑΙ Η ΟΥΡΑ

Εἰς ἀπάντησιν ἀποριῶν, ἐρωτήσεων καὶ... ἐπερωτήσεων, διατὶ δὲν γράφομεν καὶ ἡμεῖς κάτι ἐναντίον τῶν περιφρήμων

«καλλιστείων» θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, πρῶτον ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβὲς ὅτι αἱ «Ἀκτίνες» ἐσιώπησαν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος. Καὶ θὰ ὑπομνήσωμεν μόνον ὅσα ἔγραψαν διὰ νὰ ἀπαγορευθῆ εἰς τοὺς τοιοῦτου εἴδους «διαγωνισμοὺς» ἢ συμμετοχὴ μαθητριῶν. Ἐν δὲν κάνωμεν λάθος, πρώτη ἢ παροῦσα στήλη ἐξήτησε νὰ ληφθῆ τοιοῦτον μέτρον, ἄλλο τώρα, ἂν ἔπρεπε νὰ περάσῃ ἕνας χρόνος διὰ νὰ ἴδωμεν νὰ θεσπίζεται πράγματι ἢ ἀπαγορευοῦν.

Τώρα ὅμως θὰ ἠθέλαμεν νὰ προσθέσωμεν καὶ νὰ ὑπογραμμίσωμεν ἕνα ἄλλον λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν θεωροῦμεν ἐπιβεβλημένον καὶ ἡμεῖς νὰ ἀσχοληθῶμεν περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἤδη ἐκάμαμεν μετὰς «στάρ», τὰς «μῖς» καὶ τὰ παρόμοια. Τὸ ζήτημα τῶν καλλιστείων συνεδέθη, καὶ πολὺ σωστά, μετὰ τὸ ζήτημα τῆς σταυροφορίας ἐναντίον τοῦ ἄσεμνον. Ἐνα περιοδικὸν ὅμως ἐνδιαφέροντος γενικοῦ, ὅπως αἱ «Ἀκτίνες», εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ ἐλέγῃ τὸ ἄσεμνον μετὰ ὅλην τὴν εὐρύτητα τῆς ἐννοίας πού ἔχει ἢ λέξις. Ἄσεμνα καὶ ψεύτικα καὶ ἄδικα καὶ σάπια καὶ πράγματα λογιῆς-λογίης, κάθε ἄλλο παρὰ... ἠθικὰ γεμίζουν πολλοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Δὲν εἶναι μόνον τὸ ἄσεμνον τὸ γυμνὸν καὶ μετὰ ἐμφανῆ τὴν ἀμαρτωλότητα! Εἶναι ἀκόμη καὶ τὸ ἄσεμνον, τὸ περιβεβλημένον τὸ ἔνδυμα τῆς ἐξουσίας, τῆς κοινωνικῆς, τῆς ἐπιστημονικῆς, τῆς πολιτικῆς, τῆς ἐκκλησιαστικῆς.

Εἰς τὰς ποικίλας καὶ πολυμῶρφους ἐμφανίσεις τοῦ ἄσεμνον αὐτοῦ θὰ ἔπρεπεν αἱ «Ἀκτίνες» νὰ ἀντιτάξουν καὶ νὰ ἀντιτάσσουν συνεχῶς τὴν φωνὴν τῆς διαμαρτυρίας τῶν. Δὲν τὸ κάνουν ὅμως αὐτὸ! Διατί δὲν τὸ κάνουν; Καὶ διατί καὶ ἡ παροῦσα στήλη, κάθε φορὰν, προκειμένου νὰ ἀρχίσῃ τὴν μηνιαίαν ἐπικοινωνίαν μετὰ τὸν ἀναγνώστην ἐπικαλεῖται τὸ «θεοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματι μου»... καὶ τῷ καλάμῳ μου, αὐτὸ πάλιν εἶναι ἄλλη ἱστορία! Ἀφοῦ ὅμως ἕνα περιοδικόν, γενικοῦ ἐπαναλαμβάνομεν, ἐνδιαφέροντος, «παράμελεῖ» τὸν ἔλεγχον εἰς τοὺς τομεῖς οἱ ὁποῖοι ἀφοροῦν τὸ κεφάλι τοῦ ψαριοῦ, τῆς κοινωνίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν,

βρωμὰ τὸ ψάρι, δὲν νομίζει, ὅτι δικαιῶται νὰ περιορίζεται εἰς τὴν οὐράν. Δὲν ἀποκλείεται, κάποτε αἱ «Ἀκτίνες» νὰ ἀσχοληθῶν μετὰ τὸ κεφάλι. Καὶ τότε θὰ ἔλθῃ καὶ τῆς οὐρᾶς ἡ σειρά.

Ἐν τῷ μεταξῷ, ἂς ἐπιτραπῆ εἰς τὸ περιοδικόν τοῦτο νὰ πετάξῃ κατὰ μέρος τὰ ἄσεμνα καὶ νὰ ἀσχολῆται μετὰ τὰ σεμνά. Καὶ δόξα τῷ Θεῷ ὑπάρχουν καὶ γίνονται τόσα σεμνά καὶ τόσα καλὰ καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ὥστε ἡ λύπη μας εἶναι ὄχι ὅτι δὲν ἔχομεν ἀρκετὰς καλὰς ἐκδηλώσεις διὰ νὰ ἐξάρωμεν, ἀλλ' ὅτι δὲν τὰς προλαμβάνομεν διὰ νὰ τὰς παρουσιάσωμεν ὅπως τοὺς ἀξίζει.

ΚΑΙ ΕΔΩ: "ΟΣΤΙΣ ΘΕΛΕΙ"

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐὰν πρόκειται, ἀντὶ μεμονωμένων καὶ ὄχι πάντοτε ἐπικαίρων καὶ εὐστόχων διαμαρτυριῶν, νὰ γίνῃ ἐργασία συστηματικὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐπὶ τῶν θεμάτων αὐτῶν, πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Δηλαδὴ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναμφισβήτητα καὶ διὰ τὰ ὁποῖα οὐδεὶς νουνεχῆς ἄνθρωπος προβάλλει ἀντίρρησην. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου ὡς ἐλευθερία τῆς σεμνότητος, τῆς ἐντροπῆς, ὡς ἐλευθερία ἐκείνου ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ζῆ βίον σύμφωνον μετὰς χριστιανικὰς περὶ σεμνότητος ἀντιλήψεις καὶ ἠθικὰς μας παραδόσεις.

Ἐὰν ὁ Α ἢ ὁ Β τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς τὰς θεωρῆ ὑπερβολικὰ ἀπρηχαιωμένας, ἀνοήτους ἂν θέλετε, δικαίωμα του ἴσως. Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Πίστεως, ὁ Ὅποιος καὶ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς εἶναι Ἀρχηγός, ἔχει θέσει τὸ σύνθημα: «ὅστις θέλει». Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη καὶ κανεὶς ἀντίθετος ἐξαναγκασμός. Καὶ αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ προκαλέσῃ τὰς διαμαρτυρίας, εἶναι ὅτι ὑπάρχει πραγματικὸς ἐξαναγκασμός πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν.

Παράδειγμα, ἂς φέρωμεν ἕνα μόνον. Ἀπὸ ἐτῶν ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν περιφώμων «σὸρτς» πού φοροῦν διάφοροι νεάνιδες τὸ καλοκαίρι. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀπλοῦν. Ὅσαι Ἑλληνίδες θέλουν νὰ φοροῦν σὸρτς ἔστω, ἂς φοροῦν. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον θέλουν, ὄχι ἅμα δὲν

θέλουν. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι μαθήτριαι, δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐξαναγκάζωνται διὰ διαταγῶν τοῦ σχολείου, δηλαδὴ διὰ διαταγῶν τῆς Πατρίδος τῆς «πατρός τε καὶ μητρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμηωτέρας καὶ σεμνοτέρας καὶ ἀγιωτέρας» νὰ φοροῦν σόρτς καὶ μάλιστα δημοσίᾳ. Ἐχουν δικαίωμα, αὐταὶ καὶ οἱ γονεῖς των νὰ ἐντρέπονται. Δὲν ἠμποροῦν μὲ γυμναστικὰ παραγγέλματα νὰ σύρωνται εἰς ἐπιδείξεις ἐνώπιον θεατῶν παντὸς εἴδους καὶ πάσης προελεύσεως, ὥστε νὰ μὴ ξέρης ἐὰν αἱ νέαι ποὺ βλέπεις εἶναι μαθήτριαι ἢ μπαλλαρίνες.

Ἐὰν λοιπὸν ἐναντίον αὐτοῦ ποὺ εἶναι ἐξαναγκασμὸς πρὸς τὸ ἄσμενον, ἐγίνετο, σεμνὴ αὐτὴ καὶ μὲ τὸν τρόπον τῶν σοβαρῶν ἀνθρώπων, ἢ διαμαρτυρία, δὲν θὰ ἐφανταζόμεθα νὰ ὑπῆρχεν ἀνθρώπος μὴ παλαβός, ὁ ὁποῖος θὰ ἔφερεν ἀντίρρησην.

“ΦΩΝΗ ΒΟΩΝΤΟΣ . . .”

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλαι τοιαῦται περιπτώσεις, ὅπου θὰ ἠμποροῦσαν πολλὰ νὰ κερδηθοῦν μὲ μόνην τὴν ἐπὶ κλησιν τῆς δημοκρατικῆς στοιχειώδους ἐλευθερίας. Ἰδοὺ π. χ. τὸ θέμα τῶν ρυπαρῶν περιοδικῶν. Ἡ Ἑλλάς ἔχει προσχωρήσει εἰς διεθνή σύμβασιν, ἢ ὁποία τὴν ὑποχρεώνει νὰ ἐπιμεληθῆται τῆς καταπολεμήσεως τοιοῦτου εἴδους ἐκφυλισμοῦ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠμποροῦσαμεν καὶ ἔπρεπε νὰ εἴχαμεν ἐπιτύχει εἶναι πάλιν ἢ ἐλευθερία, ἢ ἐλευθερία τῆς αἰδοῦς, τῆς σεμνότητος.

Εἰς τὸ κάτω τῆς γραφῆς, ὅποιος θέλει νὰ παίρῃ τέτοια περιοδικά, ἄς τὰ παίρῃ. Ἀλλὰ τὸ νὰ ἀναρτῶνται τὰ περιοδικὰ αὐτὰ εἰς τὰ περίπτερα καί, ἐπομένως, τὰ παιδιὰ μας, τὰ κορίτσια μας, ὅλοι μας, θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας νὰ ἐξαναγκάζόμεθα νὰ εἴμεθα ἀναγνώσται καὶ θεαταὶ τοιοῦτων ἐλλεινοτήτων αὐτὸ ἀντίκειται καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὴν δημοκρατίαν. Καὶ δὲν ὑπάρχει νουνεχῆς ἀνθρώπος ὁ ὁποῖος δὲν θὰ δεχθῆ, ὅτι καὶ ἄν, ἐπὶ τέλος, ἐπιτρέπεται ἢ πώλησις των δὲν εἶναι ὅμως ἀνεκτὸν τὸ νὰ σοῦ τὸ βάζουν κάθε τόσο μπροστὰ στὰ μάτια σου θέλεις - δὲν θέλεις.

Τὸ ἴδιον, ἢ μᾶλλον πολὺ χειρότερον εἶναι ἢ ἀνάρτησις τῶν ἐλλεινῶν ἐκείνων κινηματογραφικῶν διαφημίσεων εἰς τοὺς δρόμους, καὶ παντὸς ἐπαίνου ἄξια αἱ κατὰ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς πληγῆς διαμαρτυρία καὶ ἢ ἀπαγόρευσις ἐκ μέρους τοῦ κ. Εἰσαγγελέως τῶν Ἐφετῶν Ἀθηνῶν—ἀρκεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ. Πᾶσα δὲ ἀγανάκτησις παντὸς ἰσορροπημένου ἀνθρώπου δικαιολογεῖται καί, προσηκόντως ἐκδηλουμένη, θὰ ἐπιβληθῆ.

Ἐὰν μὲ αὐτὸν τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ἐγίνετο μία σοβαρὰ καὶ συστηματικὴ προσπάθεια ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ ὅλους γενικῶς ἐκείνους ποὺ πονοῦν τὸν τόπον μας τότε καὶ τὸ περιοδικὸν μας πᾶν ἄλλο παρὰ θὰ ἠρνεῖτο νὰ διαθέσῃ τὰς ἀσθενεῖς του δυνάμεις εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτόν. Ὅτι δὲ τὴν μάχην θὰ τὴν ἐπέστεφεν ἢ νίκη, ἀπόδειξις εἶναι ὁ θρίαμβος μὲ τὸν ὁποῖον ἐτελείωσεν ἢ μάχην ἐκείνη διὰ τὰ διδακτικὰ β βλία ποὺ διεξήχθη μὲ τὸ ὑπόμνημα ἐκεῖνο τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Γονέων» τὸ 1937. (*)

Χωρὶς φανατισμοῦς, μὲ ψυχραίμον καὶ συγκαταβατικὴν ἀκόμη μελέτην καὶ ντοκουμέντα καὶ χωρὶς κανεὶς νὰ θίγεται ἢ νὰ ὑβρίζεται, κατεδείχθη καὶ ἐτονίσθη ὅτι δὲν ἠμπορεῖ ἢ Πατρίς νὰ ὑποχρεώη τοὺς μαθητὰς νὰ μαθαίνουν καὶ νὰ ἀποστηθίζουν διάφορα ἀναγνώσματα, τὰ ὁποῖα οἱ λογοτέχται ποὺ τὰ ἔγραψαν τὰ ἔγραψαν ἐπικαλούμενοι τὴν ἐλευθερίαν τῆς τέχνης. Διότι ἢ ἐλευθερία αὐτὴ δὲν εἶναι πρὸς μίαν πλευρὰν μόνον. Δὲν σημαίνει μόνον ὅτι «γράφω ὅ,τι μοῦ ἀρέσει» ἀλλὰ καὶ ὅτι «εἶναι ἐλεύθεροι νὰ μὴ μὲ διαβάσουν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τοὺς ἀρέσει» ἐνῶ εἰς τὸ σχολεῖον ὑπάρχει ὁ ἐξαναγκασμός. Αὐτὰ ἐλέχθησαν, ἐστηρίχθησαν μὲ κείμενα καὶ μὲ σύγκρισιν πρὸς ὅ,τι γίνεται εἰς ἄλλας χώρας, κάθε ἄλλο παρὰ «καθυστερημένας» καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι αἱ ἐκτεθεῖσαι ἀπόψεις αὐταὶ ἔγιναν δεκταὶ ἀπὸ ὅλους καὶ ἢ μάχην ἐκερδήθη. Αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος!

Βέβαια, ὅλα αὐτὰ τονίζονται συνεχῶς

(*) Τὸ ὑπόμνημα ἐξεδόθη εἰς ἴδιον τεῦχος. Περίληψις αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη εἰς «Ἀκτίνες» 1944 σ. 262 ἐπ.

καὶ ἀδιαπτῶτως ἀπὸ τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ. Ἐὰν τώρα ἡ φωνή μας εἶναι «φωνή βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ»... δὲν ξέρομεν ποῖος πταίει ἡ φωνή ἡ ἢ ἡ ξηρμος.

ΑΞΙΟΛΟΓΟΣ ΣΥΜΒΟΛΗ

Καὶ διὰ νὰ τελειώνωμεν. Ἐπειδὴ εἶπαμεν νὰ ὁμολογοῦμεν καὶ τὰ καλά. Ἄς προσθέσωμεν ἀκόμη κάτι, ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ κινηματογράφου. Ἀνεξαρετήτως τῆς εἰς τὴν βᾶσιν του καὶ κατ' ἀρχὴν ἀντιμετωπίσεως τοῦ πολυπλεύρου προβλήματος πὸν λέγεται κινηματογράφος, τώρα, μὲ κριτήριον ἀπλῶς τὴν ὑγιᾶ κοινωνικὴν ἀντίληψιν τοῦ μέσου ἀνθρώπου, πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἡ κριτικὴ τὴν ὁλοίαν σοβαρὰ ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες συστηματικῶς ἀσκοῦν διὰ τὰ διάφορα κινηματογραφικὰ φιλμ, προσέφερον ὑπηρεσίαν κατὰ τοῦτο ἀξιόλογον. Ὅτι ἡ κριτικὴ αὐτὴ ἐστηλίτευσε τὰς ἐλειοντέρας τουλάχιστον ἀπὸ τὰς κινηματογραφικὰς ταινίας πὸν προεβάλλοντο. Καὶ ἔτσι, ἀν μὴ τι ἄλλο, ἔδωσαν ἓνα ὁδηγὸν εἰς τοὺς εὐπρεπεῖς ἀνθρώπους ποῖας τουλάχιστον ταινίας πρέπει νὰ ἀποφεύγουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των ἢ τοὺς ἰδικούς των ὡς εὐρισκομένας κάτω οἰουδήποτε ὁρίου ἀνεκτικότητος.

Βεβαίως, ἡ κριτικὴ αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ πάντοτε, κάθε ἄλλο, ἀσφαλῆ ὁδηγόν, μάλιστα δι' ἐκεῖνον ὁ ὁ τοῖος, ἐκτός τῶν κοινωνικῶν, χρησιμοποιεῖ τὰ αὐστηρῶς χριστιανικὰ κριτήρια. Ἀποτελεῖ ὅμως ἡ κριτικὴ αὐτὴ ἓνα βῆμα! Καί, ἀνεξαρετήτως ἐπιφυλάξεων, πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἔχομεν ἐδῶ μίαν συμβολὴν καὶ λόγου καὶ ἀναγνωρίσεως ἀξίαν. Ἄν μάλιστα ἡ ἀυστηρότης τῆς ἀναβῆ μίαν ὀκτάβα πάρα πάνω, τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι ἀκόμη καλύτερα, τώρα ἰδίως πὸν ὁ ἀμητός τῶν φιλμ πὸν προβάλλονται εἰς τοὺς ἀθηναϊκοὺς κινηματογράφους πηγαίνει... ἀπὸ τὸ κακὸ στὸ χειρότερο!

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΙΑΤΡΟΥΣ ΜΑΣ

Δὲν μᾶς ἐδόθη ἀκόμη ἡ εὐκαιρία νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν ἄνεσιν πὸν χρειάζεται διὰ τόσον ἐξεχούσης σπουδαιότητος θέμα. Ἄλλ' ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ, ἔστω καὶ προχειρῶς καὶ «πετῶντι καλάμῳ», νὰ πα-

ρατηρήσωμεν, ὅτι σὰν νὰ πληθύνωνται αἱ διαμαρτυρίαι, ὅτι ἡ νεωτέρα γενεὰ τῶν ἱατρῶν δὲν δείχνει τὴν ἀρμόζουσαν στοργὴν καὶ δὲν ἐπιδιώκει τὴν ζωντανὴν προσωπικὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν ἄρρωστον. Οἱ παλαιότεροι ἱατροὶ — ἀκοῦτε νὰ λέγουν — εἶχαν περισσοτέραν ψυχικὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν ἄρρωστον παρὰ οἱ σημερινοί. Αὐτὸ βέβαια εἶναι ὀλίγον δξύμωρον. Ἀκριβῶς, ἡ παλαιότερα ἱατρικὴ γενεὰ εἶχε τραφῆ μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὕλισμου, ὁ ὁποῖος σήμερον πλέον δὲν ἐκπροσωπεῖται σοβαρῶς εἰς τὴν ἐπιστήμην. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ ἐδῶ συμβαίνει ὅ,τι καὶ εἰς ἄλλους τομεῖς. Μία γενεὰ ἔχει τὰς ρίζας, εἰς τὴν ἐπομένῃ γενεᾷ ἐμφανίζονται οἱ καρποί.

Ἐξ ἄλλου, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι κατὰ μέγα μέρος τὰ παράπονα εἶναι ἀδικαιολόγητα ἢ ὑπερβολικά, συνδεόμενα ἴσως μὲ τὴν μεγαλυτέραν σήμερον ἀπαιτητικότητα ἴσως καὶ ἰδιοτροπίαν τοῦ κοινου. Ἀκόμη ἡ μείωσις τῆς ἀποδόσεως, ἐκεῖ ὅπου ὄντως παρατηρεῖται εἰς τοὺς νεωτέρους μάλιστα ἱατροὺς, εἶναι ἐν πολλοῖς συνέπεια τοῦ ὅτι ὁ σημερινὸς ἱατρός ἐργάζεται ὑπὸ συνθήκας ἀσυγκρίτως δυσμενεστέρας ἀπὸ ὅ,τι ὁ ἱατρός τῆς περασμένης γενεᾶς, ὁ «ἐξοχώτατος», ὁ ὁποῖος καὶ σεβασμοῦ πολλοῦ ἀπελάμβανε καὶ εὐπορίας ἢ ὁποῖα τοῦ ἔδιδε πᾶσαν ἀπαιτουμένην ἄνεσιν εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἐπομένως καὶ εἰς τὴν ἀσκήσιν τοῦ λειτουργήματός του, ἐνῶ τώρα ὁ ἱατρός εἶναι βιοκαλαιστής μὲ ὅλην τὴν σκληρὰν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Παρ' ὅλον τοῦτο ὑπάρχει ἐδῶ πεδῖον ἐρεῦνης καὶ συμβολῆς διὰ νὰ ἐκλείψουν καὶ δξύμωρα καὶ παράπονα.

Τὴν σχετικὴν πρωτοβουλίαν ἡ κοινωνία μας περιμένει, φυσικῶ τῷ λόγῳ, κατὰ πρῶτον λόγον ἀπὸ τοὺς ἱατροὺς ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἐμφοροῦνται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν περὶ ἀνθρώπου ἀντίληψιν, μάλιστα ὅπως αὕτη διαμορφοῦται ἀπὸ τὴν σχολὴν τῆς «ἱατρικῆς τῆς προσωπικότητος». Χρειάζεται ἐδῶ μίᾳ προσπάθεια συστηματικὴ, ἢ ὁποῖα θὰ ἀποτελῇ ὠραίαν συνείχαν καὶ συνέπειαν τῆς χαρακτηριστικῆς πράγματι πνευματικῆς στροφῆς μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης.

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Παν. Κανελλοπούλου: «Ο Χριστιανισμός και ἡ ἐποχή μας. Ἀπὸ τὴν Ἱστορία στὴν Αἰωνιότητα». Ἀθῆναι 1953.

Πολὺ λυπᾶμαι, πού μόλις τώρα κατορθῶνω νὰ γράψω γιὰ τὸ καινούργιο βιβλίο τοῦ κ. Κανελλοπούλου. Μὰ χριστιάζταν πρῶτα νὰ συνέλθω ἀπὸ τὴν τόσο δυνατὴ ἐντύπωση πού μοῦ ἐπροξένησε ἡ, καταπληκτικὴ, ἀλλ' ἄθλια, δημιουργία πού κλείνεται στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ὅχι πῶς μὲ βρήκε ἀπροσπίμαστο Τολμῶ νὰ πῶ πῶς ἔχω κάποια οἰκτίσει μὲ τὸ ὄλο συγγραφικὸ ἔργο τοῦ κ. Κανελλοπούλου, ἢ δὲ ἀμέσως προηγούμενῃ του μελέτῃ «Ὁ εἰκοστὸς αἰώνας» μὰς ἐτοίμαζε γιὰ νὰ ὑποδεχθῶμε τὴ νέα. Ὡστόσο ὁ «Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας» μένει πάντα ἐκπληξίς. Εὐχάριστη ἐκπληξίς, ἐνθαρρυντικὴ, θὰ πῶ τὴ λέξι: συγκινητικὴ γιὰ κάθε ἄνθρωπο πού ποιεῖ γιὰ τὴν πνευματικὴ προκοπὴ τοῦ Ἔθνους!

Σ' ἐννέα κεφάλαια πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς τὸ θέμα του. Ἀρχίζει μὲ μιὰν ἱστορικὴ τοποθέτησι στὰ τρία πρῶτα κεφάλαια «Ἰσραὴλ καὶ Ἑλλάς — ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ — ἡ ἐποχὴ μας καὶ οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ αἰῶνες». Καταλήγει (κεφ θ') στὸ μεγάλο αἴτημα «ἡ πίστι». Στὸ μεταξὺ τὰ τέσσαρα ἐπὶ μέρους προβλήματα, οὐ σαθρήματα κεφάλαια (Δ', Ε', Ζ', Η'), «ἡ γνῶση καὶ τὸ ἄγνωστο — ὁ θάνατος — ὁ πόνος — τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ἐποχῆς μας». Ἀνάμεσα θάνατο καὶ πόνο παρεμβάλλει ὁ ὁ ἓνα κεφάλαιο (ΣΤ') «ἡ εὐθὺνη τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν».

Νὰ κάνω ἐδῶ ἀνάλυσι τοῦ ἔργου; Θὰ τὸ ἀδικήσω, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Νὰ ἐπιχειρήσω συζήτησι; Θὰ ἐπρεπε βέβαια νὰ γίνη αὐτό, μὰ ὅχι τώρα σ' ἓνα βιβλιοκριτικὸ σημείωμα. Θὰ ἤθελα νὰ παραθέσω τουλάχιστον μερικὰ ἀποσπάσματα, καὶ ἀπὸ τούτο τόσο δυνατοὺς καὶ τόσο δημοφῶνους στοχασμοὺς πού πλημμυρίζουν τὸ βιβλίο. Πῶς νὰ τὸ κάμω αὐτὸ ὅμως, πού σχεδὸν κάθε πρότασι εἶναι κι' ἀπὸ ἓνα ὄρατο ἀπόφθεγμα πρὸς ἀποστήθισιν; "Ἐνα λοιπὸν μένει γιὰ νὰ προσπαθῆσῃ νὰ δώσῃ τὸ σημείωμα τοῦτο: μερικὰ κρίσεις. Νὰ δεῖξωμε πῶς βλέπομε τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα, ἢ, ὅπως συνήθως λέμε, τὰ «ὑπὲρ» καὶ τὰ «κατὰ».

Ὅτι θὰ ὑπάρξουν αὐτὰ τὰ «ὑπὲρ καὶ κατὰ» ἀς τὸ ξέρῃ ἐκ τῶν προτέρων ὁ ἀναγνώστης. Γιατὶ τὸ βιβλίο αὐτὸ λές κι' ἔχει πάρει τοῦτο τὸ χαρακτηριστικὸ ἀπὸ τὴν θεία Προσωπικότητα πού μελετᾷ. Ὅτι εἶναι κι' αὐτὸ «σημῆιον ἀντιλεγομένων». Γιὰ τὸν ἀρνητὴ πολὺ χριστιανικό, «εὐσεβές», «δογματικόν», «θρησκώληπτο» (ἄκουσα μὲ υπερφάνεια γιὰ λογαριασμὸ τοῦ συγγραφέως

νὰ χλευάζεται ἡ πνευματικὴ αὐτὴ δημιουργία ἀπὸ μερικοὺς «ἐξυπνοὺς» τῆς ἀρνήσεως) γιὰ τὸν πιστὸ πάλι... παρ' ὄλο τὸ ὄμορφο καὶ δυνατὸ πνευματικὸ ἄρωμα, πού τὸν κατακηλαῖ, ὅχι ἀρκετὰ σύμμορφο στὴν πίστι του Μὰ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀντιλογία, ἡ στοιχειώδης καλὴ πίστις ὀδηγεῖ στὴν ἀπερίφραστη ἐκδόχλωσι τοῦ θαυμασμοῦ.

Ναί, τοῦ θαυμασμοῦ. Κι' ἄς μάθωμε κι' ἐμεῖς οἱ Νεοἰλληγες, ἔκει πού ἐπιβάλλεται νὰ χρησιμοποιῶμε καὶ τοὺς μεγάλους χαρακτηρισμοὺς. Κι' ὁ γενικὸς χαρακτηρισμὸς πού θὰ σοῦ ξεφύγῃ ἀπ' τὸ στόμα μόλις χαλαρώσῃς τὸ φίμωτρο τῶν συμβατικῶν ἐπιφυλάξεων εἶναι τοῦτος: «Ὁ κ. Κ. ἐδῶ μὰς προσέφερε ἓνα βιβλίο κυριολεκτικὰ θαυμασίο. Ἐπιστήμη, ἔθουςις ἀπὸ περιορισίας» στὰ χίλια δυὸ καὶ τόσο διαφορετικὰ μεταξὺ τους ἐπὶ μέρους θέματα, (σὲ σαρανταπέντε μέρες μόνο γράφτηκε ἓνα τέτοιο βιβλίο;) σαφήνεια, τῆς σοφίας δείγμα, πρωτοτυπία στὴ δημιουργία, κατοχὴ τῶν πηγῶν ἀπὸ πρῶτο χεῖρι καὶ μάλιστα—παράδοξο γιὰ τὸν τόπο μας—τῆς Γραφῆς, κι' ἐκσίγη ἡ εὐγένεια, ὁ γνωστὸς πολιτισμὸς τοῦ κ. Κανελλοπούλου, ὁ οὐρανοὶ πού δὲν ἐμποδίζει παρὰ ὄμορφαίνει μὰ καὶ δυναμώνει τὴν ἀντικειμενικότητά.

Νὰ ἐκταθῶ σ' ἐπαίνους... θὰ εἶχα τόσα νὰ ἐπαινέσω! Ἄς περιορισθῶ ὅμως καλύτερα σὲ τοῦτο: Δὲν ξέρω πῶς ἄλλα βιβλία μ' ἀνάγκασαν, ὅταν τὰ διάβαζα, νὰ γράψω τόσες πολλὰς φορές στὸ περιθώριό τῆ λέξι: ὑπέροχο! Ἄν τώρα θέλατε τὴν προτίμησι μου μὲσα στὸ ὄλο περιεχόμενο, εἶναι τὸ Δ' κεφάλαιο «ἡ γνῶση καὶ τὸ ἄγνωστο». Εἰσαγωγή καὶ θεμέλιο ἀληθινὸ μὴδ πνευματικῆς κοσμοθεωρίας, ἀποτελεῖ τὸ καλύτερο κεφάλαιο ἑνὸς ἀπὸ τὰ καλύτερα βιβλία πού εἶχαμε στὰ χρόνια μας.

Ἄς προσθεῶ καὶ καίτι: Ἡ εὐγένεια στὸ ὕψος ἀρμονίζεται πολὺ ὄρατα μὲ τὴν δύναμι. Ἔτσι δὲν λείπει καὶ ἡ ὀξύτης ἔκει πού χρειάζεται γιὰ νὰ εἶναι κανεῖς εὐγενῆς ὅχι πιά στους ἀνθρώπους παρὰ στὴν ἀλήθεια. Δὲν τὸ κρύβω, πολὺ μ' ἄρεσε καὶ μὲ συνεκίνησε μάλιστα, τὸ ἀκόλουθο (σ. 78, 79) σχετικὸ μ' ἐκείνους πού σὰν ὀπαδοὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ θετικισμοῦ ἢ ὀλισμοῦ ἀρνοῦνται τὴν πίστι: «Θεωροῦν τὴν πίστιν, δηλαδὴ τὴ μεταφυσικὴ ἀναγωγή τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου στὸ ἄγνωστο, σὰν καίτι πού τὸ ἔκαμε περὶ τὸ ἢ καὶ ἀδύνατο ἢ ἴδια ἢ ἐπιστήμη, ἢ ἴδια ἢ γνῶσις μας. Ἔσθουσι, τάχα, ἡ γνῶσις τὸ ἄγνωστο; Δὲ μὰς λένε, βέβαια, ἓνα τέτοιο πράγμα; καὶ ὅσοι εἶναι ἀρετὰ ἐξυπνοὶ δὲ μὴ ποιεῖ κανὲν τὸ σκέπτονται. Ἐξέρουν καλὰ ὅτι τὰ γνωστὰ δὲν κόβονται ἀπὸ τὸ ἄγνωστο. Ὅσοι δὲν τὸ ξέρουν, εἶναι ἀπλόστοιτα βλάκες». Ἐ, μὰ ἐχρειαζόταν ἐπὶ τέλους!

Μὰ ξέρω ὅτι ὁ κ. Κανελλοπούλος «βιάζεται»

(πολυχρησιμοποιοῦν τὸ ρῆμα αὐτὸ ὁ Ἰδιος, θὰ ἰδοῦμε ποῦ) νὰ δῆ κριτικὴ *stricto sensu*, δηλαδὴ ἐπίκρισι. Ἄς ἔλθωμε λοιπὸν καὶ στὴν ἀντιλογία, στὰ «κατὰ». Δὲν πρόκειται, φυσικὰ, νὰ κάμω ἐδῶ κριτικὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς θεολογίας. Τὴν ἀφίνω γιὰ τοὺς ἀρμοδίους, τοὺς εἰδικούς. Μὲ γενικότερη θεώρησι ὅμως, ἡ ἐργασία τούτη παρουσιάζει κατὰ τὴ γνώμη μου τρία ἀδύνατα σημεῖα. Τὰ ἀκόλουθα:

α) Ὁ κ. Κ., δίδει ἐξωχρηστικὴ σπουδαιότητα στὸ μεγάλο γεγονός τοῦ «θανάτου». Καὶ κάνει πολὺ καλὰ. Τὸ σχετικὸ κεφάλαιον τοῦ ἔργου του μποροῦσε νὰ ἔχη ὡς «μόττο» τὸ τοῦ Παύλου: «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον;» «Γιατί τάχα — λέγει ὁ κ. Κ. στὴ σελ. 100 — νᾶναι ὁ θάνατος ἀπλὸ τέρμα καὶ νὰ μὴν εἶναι κρῖσις; Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ νοηθῆ ἓνα «τέρμα» μέσ' στὸν κόσμον;» Καὶ πάρα κάτω: «...ἐνῶ τὸ ἐστὶ κατὰ πῶς γεννήθηκε καὶ ὑπάρχει μπορεῖ νὰ πᾶψι ἀπόλυτα νὰ ὑπάρχει, εἶναι ἀδύνατον νὰ συλληφθῆ καὶ νὰ σταθῆ στὴ σκέψῃ μας ἢ στὸ αἰσθημά μας». Κι' ἄλλου (σ. 103) «Ἐστὶ μὲν στὸ συμπέρασμα μου γιὰ τὴν ἀνυπαρξίαν τοῦ μητρὸς ἢ, ἂν θέλατε, γιὰ τὸ ἀδύνατον τῆς ἀνυπαρξίας». Ὁμως αὐτὴ ἡ ἐξαιρετικὰ ἐπιτυχημένη τοποθέτησι παραοῦρει τὸν κ. Κ. ὡς ὑπερβολὴ καὶ μονομέρεια πρὸς ζημιώσις πολὺ. Σὲν νὰ βλέπη τὸν θάνατον «καθ' ἑαυτὸν» φορέα τῆς λύσεως. Ἐστὶ καταντᾶ — αὐτὴ εἶναι ἡ ἐντύπωσις τουλάχιστον — σὲ θανατοκρατία, ἀκόμα σὲ θανατοκρατικὴ θεώρησι καὶ τοῦ Χριστοῦ «Ὁ Ἰησοῦς, ἡ σταύρωσις, ὁ θάνατος, τὸ ἄγνωστο, ὁ πόνος, ἡ πίστις» (πρόλογ. σελ θ'). Καὶ ἡ Ἄναστασις; Ἡ Ἄναστασις τοῦ Κυρίου ὡς ἱστορικὸ γεγονός, (ποῦ εἶναι, ὅμως, τὸ θεμέλιον γιὰ τὴν πίστιν τοῦ χριστιανοῦ;) ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν ὡς προσδοκία τοῦ πιστοῦ; Ποῦ εἶναι ἡ Ἄναστασις; Ἐπειτα: «Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ μέγας διδάσκαλος τοῦ θανάτου» λέγει ὁ κ. Κ. (σ. 129). Ὅχι! Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ μέγας διδάσκαλος τῆς θυσίας. Καὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιον ὁ θάνατος μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι (καὶ συνήθιστα δὲν εἶναι) θυσία κι' ἡ θυσία μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι θάνατος. Ἐπάρχουν χίλιες δυὸ ἄλλες θυσίαι πρὸς δὲν κόθουν ἀλλὰ γεμίζουν τὴν ζωὴν μας τούτη. Κι' ἀκόμα ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου εἶναι τοῦ δικοῦ μας σταυροῦ πρωτοπέρους ὡρατὰ τὰ λέει ὁ κ. Κ. στὴ σελ. 154: «Σταυρώθηκε (ὁ Ἰησοῦς) ὄχι γιὰ ν' ἀπαλλάξῃ ἑσένα ἀπὸ τὴν σταύρωσιν ἀλλὰ γιὰ νὰ σὲ κάνη, ἀντίθετα, νὰ μπορεῖς καὶ οὐ νὰ σταυρωθῆς». Ὅμως συνέπαια δὲν εἶναι «Ὁ Ἰησοῦς σὲ σώζει καλῶντας σὲ νὰ σωθῆς ἴσως σου» μὰ ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Παύλου: «εἰ γὰρ σύμφυτοι γινόμεθα τῷ ὁμοίωματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα».

β) Τὸ δεῦτερον ἀδύνατον σημεῖον: Ὁ κ. Κ. πηγάζει ἐνίοτε πολὺ κοντὰ τὸν Κύριον, περισσότερο ἀπὸ ὅτι εἶναι ἐπιτρεπτόν καὶ ἀξιόμιον. Δὲν ἐννοῶ, φυσικὰ, τὸ πλησίασμα πρὸς τὴν ψυχὴ ἀκολουθῶντας τὸ «θεῖτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περποτισμένοι» γιὰ τέτοια προσέλευσις ποτὲ δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ κοντὰ. Ἐννοῶ ἐδῶ τὸ πλησίασμα τοῦ ἐρευνητοῦ, πλησία-

σμα πρὸς δὲν κόθει βέβαια τὴν εὐλάβειαν, ὅπως νᾶναι ὅμως κόθει τὸ δέος Ἐστὶ στίς σελ. 23-25 τρεῖς φορές μᾶς βεβαιώνει πῶς ὁ Ἰησοῦς «βιάστηκε» νὰ σταυρωθῆ καὶ μάλιστα μᾶς δίνει μὲ ἄμορφον διολογούμενον τρόπο μιὰ ἀκόμα νὰ μποῦμε στὸ νόημα τῆς βασιλείας Του. Ἄς μὴ ἐπιτραπῆ νὰ βρισκῶ πολὺ καλύτερη τὴ διαπίστωσι τοῦ Κομπανο Guardini στὸ βιβλίον του «Ὁ Κύριος», ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ κάμωμε ψυχολογικὰς διαπιστώσεις κι' ἐρευνησὲν στὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι δὲν ὑπάρχει ψυχολογία τοῦ Κυρίου. Ἐπομένως δὲν μποροῦμε ἐμεῖς οὔτε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Κύριος ἐβιάστηκε ἢ δὲν ἐβιάστηκε νὰ σταυρωθῆ οὔτε, πολὺ λιγώτερον, νὰ μποῦμε στὸ νόημα τῆς βασιλείας Του.

γ) Κι' ἔρχομαι στὴν τρίτη καὶ τελευταία παρατήρησι. Ὁ κ. Κ. ἐνῶ, ὅπως εἶπαμε, πᾶσι — ὡς ἐρευνητῆς πάντοτε — πολὺ κοντὰ τὸν Χριστό, μένει πολὺ μακριὰ ἀπὸ τοὺς χριστιανούς. Κι' ὅμως τὸ ἀκριβῶς ἀντίστροφον ἔπρεπε νὰ γίνῃ, ἀφοῦ μάλιστα θέμα του εἶναι (καὶ πολὺ σωστά) «Ὁ χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας» κι' ὄχι, θεολογικώτερα, «ὁ Χριστὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας». Τότε ὅμως ὁ ἐρευνητῆς ἔ' ἀναζητήσῃ τὸν χριστιανισμὸν στὴν ἐποχὴν μας, ὄχι μόνον μὲ στοχασμοὺς ἢ συζητήσαντας μὲ φιλοσόφους καὶ μάλιστα ἄλλων χωρῶν καὶ ἄλλων γενεῶν (κι' αὐτὸ χρειάζεται βέβαια) ἀλλὰ ἐπίσης, ἢ μᾶλλον πρὸ πάντων, μὲ ἄμεση ἐνατένισι τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς οὐ σύγχρονον κοινωνικῆς πραγματικότητος — τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅπως τὸν ζῆ (ἢ δὲν τὸν ζῆ) ἡ γενεὰ μας. Δὲν γίνεταί ὅμως ἐδῶ αὐτὸ κι' ὁ κ. Κ. δὲν φαίνεται νὰ ἔχη παρακολουθήσει τὸ παγκόσμιον βῆμα χριστιανικῆς στροφῆς πρὸς ὅλον καὶ γεμίζει τὴν οὐ σύγχρονον κοινωνίαν σὲ τρόπο πρὸς προκαλεῖ τὸσοῦς θαυμασμοὺς μὰ καὶ τὸσοῦς ἐκπλήξεις, τόσους θυμοὺς, τόσες βρισιέας, τόσους σκαφαντίους. Μᾶς λέει (σ. 146) πῶς «στὴν ἐποχὴν μας ὁ χριστιανισμὸς ἐπαφῆ νὰ καθορίζῃ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων» πῶς στίς ἡμέρας μας εἶναι λίγοι οἱ πιστοὶ καὶ λίγη πίστις. Καὶ ὁ ἀναγνώστης δὲν βρῖσκει πρὸς ὁ σ. στηρίζῃ αὐτὴν τοῦ τῆ διαπίστωσι, πρὸς περβάλλει ἀναπόδεικτον ὡς ἀξιόμιον. Δὲν βλέπει νὰ ἔγινε ἔρευνα μὲ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ τεκμήριον, ἂν π. χ. στὴ γενεὰ μας εἶναι πολλοὶ ἢ λίγοι οἱ πιστοὶ, ἂν συγκριθῶν μὲ τὸ ποσοστὸ τῆς περασμένης γενεᾶς καὶ πρὸ πάντος ἂν ἡ πίστις τους εἶναι πολλὴ ἢ λίγη, γνήσια ἢ «συμβατικὴ», ὅπως τὴν φαντάζεται ὁ σ. (βλ. λ. χ. σ. 153). Καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖον τουλάχιστον, πρὸς τὸ θέλατε, δὲν εἶναι καθόλου κολακευτικὴ κρῖσις γιὰ τὴν ἔντασι καὶ τὴν γνησιότητα, τὴν ἐπίγνωσιν στὴν πίστιν, πρὸς παρουσιάζῃ ὁ σύγχρονος χριστιανισμὸς, εἶναι συμπέρασμα ὁλόκληρον λαθεμένον. Πρέπει νὰ πεισθῆ γι' αὐτὸ ὁ κ. Κ. καὶ ἔρω πῶς θὰ χαρῆ πολὺ ἅμα πεισθῆ. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ πρέπει ὁ σ. κ. Κ. νὰ ἐρευνησῇ ἀπὸ κοντὰ, μὲ ἐπικοινωνίαν ἄμεση, τὴν σημερινὴν χριστιανικὴν πραγματικότητα. Καὶ ὅσο γιὰ τὴν στάσι τῶν συγχρόνων ἐπιστημόνων, ἢ στροφῆς ἔφθασι σὲ σημεῖον τέτοιο, ὅπως μερικὸν κοντεύουν νὰ μᾶς ποῦν πῶς τάχα... κάνουμε τὸν χριστιανισμὸν ἐπιστήμη! Καὶ μόνον ἂν ὁ κ. Κ. ἐδιάλεξε τίς

ἐκδηλώσεις πού κορυφαῖοι τῆς παγκόσμιας ἐπιστήμης ἔστειλαν στό περιοδικό τοῦτο (ἄς περιορισθοῦμε σ' αὐτό) γιά νά δηλώσουν τή συμμετοχή τους στήν Δήλωση τῆς 'Ελληνικῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» δὲν θά ἔγραφαν (σελ. 146) ὅτι «ὅσο γιά τοὺς ἀνθρώπους πού κινούνται ἡγετικά... εἶτε ὡς ἐπιστήμονες καὶ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος, ἐλάχιστοι ἀνάμεσά τους ἔχουν διατηρήσει μιὰ μεταφυσικὴ ἐλπίδα μέσα τους (*). Κι' ἂν εἶχε τὴν εὐκαιρία νά δῇ τὴν δύναμι, τὴν γνησιότητα, τὴν ποιότητα τῆς πίστεως στὸν πιστό τῆς ἐποχῆς μας, στὸν ἀγῶνα του, στήν προσπάθειά του, στήν ἐκδήλωσι τῆς ἀγάπης του (**), θά ἔβλεπε διαφορετικὰ τὴν πίστι σὺν σημερινῇ πραγματικότητά μα ἐν μιᾷ ξεχωριστῇ πράγματι ἀνθροπὸ πὸ ὅλο καὶ ἀπλώνει τὴν ὁμορφιά της παντοῦ, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μας ὡς τὸ Χόλλυγουντ.

Τὸ συμπέρασμά μου: Στὸν λαμπρὸν ἀλήθεια πρόλογό τοῦ δ. κ. Κ. μιὰ γιά ἓνα χρέος του ἱερό πού ἔγινε ἡ αἰτία νὰ γράψῃ τὸ βιβλίο τοῦτο. Εὐτυχισμένος ὅποιος νοιώθει μέσα του τέτοιο ἱερό χρέος! Καὶ τὸ βιβλίο πού γράφτηκε, τὸ χαιρετοῦμε σὺν εὐπρόσδεκτῃ, πολῦτιμῃ παραδειγματικῇ ἀρχῇ, ἐκκλήνημα γιά τὴν ἐξόφλησι. Περιμένουμε ὅμως τὴ συνέχεια τῆς καλῆς πορείας. Καὶ ὅπως «ὁ εἰκοστὸς αἰῶνας» εἶναι συνέχεια τοῦ «ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας» ἔτσι πρέπει γιά νά δλοκληρωθῇ ἡ συμβολὴ νὰ ἔχωμα καὶ τοῦτο τοῦ ἔργου τῆς συνέχιας. Συνέχεια μὲ ἐντυπώσεις τοῦ σ. ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴ σημερινῇ χριστιανικῇ πραγματικότητά, τὴν παγκόσμια καὶ φυσικὰ καὶ τὴν ἑλληνικῇ ὀρθόδοξῃ ἰδιαιτέρα. Τῇ συνέχιας, νὰ ἀξηγοῦμεθα, τὴν

περιμένουμε ὅχι σὺν διθυράμβους ἢ ἔστω ἀπλοῦς ἐπαίνους. Τὴν θέλομε σὺν ἀντικειμενικῇ κριτικῇ τοῦ χριστιανισμοῦ τῆς γενεᾶς μας (δηλαδὴ τῆς συνεπείας ἢ ἀσυνεπείας μας ἀπέναντι στῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Κυρίου) σὺν ἐλεγχῷ, σὺν ματαίωμά μα. Κι' ἄς εἶναι τὸ μυστήριωμα αὐτὸ (μᾶλο πὸ μὸ φαινεται δύσκολο νὰ εἶναι) ἀκόμα πιὸ ἀλύπητο ἀπὸ τὸ «κατηγορῶ τοὺς χριστιανοὺς» πὸ γέμιση στήλες καὶ σελίδες τοῦ περιοδικοῦ τοῦτο καὶ μὸλον τοῦτο ἔγινε τόσο εὐπρόσδεκτο ἀπὸ τοὺς ἐλεγχομένους! (***) Ἀλλὰ—ἐπαναλαμβάνω—νὰ εἶναι ἀπαύγασμα ἄμησης ἐπαφῆς μὲ τὴν σημερινῇ χριστιανικῇ πραγματικότητά.

Μὴπως ὅμως ζητῶ πολλὰ; Δὲν πιστεύω! Πάντως δὲν φταῖο ἐγὼ, ἀν μιὰ τόσο πολῦτιμῃ πνευματικῇ προσφορᾷ, ὅπως τὸ βιβλίο τοῦτο, ἀνοίγει τὴν ὄρεξι κι' ἀποζητᾷ τὴν συνέχεια. Ἄς κλείσω τώρα τὸ σημεῖωμά μου, ἢ καλύτερα, ἄς ἀφήσω τὸν κ. Κ. νὰ κλείσῃ ὁ ἴδιος. Νὰ οἱ τελευταῖες γραμμὲς τοῦ βιβλίου του θὰ σὰς δεῖξουν καὶ γιὰ τὴ ἀντιλογία δὲν σκιάζει (κάθε ἄλλοι!) τὸν θαυμασμό:

«Ἀνάμεσα στὰ ἐρχόμενα ὑπάρχει καὶ ὁ Ἐρχόμενος. Ὁ αἰῶνια Ἐρχόμενος. «Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος». Ἄν τὰ γεγονότα πὸ ἔρχονται εἶναι κρίσιμα καὶ φοβερά, ὁ Ἐρχόμενος εἶναι πράος καὶ ἀπαλός. Χτυπάει τὴ θύρα τους τόσο ἡμερα καὶ διακριτικὰ πὸ δὲν τὸν ἀκοῦνς. Ὅστος, μοροῦν νὰ τὸν ἀκούσουν. Θὰ τὸν ἀκούσουν σήμερα λιγοι, αὔριο περισσότεροι. Καὶ θὰ τοῦ ἀνοίξουν τὴ θύρα γιά νὰ μπῆ. Καὶ θὰ δεῖπνήσει μαζί τους».

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

(*) Μέρος ἀπὸ τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς, σὲ φωτοτυπίες, βόσκειται μαζεμένο στις «Ἀκτίνες» Ἰανουαρίου 1948. Καὶ πὸς τὸ θέλετε, ὅτι κι' ἂν εἶπε ὁ Ζαχαριάδης τοῦ Κ.Κ.Ε... καὶ μερικολ... ἄλλοι γιά τὴν ἑλληνικὴ Δήλωσι, γιά τῆς ἔξενε πάντως, τῆς ἀλλεπάλληλες ἐκδηλώσεως ἐπιστημόνων σὺν τὸν Millikan, τὸν Lecomte du Noüy, τὸν Milne, τὸν Max Planck καὶ προηγουμένων τὸν Jeans, τὸν Eddington, τὸσων ἄλλων κατόπιν ἔ, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὸς τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτὰ ἀναστήται... ἀπὸ τῆς «Ἀκτίνες» ἢ ὅτι τοῦς... ὑπεκλάπη ἡ ὑπογραφή τους, πὸ δὲν εἶναι ἄλλως τε ὑπογραφή παρὰ κείμενα δλόκληρα καὶ βιβλία πὸ κυκλοφοροῦν τὸ ἓνα πᾶνω στ' ἄλλο. (*Ἄς ἀναφέρω, ἀπὸ τὰ πιὸ πρόσφατα, τὸ βιβλίο τοῦ C. E. M. Joad—καθηγητοῦ στὸ Λονδίνο, πὸ πῆθανε ἐσχάτως—The Recovery of Belief 1952).

(**) Ἐνα τεῦχος πὸ περιέγει τίποτε ἄλλο ἀπὸ γ ε γ ο ν ὅ τ α (καὶ πάλι σ' ἐλάχιστο ποσοστὸ) πὸ μαρτυροῦν τὴν χριστιανικὴ ἀγάπη σὺν πραγματικότητά καὶ κοινωνικῇ ἀντιλήπῃ εἶναι τὸ βιβλίο: «Εἰς τὴν ὕπνεσις τῆς Ἄγίας» πὸ ἔχει ἐκδόσει ἡ «Δαμασκός» (τρίτῃ ἐκδόσει, 1949). Ἐπλεῖ θὰ δῆ κανεὶς σ τ ἄ π ἄ γ α τ ἰ τ ἰ τ ἰ π η γ α ἰ α, αὐθόρμητη, πολυμήχανη σὺν αὐταπάρνησι χριστιανικῇ ἀγάπῃ τὶ κανεὶ στῆς ἡμέρες μας καὶ στὸν τόπο μας, στῇ γειτονίᾳ μας ἴσως, χωρὶς ἑμεῖς νὰ παίρνομε εἰδοσι!

(***) βλ. «Ἀκτίνες» 1947, σελ. 241-245 καὶ σ. 289-294.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Βασ. Κραφ. Ἰωάννινα. Τὰ σταλένια ὅπως καὶ τὰ προηοῦμεν ἐμφανίζομεν τὴν ποιητικὴν σας διάθεσιν, τὸ «κλίμα» των ὅμως δὲν εἶναι διὰ τὸ περιοδικόν μας.—δ Μαρ. Κο ο υ β α λ. Ἐ ν τ ἰ ο θ α. Καὶ τὰ νέα σας ποιήματα ἀποτελοῦν μιαν πολὺ καλὴν ἐπίδοσιν. Τὰ καλλίτερα ἐκ τῶν ἀποσταλέτων θὰ δημοσιευθοῦν ἐν καιρῷ. Εὐχριστὸς πάντοτε θὰ ἀνομένομεν τὴν συνεργασίαν σας.—κ. Νι κ. Ἡ λ. Ἐ ν τ ἰ ο θ α. Ἡ μουσικότης καὶ ἡ τεχνικὴ ἀριτιότης τοῦ ποιηματος σας πρέπει νὰ σὰς ὀδηήσουν νὰ προσέξετε τὴν ἀπλότητα εἰς τὴν ποιήσιν σας. Ἀποφεύγετε τὰ μακρὰ ποιήματα.—κ. Ἄ ν. Τί γ κ. Κο ζ ἄ ν η ν. Τὸ σταλὲν ὑπολείπει τὸν προηοῦμένον σας. Στερεῖται ποιητικῆς πνοῆς.—κ. Θ. Σ. Ἄ γ γ ε λ. Ἡ ἐπίδοσις σας εἶναι ἀξιόλογος. Ἐὰν διορθώσετε τὴν 4ην στροφὴν καὶ τὸν τελευταῖον στίχον τῆς 3ης τὸ ποιήμα σας θὰ ἀποκτήσῃ ἀριτιότητα μορφῆς.—δ. Λι τ ο. Π ἄ ν ο π. Ἐ ν τ ἰ ο θ α. Τὰ ποιήματα σας ἔχουν μιαν ἰδιαιτέραν χάριν. Καλλίτερον τὸ «Ἐφυα... Γυρίζω». Προσέξτε ὅμως τὸ ζήτημα τῆς τεχνικῆς.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» — Ἐκδ. Χριστ. Ἐνώσ. «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύστη 14, Ἀθῆναι (1) Τηλ. 35-023 — Θεσσαλονίκης: Ἀγ. Σοφίας 38. — Πειραιῶς: Φίλωνος 34α. — Ὑπεύθυνος: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία Φαβιέρου 39α, Ἀθῆναι (1). — Ἐτησίαν συνδρομὴ ὄρχ 25.000, ἐξωτερικοῦ δολλ. 3.—Προῖστ. τυπογραφεῖο: Δ. Παπακωνσταντῖνου, Μαυρομήγαλ 176.—Χειρῆγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. .